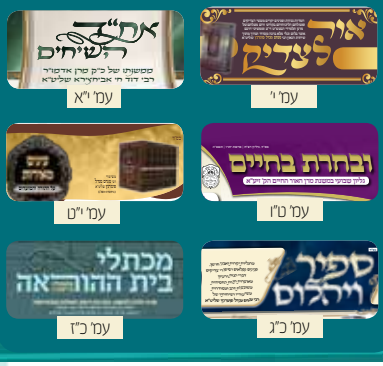
מחוברים

גליון ש"ג
פר' תולדות
תשפ"ז

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

מצורפים העלונים:

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

עניין הבארות הן אורות וסודות עליונים

וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו (כו יח)

בוודאי יש בעניין הבארות שחפרו כל אחד מאבותינו אורות וסודות עליונים עמוקים, וכל הסיפור שבתורה אודות הבארות שסתמו פלשתים וחזר יצחק וחפרם, בוודאי לא דבר ריק הוא, שזה היה פעולת אבותינו הקדושים, ובזה היה עניין עבודתם להשם יתברך ברוך הוא כל אחד לפי מדרגתו ובחינתו ושורשו הזך:

(דגל מחנה אפרים - הרה"ק רבי משה חיים אפרים מסדילקוב זיע"א)

יש לבטוח בה' וגם לעשות איזה השתדלות

וַיְבָרְכֵהוּ ה' (כו יב)

פירוש שה' יתברך נתן לו הטובה וברכה על זה שזרע ועסק על פי דרך הטבע ולא הוצרך שישנה עבורו סדרי בראשית (וכחז"ל (שבת נג:) כמה קשה זה שנשתנו עליו סדרי בראשית), וגם שם מבטחו בה', כי כל אחד בלא חברו אינו טוב ושניהם כאחד טובים.

וזהו שנאמר 'בטח בה' ועשה טוב', היינו שביטחון בלבד אם שהוא דבר טוב, מכל מקום בלא מעשה אינו טוב, ביען כי יצטרך לשנות עבורו המערכות, ועשייה בלבד בלא ביטחון ודאי איננו טוב, ולזה אמר 'בטח בה' ועשה טוב', היינו שתעשה שניהם. וזהו שאמרו חז"ל (שבת לא.) אמונה זו סדר זרעים שמאמין בחי העולמים וזורע, רצה לומר אף על פי שמאמין מכל מקום זורע, ואף שזורע מכל מקום מאמין, והבן:

(אילנא דחיי - הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימנוב זיע"א)

בעת שמחה אצל הצדיק נפתחים שערי ישועה

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק (כה יט)

במדרש (ב"ר סג א) גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו, גילה אחר גילה בזמן שהצדיק נולד.

שמעתי בזה ממרן הרב מבעלזא זי"ע, על דרך שהביא האליה רבה בשם ספר חסידים במה דקיימא לן כשנולד לו בן מברך הטוב והמטיב, שגם כאשר נולד בן לצדיק הכל מברכים הטוב והמטיב.

ואמר מרן זי"ע, כמו שכתב רש"י על הפסוק 'כל השומע יצחק לי' (בראשית כא ו), כי הרבה תפילות נענו, הרבה עקרות נפקדו, הרבה חולים נתרפאו, ורוב שחוק היה בעולם, כי שער הישועה נפתח אז, ושפיר נאה לברך הטוב והמטיב, ודבר זה אנו למדים מהשם יצחק.

וזה שאמר גיל יגיל אבי צדיק, שיגיל גם אחרים, כמו שהיה בעת אשר אברהם הוליד את יצחק, וזהו גילה אחר גילה (קול יעקב):

(מהרי"ד מבעלזא - הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זיע"א)

התקדשות הן בימי הנעורים והן בימי הזקנה

וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ (כה כג)

'גיים' כתיב, אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים (רש"י).

האדם השלם מכניע ומשבר כל תאוות גשמיות, עד כי גם לדברים המוכרחים לקיום הגוף, שבהכרח הוא עושה - מצונן הוא. וגם לאכילה אינו להוט ומתאווה, אך אוכל הוא בכדי שיוכל לעבוד להשם יתברך. ועוד זאת, שהצדיק באכילתו מעלה הניצוצין הקדושין, ומחזירן לשורשן בכוונתו וייחודיו.

והנה, בעוד שהאדם בנעוריו, אז מה נקל לאיש הקדוש לחשוב מחשבות וגם להעלות ניצוצין בכוונתו, שמוחו צלול, אבל יקשה עליו לשבר עצמו מכל תאווה גופניים ברתיחת דמיו. ולהפך, לעת הזקנה מה נקל לו הכנעת התאווה, אבל לפעמים, לרפיון כוחו, לא יוכל לכוון באכילתו, ואינו מחזיק הניצוצין לשורשן.

אבל אנטונינוס ורבי, לגודל מדרגתם, לא פסק מעל שולחנם לא צנון - קרירות לתאווה, ולא חזרת - החזרת הניצוצין לשורשן, לא בימות החמה - ימות הנוער, ולא בימות הגשמים - ימי הזקנה:

(מרגניתא דרבי מאיר - הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זיע"א)

כל אחד יכול לזכות להגיע למעשי האבות

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק (כה יט)

דיבר פעם (מוהרנ"ת) מהתבערת הלב של אברהם אבינו עליו השלום שהוא היה הראשון שזכה לעבוד את בוראו יומם ולילה במסירות נפש כזה ולפרסם שמו יתברך ויתעלה בעולם.

ובתוך שיחתו הקדושה ענה אחד לפניו בלשון צער וגניחה, איך לוקחים לב כזה.

געה בו מוהרנ"ת ז"ל ואמר אליו, גם אתה יש לך לב הזה אלא שאין אתה מלבב אותו. כי הבחירה חופשית אצל כל אדם וכל אדם אפילו הגרוע שבגרועים יש בכוחו לזכות למדרגה הגדולה שבגדולות, וכמו שאמרו חז"ל (תנדא"ר פכ"ה) שצריך כל אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי.

עוד פעם אחת דיבר עם אחד מאיזה עניין שהיה לזה שייכות להביא לו ראיה מיצחק אבינו עליו השלום, ושאל אותו זה האיש, מה אתם מדמים אותי ליצחק אבינו עליו השלום. השיב לו, מה אתה סובר שיצחק אבינו לא היה

על המדף

ספיר ויהלום בראשית

"ספיר ויהלום בראשית" מתוך שיעוריו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א, בתוספת משלים סיפורי הוד מצדיקי הדורות, הנהגות ופנינים מאירים. 705 עמודים מלאים זיו ומפיקים נוגה על פרשיות התורה.

שו"ע המבואר 'מתיבתא'

חו"מ הלכות נזיקין סי' שעח-שפח

ספר הטור עם הערות וציונים, עם ספר שולחן ערוך ונושאי כליו, בתוספת מדורי ביאור נרחבים והערות נחוצות, ועוד שלל רב של הוספות לתועלת הלומד. הביאור 'מתיבתא' ערוך בשפה ברורה ונוחה, קצות החושן עם מקורות והערות, נתיבות המשפט עם ביאור משולב לחלק ה'ביאורים' עם מקורות והערות, כשאליו נוספים: 'ילקוט ביאורים', ועוד מדורי ליקוט שונים ומגוונים, כשהכל ערוך ומוגה על פי דפוסים ישנים, במהדורה מהודרת ומאירת עיניים, לתועלת הלומדים.

מתיבתא שינון כחול תמורה

מהדורה חדשה וייחודית של הגמרא 'מתיבתא', עם מדור ביאורי הגמרא והמדור הייחודי 'שינון התלמוד' המסכם בצורה ייחודית ומעניינת את הדף, ומועילה לסיכום הנלמד. הסדרה עתידה לכלול בע"ה כ-70 כרכים.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: יצחק אבינו בסוכת המגיד מזלאטשוב | עמ' ג'

השבוע בגליון: ←

האור החיים הק': מדוע אהב יצחק את עשו? | עמ' ב'

אקטואלי: ניעור הבגד בשבת בדרך מתעסק | עמ' ח'

פניני אביר יעקב | עמ' ה'

לו יצר הרע, אם כן מפני מה זכה להיות יצחק (כוכבי אור, אנשי מוהר"ן אות ל, לא):

(כוכבי אור - הרה"ק רבי נתן מברסלב זיע"א)

עיקר התפילה תהיה עבור צער השכינה

וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ ה' וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ (כה כא)

כתב הרה"ק רבי אברהם יהושע העשל מאפטא ע"ה בספרו אוהב ישראל (תולדות), הנה ידוע כשיבוא לאדם איזה צרה או ייסורין חס ושלום, אז ישכיל ויבין בדעתו שבוודאי יש צער גדול להשכינה הקדושה כביכול, כי 'בכל צרתם לו צר' (ישעיה סג ט) כביכול. לכן כשהאדם ישר, נותן אל ליבו להתפלל להשם יתברך על איזה דבר, צריך להיות עיקר כוונתו ורצונו בתפילתו עבור שיתמלא החיסרון שיש בהשכינה מזה כביכול, על דרך קלני מראשי וכו' (חגיגה טו: סנהדרין מו.), וכשיתוקן שם הפגם והחיסרון, אז ממילא יתוקן גם כן חסרונו וייגאל מצרתו.

וכן עשה יצחק אבינו עליו השלום שהיה כל מגמתו ורצונו וכוונתו רק למלאות החיסרון בהשכינה הקדושה כביכול. וזהו 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו', היינו עבור השכינה שהיא לנוכח אשתו, 'כי עקרה היא' דייקא, ואז ממילא נפקדה גם כן רבקה אשתו.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא תורה)

ריח שדה תפוחים

וַיִּגַּשׁ וַיַּשֵּׁק לוֹ וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרֲכֵהוּ, וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה' (בראשית כז כז)

כבר עמד רש"י על כך, כי מאחר ונתנה רבקה על ידיו של יעקב את עורות גדיי העיזים, לכאורה ריח רע היה בו, כי אין ריח רע יותר משטף העיזים. אלא, מלמד שנכנס עמו ריח גן עדן.

ולענין אותו שדה, פירש רש"י כי ניתן בו ריח טוב, והוא שדה תפוחים, ומקורו מדברי הגמרא (תענית כט:).

ויש להבין, מה ענין שדה תפוחים לגן עדן.

ונראה כי יומתקו הדברים, לפי מה שמצינו בדברי חז"ל (בראשית רבה טו, ז) כי לפי אחת הדעות עץ הדעת אתרוג היה, שנאמר בו (בראשית ג ו) "וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל", ובאתרוג שווה טעם העץ לטעם הפרי. אם כן קיום מצות אתרוג בחג הסוכות יש בו משום תיקון לחטא עץ הדעת.

והנה איתא בגמרא (שבת פח.): "אמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב (שיר השירים ב ג) 'כתפוח בעצי היער' וגו', למה נמשלו ישראל לתפוח - לומר לך, מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל - הקדימו נעשה לנשמע". וכתבו שם רבותינו בעלי התוספות (ד"ה 'פריו') כי לא מצינו דבר זה בתפוח שלנו, אלא כוונת הגמרא לאתרוג, שכן את הפסוק (שיר השירים ז ט) "וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים" מתרגמים אנו "כריחא דאתרוגא". ועל האתרוג אמרו חז"ל (סוכה לא:) שהוא פרי הדר באילנו משנה לשנה, וממילא קודם פריו של שנה שעברה לעלים של השנה החדשה.

אמור מעתה, כי ריחו של האתרוג - הוא הוא ריח שדה תפוחים אשר ברכו ה', והוא ריח גן עדן - חקל תפוחין קדישין.

(עינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

דבר האמונה

מכח אברהם אבינו יש כח לבני ישראל לא לדאוג את דאגת המחר

בדבריו שם מבאר בזה את שאלת הבן החכם שבהגדה של פסח 'מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלהינו אתכם' (דברים ו כ), ששאלת החכם היא כיצד לדורות עולם יוכלו בני ישראל לעסוק בתורה הלא לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן (מכילתא בשלח מס' דויסע ב), והכוונה שכדי לקנות את התורה יש לנהוג כמנהג אוכלי המן שלא דאגו את דאגת המחר, וכך יש לו לאדם לסלק את טרדות הפרנסה ולהאמין שהקדוש ברוך הוא יספק לו כל צרכיו, ואם כן כיצד יכולים בני ישראל להגיע לדרגת אמונה כזאת. ועל כך התשובה 'עבדים היינו לפרעה וכו' ויוציאנו' (דברים שם פסוק כא), רוצה לומר, בשכר האמנה שהאמין אברהם, מזה זכו ישראל בניו שבאו למדריגה זו גם כן, וכמו שכתוב 'ויאמן העם', ומזה היתה תשובה למשה 'בני מאמינים', רוצה לומר מצד שהם בני מאמינים, זכו שהם גם כן מאמינים.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

ווארט מהאור החיים הק'

מדוע אהב יצחק את עשו?...

וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת יַעֲקֹב (כה, כח). ידוע קושיית העולם שהתחבטו בה רבים, בהא שרצה יצחק לברך את עשו, היתכן שאיש כזה תהיה לו טעות גמורה מהיפוך להיפוך, ואף אם נתרץ שאהב את עשו "כי ציד בפיו", מ"מ למה נעלמה ממנו צדקת יעקב שהיה מפורסם לכל שהוא איש תם יושב אוהלים, ואם לא נעלמה ממנו צדקת יעקב היה לו לברך את שניהם, ולא לשנות בן בין הבנים. (לשון השם משמואל שנת תרע"ו).

הרבה מהלכים ותירוצים נאמרו בזה, גם רבינו האור החיים הק', דרך בדרך נפלאה משלו, דיש לקרב ולהחזיר אדם בתשובה ע"י השפעת אהבה.

וכה כתב רבינו בפסוק (כז, א) **וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק** וגו' **וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל**, וזלה"ק: **"וטעם יצחק שהיה חפץ לברך את עשו הרשע, כי חשב שבאמצעות הברכות יתהפך למדת הטוב וייטיב דרכיו. כי הצדיקים יכאבו בעשות בניהם רשע, והיה משתדל עמו להטיב, ואפשר שהיה מועיל, ותמצא שאמרו ז"ל** (ב"ר פ"פ) **כי נענש יעקב שמנע דינה מעשו שאפשר שהיתה מחזירתו למוטב, הרי שאפשר לו לחזור למוטב"** עכ"ל.

ויש ללמוד מדברי רבינו, שיצחק אבינו ידע היטב שעשו בנו הוא רשע ואיש שדה, ומאידך יעקב הוא איש צדיק ויושב אוהלים, ואפילו הכי רצה לברכו, שאולי ע"י השפעת רוב טובה עליו יוכל לקרבו ולהחזירנו למוטב. ודלא כמו שלומדים בפשיטות שיצחק לא ידע את מעשי עשו "כי ציד בפיו" וכפרש"י: בפיו של עשו, שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו.

ולמדים אנו מדברי רבינו, שיכולים להוכיח לאדם ולהשיבו מדרכו הרעה למוטב ע"י השפעת אהבה. וכלשונו הזהב: "שבאמצעות הברכות יתהפך למדת הטוב וייטיב דרכיו".

ונקודה זו מצינו, בספה"ק תומר דבורה (פ"א) לפרש מדת 'לא החזיק לעד אפו', וזלה"ק: "וזו מדה ראויה לאדם להתנהג בה עם חבריו, אפילו שהוא רשאי להוכיח ביסורים את חברו או את בניו והם מתייסרים לא מפני זה ירבה תוכחתו... **אלא מצוה לקרבם באהבה, אולי יואיל בדרך זה**" עכ"ל.

ובחינה זו מסופר, על הרה"ק הרבי ר' אלימלך זצ"ל, שפעם בא אליו איש חוטא לבקש דרך תשובה. אמר הרבי ר' אלימלך לבנו הרה"ק רבי אלעזר מליזענסק זצ"ל, שיפקח על אותו איש שיאכל מכל טוב. האיש קיים את הוראתו של הרבי ר' אלימלך במשך שנה, אולם במהלך השנה, ככל שאכל יותר - נעשה כחוש יותר, עד שנחלש מאוד, כי בכל פעם שהתיישב לאכול, חשב בדעתו - הלא חטאתי עוויתי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, האם מגיע לי לאכול מאכלים כאלה?!... ועי"כ זכה לשוב בתשובה שלימה. והוא כבחינה הנ"ל, שיצחק חשב שבאמצעות הברכות יתהפך למדת הטוב וייטיב דרכיו.

מחוברים
מתחילים את היום!
הבוקר היהודי מבית עוז והדר - אור לישרים
להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com
קו מענה הלכה
02-803-9999
או במייל: rav@abiryaakov.com
קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מחוברים
העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים
ניתן להשיג את הגיליון מדי שבוע בכל סניפי "ספרי אור החיים"
ספרי אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם
ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל ניצנים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרנוביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנוס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 1 • נתניה: הס 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75
עיצוב וניתוב: עזקי קנר
לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

יצחק אבינו בסוכתו של המגיד מזלאטשוב

וְכָל הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר... וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו (כו טו-יח).

מעשה נפלא התרחש אצל הרה"ק רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב זיע"א. היה זה ביום טוב שני של חג הסכות, והרב הקדוש ישב בסוכתו הגדולה כשהוא מקף בחסידים. לפתע נרעש הרב הקדוש מזלאטשוב וקרא בסלודין: 'הכינו כסא עבור יצחק אבינו שבא לסוכתנו ביום האשפיזין שלו'. לאחר שהכינו את הכסא כראוי, המשיך הרה"ק מזלאטשוב ואמר: 'ברוך הבא - יצחק אבינו', ולכבודכם נגיד 'תורה' על האמור בכם בפרשת תולדות (בראשית כו טו-יח): וְכָל הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר... וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו.

פתח הרב הקדוש מזלאטשוב ואמר: המדה הראשונה של יהודי צריכה להיות שלא להטעות את עצמו ולא לעשות דבר מפני שאף אדם אחר עושה כך. והנה ידוע שמדתו של אברהם אבינו היתה מדת הענוה, כמו שהעיד על עצמו (בראשית יח כז): 'ואנכי עפר ואפר', והמסתופפים בצלו של אברהם אבינו בקשו לעשות כמותו ולחקותו כמעשה קוף בעלמא, וזהו 'וימלאום עפר', שהיו משימים עצמם כאלו יש בהם מדה זו של עפר, ונהיו אנשים רבים 'עפר ואפר לך'. אולם יצחק אבינו לא כן היה עמו, ועליו נאמר 'וישב יצחק ויחפר את בארת המים', והוא בקש להגיע למדה זו מכח עצמו ולא לעשות כן מפני שאחרים עושים כן.

(ספיר ויהלום להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ה'באר מים' הפלאי

ויבואו עבדי יצחק ויגידו לו אודות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים (כו לב).

מעשה בכפרי אחד שבא לשאול בעצת רבו הרה"ק ר' צבי הירש מזידיטשוב זי"ע: היות ויש לשכור אצל האדון פלוני בית מלון העומד על פרשת דרכים, שאפשר היה למצוא בו פרנסה בריוח אילו היה שם באר מים, כי אז כל סוחרי בהמות היה מעבירין את בהמותיהם שהם מוליכים לשוק אלמיץ רק דרך שם, מפני שהדרך קצרה, תחת שהם מקיפים את הדרך לדרך ארוכה ששם יש באר מים.

אמר לו רבינו עלה והצלח, שכור את בית המלון וחפור שם באר סמוך לו ואחר שחפור כמה אמות לעומק, תבוא לשבת אלי, ואגיד לך את אשר תעשה. הלך האיש ועשה כעצת הרה"ק מזידיטשוב ושכר את בית המלון בתנאים טובים מאוד, מיד התחיל לחפור באר בקרבתו בעומר אמות אחדות ונסע אל הרה"ק מזידיטשוב, אמר לו הרה"ק: חפור עוד מעט בעומק, והנח בחפירה פיתקה שכתוב עליה הפסוק "ויבואו עבדי יצחק ויגידו לו אודות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים" עשה האיש כמצות רבו חפר עוד מעט בעומק והניח שם הפיתקא שכתוב עליה הפסוק הנ"ל, מיד התחיל לבצבץ מים, ונתמלא כל הבאר מים ומאז היתה הרווחה לכל ערלי הכפר, ששאבו מן הבאר ההוא מים להם ולבהמתם, וכל הסוחרים אשר הוליכו עד עתה את בהמותיהם סחור סחור בדרך ארוכה עד בואם אל באר מים, העבירו מעתה את בהמותיהם רק דרך המלון ההוא, והשקו את בעירם, וקנו שמה גם תבן ומספוא לבהמתם וגם צידה לדרך, וילך האיש הלוך וגדל עד כי נתעשר בזמן קצר.

כשראה בעל המלון שבדרך הארוכה, כי חדלו עוברי אורח לעבור דרך ביתו, עבר עליו רוח קנאה, והלך אל אדון בית המלון של הדרך הקרובה, ואמר לו כי היהודי ששכר ממנו את בית מלונו הונה אותו במקחו, והוא נתעשר בזמן קצר, ועתה הנה הוא מוכן ומזומן לתת לו שכירות יותר גדולה מזו שהוא לוקח מאת השוכר היהודי, נאות לו האדון והשכיר לו את בית המלון, והשוכר הראשון יצא ממנו ודר במקום אחר ללא כל פרנסה.

הלך וקבל על מסיג גבולו בפני הרה"ק מזידיטשוב זי"ע, אמר לו הרה"ק: קח פתקא אחרת וכתוב עליה את הפסוק "וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר" והשלך אותה אל הבאר, עשה האיש כן, ובפעם אחת תמו המים מן הבאר, כשראו זאת ערלי הכפר באו אל אדון בית המלון וצעקו כולם פה אחד, כי כל הימים שהשוכר הראשון היה דר בבית המלון היה תמיד מים בבאר בשפע רב, ומיום שבא השוכר החדש תמו המים ואינם ואין מים לשתות העם ולכל חייתם.

ושוב חדלו עוברי אורח דרך הכפר ההוא, ובית המלון היה שומם מאין עובר, שלח האדון לקרוא לשוכר הראשון ויאמר לו: אחרי שובי נחמתי כי הדחתיך מן בית המלון, עתה שוב אליו כבראשונה, ולא אוסיף עוד להדיחך ממנו, ענה היהודי ואמר לו: אנוכי לא אוכל לעשות קטנה או גדולה בלי שאלת עצה מרבי, הנני הולך אל רבי וככל אשר יגיד כן אעשה, הלך אל הרה"ק מזידיטשוב זי"ע. והרה"ק אמר לו: אם ישכיר לך האדון את בית המלון למקח הראשון ששילמת לו, עלה ושכור, ואחרי כן תשליך אל הבאר פתקא שכתוב עליה את הפסוק: "ויחפרו באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ", חזר האיש אל האדון ושכר ממנו את בית המלון כבראשונה, ואל הבאר השליך הפתקא כמצות רבו הרה"ק מזידיטשוב ואכן נתמלא הבאר מים כבתחילה, ושוב העבירו הסוחרים את בהמותיהם רק דרך שם, והיתה לו הרווחה, ומאז יושבים בבית מלון ההוא בני בניו של השוכר ההוא, ורואים בו ברכה ואין מסיג את גבולם.

(צבי לצדיק עמ' עח)

מדוע ביקש ה'כתב סופר' לשבת תחת חופתו?

קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני נפשך (כז יט).

יעקב אבינו פונה אל אביו יצחק ואומר "שבה ואכלה מצידי". ואילו עשיו כשהביא את המטעמים לאביו אמר: "יקום אבי ויאכל". יעקב נהג כפי הראוי ונכון לנהוג בסדר האכילה. כמו שאמרו חז"ל במסכת גיטין (ע.) "שלשה דברים מתישין גופו של אדם, ואלו הן: אכל מעומד, ושתה מעומד" וכו'. כמו כן יש ליזהר לומר הברכות כשהוא מיושב, עיין כף החיים (קפג, נא). אבל עשיו עם הארץ היה. על כן אמר: "יקום אבי ויאכל".

מסופר על הגאון הכתב סופר זצ"ל: בזמן חופתו כשהגישו לו את כוס היין לטעום הימנו. לא נתפעל החתן מעשרות הרבנים והגאונים שעמדו מסביבו, מאות המכובדים ואלפי המשתתפים, ביקש כסא, התיישב ולגם לגימה אחת מכוס היין. גדולי התורה הפליאו את עוז רוחו וישוב דעתו, וכבר אז ניבאו עליו שעתיד להיות ממנהיגי הדור.

(לב ישראל)

פקחותו של מרן ה'חזון איש'

ויהי עשו איש יודע ציד (כה כז). **וברש"י לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו, אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצות.**

ראשי המושבה בבני ברק חיפשו שוחט. בין המועמדים הגיע אדם שעסקני המושבה התרשמו ממנו מאד, כיון שהיה נראה כיהודי ירא שמים, בקיא בהלכות, וזקנו ארוך על פי מידותיו.

לפני שסיכמו עמו סופית על העסקתו ביקשו שיכנס למרן החזון איש, כדי שיתהה על קנקנו, ויתן את הסכמתו למינויו. ה"חזון איש" שוחח עימו, ולאחר מכן אמר להם שלא ימנוהו!

שאלוהו מדוע? ענה להם סתומות: "זקנו ארוך"... ולא הבינו את כוונתו.

לימים התגלה האיש כנוכל רב מעללים. הוא מכר את אותה הדירה לשלשה אנשים שונים, תיווך ומכר קרקעות שאינם שלו, ועוד מעשי נוכלות רבים, ונאלץ לברוח לאמריקה מפחד נושיו ורודפיו הרבים.

שאלו עסקני המושבה את "חזון איש" איך ידע שהשוחט הזה לא ראוי, וכי נביאות היא?

ענה להם ה"חזון איש" במתק לשונו: "אילו הוא היה סנדלר עם זקן ארוך היה זה סימן שהוא ירא שמים, אבל פה שבא להיות שוחט, כל זמן השיחה עימי הוא שיחק בזקנו כדי שאשים לב שזקנו ארוך ומגודל, ממילא הבנתי שחוץ מזקן ארוך ויפה אין בתוכו כלום..."

(מעשי איש)

"אמור-נא לי", פנה המושל אל הכומר, "האם יש הוכחה שיהודי כלשהו גרם בידיו נזק לציבור?". "אין הוכחה למעשה ממשי של גרימת נזק", ענה הכומר בקול יבש, "אך בידנו הוכחות כי המגֵפה ברחובותינו באה בגללם"

מגֵפה קשה פשטה בעיר אליק שבמערב אוקראינה. מיום ליום גדל מספר הנספים בה, במיוחד בין צעירים ועוללים, ואין מושיע. הציבור קיבל עליו תעניות, תפילות ודמעות נשפכו כמים, אולם שערי שמים כאילו ננעלו, והמצב מחמיר והולך.

המכה הזאת באה בתקופה קשה לקהילה היהודית. מאז ומעולם סבלו היהודים משכניהם הגויים, אבל בעת האחרונה החמיר המצב מאוד. הדבר קרה בהשפעת הכומר המקומי, שהיה שונא ישראל מושבע, והטיף השכם והערב לשנאת היהודים. בעקבות דברי ההסתה רבו הפגיעות ביהודים, והיה רחוב אחד שכל יהודי שעבר בו היה מותקף ומוכה באכזריות.

בעיר התגורר הצדיק רבי צבי-אריה מאליק, תלמידו של המגיד ממזריטש. כוחו הרוחני והנפלאות שחולל היו שם-דבר בכל הסביבה. היו צדיקים שכינוהו בחיבה 'הגנב', באומרם שגם כאשר שערי התפילות ננעלו, הוא מצליח לפרוץ את כל המנעולים, לחתור תחת כיסא הכבוד ולבטל את הגזֵרות.

עם פרוץ המגֵפה לא חדלו מלהתדפק על דלת ביתו. הורים לילדים חולים וראשי הקהילה, כולם משוועים בבקשת ברכה לרפואה ולהפסקת המגֵפה. הצדיק עומד ומתחנן, מפיל את תחינתו לפני הקב"ה, דמעות זולגות מעיניו, הוא אינו אוכל ואינו ישן; אולם הפעם אין הוא מצליח להעביר את רוע הגזֵרה.

כשראה שכל מאמציו עלו בתוהו אמר למקורביו: "אין לפנינו עצה אלא לקיים את מה שנאמר בגמרא על הפסוק 'ואתן אדם תחתיך' - 'אל תקרי אדם אלא אֱדוֹם'. יבואו שונאי ישראל תחתינו והגזרה תחול עליהם".

הוא ביקש מפרנסי העיר להביא לפניו מאה ושישים מטבעות כסף, לשם עריכת 'פדיון נפש' מיוחד. הפרנסים מיהרו לקיים את בקשתו, והוא הסתגר בחדרו. כמה מבני העיר, שהתמצאו ברזי הקבלה, התלחשו שהצדיק עורך עכשיו 'פדיון' מיוחד, שסודו ידוע רק לצדיקים הגדולים, באמצעות מאה ושישים מטבעות כסף, כמניין 'צלם'.

דרוכים ומתוחים המתינו ראשי הקהילה לצאת הצדיק מחדרו. כעבור זמן יצא רבי צבי-אריה, צרור המטבעות בידו, ואמר: "תנו שקית זו לבחור צעיר וקל-רגליים, שיעבור בריצה ברחוב המסוכן, שבו שונאי-ישראל מתקבצים, ויפזר שם את המטבעות".

הוראת הצדיק התמלאה מיד. בחור נמרץ לקח את צרור מטבעות הכסף, חצה בריצה מהירה את הרחוב המסוכן ופיזר את המטבעות לכל אורכו.

כשהגויים ראו את הבחור היהודי נכנס אל הרחוב, החלו לדלוק אחריו, אך במהרה עטו אל השלל והחלו להתקוטט על המטבעות. בכל פינה לאורך הרחוב נראו התגודדויות והתכתשויות בין פרחחי הגויים, שניסו לחטוף זה מידו של זה את מטבעות הכסף. "היהודים יצאו מדעתם", גיחכו ביניהם.

מאותו יום דעכה המגֵפה בשכונות היהודים, וגם מי שחלו החלו להירפא. לעומת זה, בשכונות הגויים הוסיפה המגֵפה להפיל חללים, ורבים מהפורעים שאהבו להציק ליהודים נפגעו.

דבר פיזור המטבעות נודע לכומר האנטישמי. הוא החל לחקור בעניין וגילה כי זו הייתה הוראתו של הצדיק. בתוך כך נודע כי המגֵפה נעלמה משכונות היהודים, והכומר קישר מיד בין הדברים.

משולהב משנאת ישראל רץ הכומר אל מושל המחוז והגיש תביעה כנגד הצדיק. המושל הורה לקבוע מועד למשפט. שוב עטפה חרדה את הקהילה היהודית. הם הכירו את שנאתו של הכומר, וידעו כי הסכנה נשקפת לא לצדיק בלבד, אלא הדברים עלולים להתפתח לפעולות נקם כנגד כל יהודי העיר.

כאשר הודיעו לצדיק על המשפט לא נראה נרגש כלל. להפך, הוא עודד את בני קהילתו להתחזק באמונתם ובביטחונם בה', והבטיח כי לא יאונה לו ולהם כל רע.

יום המשפט הגיע. לפני השופטים, ובראשם המושל המחוזי, התייצב הכומר ופתח בנאום רווי שטנה על הנזקים שהיהודים גורמים. בצבעים עזים תיאר את 'מעלליהם', שעליהם מנצח כביכול הצדיק.

מושל המחוז שמע את הדברים בנחת. שמע הצדיק ונפלאותיו היה ידוע לו והוא כיבדו מאוד. לעומת זה היה בליבו על הכומר, שבשנאתו ליהודים גורם הפרות חוק ואובדן הסדר בעיר.

"אמור-נא לי", פנה המושל אל הכומר, "האם יש הוכחה שיהודי כלשהו גרם בידיו נזק לציבור?".

"אין הוכחה למעשה ממשי של גרימת נזק", ענה הכומר בקול יבש, "אך בידנו הוכחות כי המגֵפה ברחובותינו באה בגללם".

"כיצד?", שאל המושל, שכבר ידע על האירועים, אולם העמיד פני תם.

בהתלהבות סיפר הכומר על התפרצותו של הצעיר היהודי אל רחוב הגויים, אגב פיזור מטבעות כסף לכל עבר, וכי מאז נעלמה המגֵפה מרחובות היהודים, בעוד היא מכה על ימין ועל שמאל בשכונות הנוצריות.

"אם-כן", נעשה קולו של המושל תקיף וסמכותי, "יש להטיל על היהודים עונש כבד, ואתה הכומר תהיה ממונה על ביצוע גזר-הדין".

שמחתו של הכומר נראתה היטב על פניו, והוא זקף את אוזניו לשמוע את גזר-הדין. שקט השתרר באולם, והמושל המשיך: "מחר בבוקר תעבור אתה ברחובות היהודים, ותפזר אצלם מלוא חופניים מטבעות כסף, מידה כנגד מידה"...

(אהל מועד)

מי שנפגעה באמת זאת אמי עליה השלום. היא לא יכלה לשאת את זה שחושדים בבת שלה, וממנה אתם צריכים לבקש מחילה'. אשתי ביררה אצלה על מקום מנוחתה של האם, ואנחנו בדרך לשם"...

אני גר באשדוד. יש לי רכב, ומפעם לפעם אני מסיע אנשים בתשלום. אברך אחד הזמין אצלי נסיעה להר המנוחות יחד עם אשתו. הנסיעה החלה באווירה כבדה משהו, ובהמשך הנסיעה שפך האברך את לבו:

"הבן שלי מאושפז ב'מעייני הישועה' במצב נפשי חמור. זה דבר שאיני מאחל לאיש. היסורים שלו, היסורים שלנו. עינינו רואות וכלות, ואין בידינו להועיל מאומה. בתוך הניסיון המר והנמהר הזה, עשינו חשבון נפש. אשתי אמרה שאולי עלינו לבקש ממישהו מחילה, ואכן נזכרנו. לפני כמה שנים יצאנו מהבית, ואת הילדים הקטנים השארנו עם נערה צעירה ששימשה כבייביסיטר. כשחזרנו, גילינו שנעלם לנו כסף בסכום גדול מאד. חיפשנו בכל הבית ולא מצאנו, והחשד נפל על הבייביסיטר. אשתי שאלה את הנערה על כך, וזו הכחישה את העניין מכל וכל.

המשכנו לחפש, וכיוון שלא מצאנו, חזרנו אל המשפחה של הנערה, ודרשנו את הכסף. האם כעסה: 'מה אתם רוצים ממנה? הבת שלנו יראת שמים והיא לא תיגע במה שאינו שייך לה', אבל אנחנו טענו שההורים מחפים עליה במקום לחנך אותה, ועוד כמה חילופי דברים בסגנון.

אני כהן, ולכן לא נכנסתי למתחם. הנוסע שלי עלה להר, מצא את החלקה בהר תמיר, ובמרחק כמה קברים מצא תשעה יהודים בדיוק, ואלו הסכימו להצטרף למניין. הנוסע ואשתו חלצו נעליים, ובלב נשבר ביקשו מחילה מאמה של הנערה

אשתי אמרה, שעלינו לבקש מחילה מהנערה שפגענו בה. איתרנו את הנערה שגרה היום בחו"ל, ואשתי שוחחה עמה בטלפון. הנערה לשעבר אמרה, שאכן היא לא לקחה כלום, אך אין לה בעיה למחול.

'אני מבינה שהייתם לחוצים מאד, ולכן פעלתם כך. אני מוחלת בלב שלם, אבל תדעו שכבר אז לקחתי את העניין יותר בקלילות. מי שנפגעה באמת זאת אמי עליה השלום. היא לא יכלה לשאת את זה שחושדים בבת שלה, וממנה אתם צריכים לבקש מחילה'. אשתי ביררה אצלה על מקום מנוחתה של האם, ואנחנו בדרך לשם".

אני כהן, ולכן לא נכנסתי למתחם. הנוסע שלי עלה להר, מצא את החלקה בהר תמיר, ובמרחק כמה קברים מצא תשעה יהודים בדיוק, ואלו הסכימו להצטרף למניין. הנוסע ואשתו חלצו נעליים, ובלב נשבר ביקשו מחילה מאמה של הנערה.

בדרך חזור, האברך שלצדי מקבל טלפון מ'מעייני הישועה', וזאת אחרי תקופה קשה שלא ראו שום התקדמות. "הבחור שלך יכול להשתחרר", הם אומרים לו. "ערכנו עכשיו בדיקות, והמצב שלו תקין. אנחנו ממליצים לו על תרופה מסוימת בעוצמה פחותה, למשך תקופה, ויש סיכוי גדול שאחרי ביקורת חוזרת יוכלו להוריד גם את התרופה הזאת".

אני רק הנהג, וזה הסיפור שהייתי עד לו. את המסקנות תסיקו בעצמכם.

(גל' השגחה פרטית מס' 34)

עצות וסגולות:

תשובה מקובלת בשבת

בְּרֵאשִׁית. רָאשֵׁי תֵּבוֹת בְּשַׁבָּת שׁוֹטְנִים יוֹרְדִים אֶל תְּהוֹמָא רַבָּא. בָּא לְרָמֵז לְמָה שֶׁכָּתַב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"ב קלה:) וּבְדִבְרֵי הַמְקֻבָּלִים ז"ל (ראה שער הכוונות ענין ראש חודש), דְּבָיוֹם הַשַּׁבָּת רַחֲמִים גּוֹבְרִים וְכָל הַדִּינִים מִתְבַּטְּלִים וּלְפִיכָךְ אֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם כָּבָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, לְפִי שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַדִּינִים מִתְבַּטְּלִים, גַּם הָאֵשׁ שֶׁבּוֹעֶרֶת מִכֹּחָם מִתְבַּטֶּלֶת וְכָבָה. וּלְפִיכָךְ כֵּיוָן שֶׁסִּטְרָא אַחֲרָא אֵין לָהּ שְׁלִיטָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, הַתְּשׁוּבָה מְקֻבֶּלֶת בַּיּוֹם הַהוּא, דְּאֵין שָׂטָן מְקַטְרֵג שְׁיִקְטְרֵג עָלֶיהָ. וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִתְעוֹרֵר בַּעַל תְּשׁוּבָה בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת וּלְהוֹסִיף תְּשׁוּבָה עַל תְּשׁוּבָה, כֵּיוָן דְּיוֹם קָדוֹשׁ הוּא לֵאלֹהֵינוּ, בְּוַדַּאי דְּהִתְּשׁוּבָה מְקֻבֶּלֶת בְּיוֹם זֶה, דְּעֵת רָצוֹן הוּא.

(גנזי המלך תיקון השכינה אות נח)

דוד משתבח שקיים כל מצוות השבת כראוי

שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדָתֶיךָ כִּי כָל דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ (תהלים קיט קסח). כְּבָר כָּתַבְנוּ (מעגלי צדק אות ק), דְּמִלַּת פִּקּוּדֶיךָ רוֹמֵז עַל הַזִּווּג שֶׁהוּא לְשׁוֹן פְּקִידָה, כְּמוֹ 'וּפְקֻדָתָ נָוֶךָ וְלֹא תֶחֱטָא' (איוב ה כד). וּמִלַּת פִּקּוּדֶיךָ רוֹמֶזֶת גַּם כֵּן עַל הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ כְּבָר (שם). וְאוֹמֵר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם דְּקַיֵּם הַשַּׁבָּת כָּרָאוּי, דְּהָיָה נִזְהָר בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל אֲזֶהֱרָה גְּדוֹלָה כְּדֵי שֶׁתָּחוּל עָלָיו קְדֻשַּׁת הַשַּׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּפָסוּק 'שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתֶךָ'. וּבְשַׁבָּת הָיָה נִזְהָר הַרְבֵּה בִּתְפִלּוֹתָיו בַּלַּיְלָה וּבְיוֹם, וְלֹא הָיָה מְקַיֵּם עוֹנָה כִּי אִם בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא זִווּגָא דְּמַלְכָּא וּמַטְרוֹנִיתָא. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדָתֶיךָ, כָּל זֶה מִיָּרֵי בְּשַׁבָּת כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ כָּל אוֹת זֶה שֶׁל שי"ן עַל הַשַּׁבָּת, וְכֵן רָאוּי לִהְיוֹת, דְּשַׁבָּת מַתְחֶלֶת בְּשִׁי"ן, לָכֵן רָאוּי לְפָרֵשׁ אוֹת שִׁי"ן עַל הַשַּׁבָּת. וְזֶהוּ שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ, דְּהֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שָׁמַרְתִּי הַתְּפִלּוֹת כָּרָאוּי, גַּם שָׁמַרְתִּי מִצְוַת עוֹנָה עַד לֵיל הַשַּׁבָּת, גַּם שָׁמַרְתִּי 'זָכוֹר' וְ'שָׁמוֹר' בְּיִחוּד גָּמוּר, לְרָמֵז כָּל זֶה בִּפְקוּדֶיךָ וְעֵדָתֶיךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ. וְכָל מָה שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה גְּלוּי וְצָפוּי לְפָנֶיךָ, וְזֶהוּ כִּי כָל דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ. וְלָכֵן מֵרֹב הָאַהֲבָה שֶׁאֲנִי אוֹהֵב מִצְוֹתֶיךָ וּמְקַיֵּם אוֹתָם בְּאַהֲבָה וּבְשִׂמְחָה רַבָּה, גַּם אַתָּה אַל תְּבִישֵׁנִי מִשִּׂבְרִי, וּמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת לִבִּי לְטוֹבָה לְהַשָּׂגַת אֱלֹהוּתְךָ כָּרָאוּי, דְּזֶהוּ עִקַּר שְׁאֵלָתִי וּבַקָּשָׁתִי:

(מעגלי צדק אות ש')

המכין עצמו לשבת יקבל בה תוספת קדושה

וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם (במדבר לא כג). דְּהֵינוּ מִי שֶׁאֵינוֹ בַּעַל תּוֹרָה מַה הִיא תַּקָּנָתוֹ, 'אֹחֲזוּ בְּמִדַּת הָעֲנָוָה וְדַי לוֹ, דִּכְתִיב (תהלים נא יט) 'זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה', וְזֶהוּ וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, תַּקָּנָתוֹ הִיא תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם הִיא הָעֲנָוָה שֶׁרַמָּזוּ בְּאַף בְּמֵי נְדָה, וְזֶהוּ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם, דְּהֵינוּ הַמַּיִם הָאֲמוּרִים שֶׁנִּרְמְזָה בָּהֶם הָעֲנָוָה. וְגַם הַמַּיִם עַצְמָם נִרְמְזָה בָּהֶם הָעֲנָוָה, דִּכְמוֹ שֶׁהַמַּיִם אֵינָם הוֹלְכִים רַק לְמָקוֹם נָמוּךְ וְשָׁפָל (תענית ז.), כֵּן יִתְנַהֵג הָאָדָם לִהְיוֹת נָמוּךְ וְשָׁפָל:

וּבָזֶה יִתְנַהֲגוּ בֵּין בַּעֲלֵי תּוֹרָה בֵּין בַּעֲלֵי עֲנָוָה כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ, כְּדֵי כְּשֶׁיָּבוֹא הַשַּׁבָּת יְכוֹלִים לְקַבֵּל תּוֹסֶפֶת קְדֻשָּׁתוֹ בְּנָקֵל. וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר לָהֶם וְכִבַּסְתֶּם בְּגִדֵּיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם, בְּגִדֵּיכֶם הֵם נֶפֶשׁ רוּחַ נִשְׁמָה שֶׁלָּכֶם, דְּהֵינוּ יִהְיוּ נֶפֶשׁ רוּחַ נִשְׁמָה שֶׁלָּכֶם מִתְנַקְּנִים וּטְהוֹרִים בִּימֵי הַשָּׁבוּעַ, אַךְ תִּבֹאוּ אֶל הַמַּחֲנֶה, הַמַּחֲנֶה קָרֵי בֵּיהּ 'הַמְנֻחָה', שֶׁהוּא שַׁבַּת קֹדֶשׁ שֶׁהוּא יוֹם מְנוּחָה הַשָּׁקֵט וּבֶטְחָה:

(מחשוף הלבן פר' מטות)

הטעם שלא חייבים בשבת להניח תפילין

אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְגוּ' (ויקרא יט ג). אֶפְשָׁר לְרָמֵז עַל הַתְּפִלִּין, דִּכְתִיב רַבֵּנוּ זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שער הכוונות דרושי תפילין דרוש ו) דִּחוֹבָה עַל כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל לְהָנִיחַ שְׁנֵי זוֹגוֹת שֶׁל תְּפִלִּין, אֶחָד דְּרַשׁ"י וְאֶחָד דְּרַבֵּנוּ תָּם, דְּרַשׁ"י כְּנֶגֶד מֹחִין דְּאִמָּא וּדְרַבֵּנוּ תָּם כְּנֶגֶד מֹחִין דְּאַבָּא, מִשּׁוּם דְּזִעֵיר אַנְפִּין מְכָרַח דִּנְכָנְסִים בּוֹ מֹחִין דְּאַבָּא וְאִמָּא וְלָכֵן חוֹבָה לְהָנִיחַ שְׁנֵי זוֹגוֹת. וּמִשּׁוּם דְּיוֹם הַשַּׁבָּת עוֹלֶה לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת מְקוֹם הַמֹּחִין שֶׁנִּכְנְסוּ בּוֹ בַּחֹל, לְפִיכָךְ אֵין אָנוּ מַנִּיחִין תְּפִלִּין בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. וְלָזֶה צָרִיךְ שֶׁיִּתְעוֹרֵר הָאָדָם בְּיִרְאָה וּבְרַעֲדָה, וְתִסְתַּמֵּר שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ, וְיֹאמַר מָה אֲנִי מָה חַיַּי שֶׁהִגִּיעֻנִי ה' יִתְבָּרַךְ לְכָבוֹד הַזֶּה וְלַמַּעֲלָה הַזֹּאת, שֶׁעָשָׂנִי כִּדְמוּתוֹ בְּצַלְמוֹ מַמָּשׁ דּוֹמְיָא דְּזִעֵיר אַנְפִּין, דִּכְמוֹ שֶׁהוּא מַנִּיחַ תְּפִלִּין בְּחֹל שֶׁהֵם מֹחִין דְּאַבָּא וְאִמָּא כָּךְ אֲנִי צָוַנִי לַעֲשׂוֹת כְּנֶגְדּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁבְּיוֹם הַשַּׁבָּת עוֹלָה לְמַעְלָה מִמְּקוֹם הַמֹּחִין גַּם אֲנִי צָוַנִי שֶׁלֹּא לְהָנִיחַ. וְעַל זֶה הַדָּבָר יִתְפַּלֵּא הָאָדָם וְיִזָּהֵר בְּיִרְאַת הַשֵּׁם וּקְדֻשָּׁה יִתְרָה בֵּין בַּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת, וְיַעֲבֹד ה' בְּאַהֲבָה וּבְשִׂמְחָה רַבָּה שֶׁזָּכָהוּ לְמַעְלָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת:

בשבת יש לאדם מעלה יותר ממעלת תפילין

וְחוֹבָה לְהָנִיחַ שְׁנֵי זוֹגוֹת שֶׁהֵם כְּנֶגֶד אַבָּא וְאִמָּא, וְזֶה שֶׁאָמַר אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ רִאשֵׁי תֵּבוֹת 'אוֹת', לְרָמֵז עַל הַתְּפִלִּין שֶׁנִּקְרָאִים 'אוֹת'. וְעוֹד, תִּירָאוּ רִאשֵׁי תֵּבוֹת תְּפִלִּין יָד רֹאשׁ אַבָּא וְאִמָּא. וְזֶהוּ אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו, הֵינוּ שֶׁהֲנִיחוּ שֶׁל רַשׁ"י וְרַבֵּנוּ תָּם שֶׁהֵם כְּנֶגֶד מֹחִין דְּאַבָּא וְאִמָּא, וְיִהְיֶה זֶה בְּמוֹרָא, וְזֶהוּ תִּירָאוּ. וּבְשַׁבָּת שֵׁיֵשׁ לָכֶם מַעֲלָה יוֹתֵר מִמַּעֲלַת תְּפִלִּין כְּמוֹ זְעֵיר אַנְפִּין, תִּזָּהֲרוּ הַרְבֵּה בִּשְׁמִירָתוֹ כְּדֵי שֶׁתִּזְכּוּ לְהַנּוֹת מֵאוֹתָהּ מַעֲלָה, וְזֶהוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ, וּכְשֶׁתִּהְיוּ זְהִירִים כָּךְ אָז רְאוּיִים אַתֶּם שֶׁאֹמַר אֲנִי עֲלֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

(מחשוף הלבן פר' קדושים)

פנינים על הפרשה:

עיקר תולדותיו של יצחק שהלך בדרכו של אברהם

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק (כה יט).

יֵשׁ לְדַקְדֵּק, דְּפָתַח בְּתוֹלְדֹת יִצְחָק, וְהִפְסִיק וְאָמַר אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק וְלֹא הִזְכִּיר תּוֹלְדוֹת יִצְחָק, וְאֶפְשָׁר לְרָמֵז, מִשּׁוּם דְּקִימָא לָן עִקַּר תּוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים מַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ רַשׁ"י גַּבֵּי 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ' (לעיל ו ט), וְגַם כָּאן בָּא לְרָמֵז, וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק, וּמַה הוֹלִיד, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, כְּלוֹמַר הֲרוֹאֶה אֶת יִצְחָק בְּקִדְּשָׁה וַעֲנָוָה וְיִרְאַת ה' וְאַהֲבָתוֹ, הָיָה אוֹמֵר לֹא יָצָא זֶה כִּי אִם מֵאַבְרָהָם, שֶׁכְּךָ הֵם מִדּוֹתָיו. נִמְצָא לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב כִּי אִם מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁל יִצְחָק, שֶׁהֵם עִקַּר תּוֹלְדוֹת הַצַּדִּיקִים.

(פיתוחי חותם)

יצחק רומז לצדיק ורבקה רומזת לתורה

וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה. וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיֵּעָתֶר לוֹ ה' וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ (כה כ-כא).

אֶפְשָׁר לְרָמֵז עַל פִּי מַה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא (אבות פ"ה מכ"א) דְּבֶן אַרְבָּעִים לְבִינָה, וְיָדוּעַ דְּהַתּוֹרָה קְדָמָה לְעוֹלָם, וְכֵן נִמְצָא כִּסֵּא הַכָּבוֹד קֹדֶם לְעוֹלָם (פסחים נד:). וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וַיְהִי יִצְחָק גִּימַטְרִיָּא 'צַדִּיק' עִם ד' אוֹתִיּוֹתָיו, בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה, וְזֶהוּ בִּקַּחְתּוֹ אֶת רִבְקָה, הִיא הַתּוֹרָה דִּנְקְרֵאת אִשָּׁה כַּיָּדוּעַ. וְעוֹד, רִבְקָה שְׁתֵּי פְּעָמִים גִּימַטְרִיָּא תרי"ד, רוֹמֵז לַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תַּרי"ג מִצְוֹת, וּכְלוֹתָהּ גִּימַטְרִיָּא תרי"ד. וְהַתּוֹרָה הִיא בִּתּוֹ שֶׁל אֵל רָם וְנִשָּׂא, וְזֶהוּ בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם, דְּהֵינוּ שֶׁהַתּוֹרָה בָּאָה לָנוּ מִמָּקוֹם רָם. אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי, בָּא לְרָמֵז שֶׁהַתּוֹרָה קְדָמָה לְעוֹלָם כְּמוֹ כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וְהִנֵּה 'כִּסֵּא' עִם הַכּוֹלֵל גִּימַטְרִיָּא לָבָן, דְּהַתּוֹרָה, הִיא וְכִסֵּא הַכָּבוֹד שֶׁהוּא רָם וְנִשָּׂא, שְׁנֵיהֶם אֲחִים וְשָׁוִים בְּמַעֲלָה, דִּשְׁנֵיהֶם קֹדֶמוּ לְעוֹלָם. וְזֶהוּ הַצַּדִּיק לְקִחָה לַתּוֹרָה לוֹ לְאִשָּׁה:

הצדיק מתפלל שיזכה לחדש חידושים בתורה ויקראו בניו

וְכֵיוָן שֶׁכְּוָנַת צַדִּיק זֶה לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּלְקִחָה לוֹ לְאִשָּׁה, וְרָאָה וְהִנֵּה 'אֶרְכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה וּרְחָבָה מִנִּי יָם' וַעֲמֻקָּה מְאֹד מִשּׁוּם דְּכֻלָּהּ מִקְשָׁה, אִם מִפְּנֵי פְּשָׁטֶיהָ וּפִלְפּוּלֶיהָ, אִם מִפְּנֵי רְמָזֶיהָ וּדְרָשׁוֹתֶיהָ וְסוֹדוֹתֶיהָ, וַעֲדַיִן שִׂכְלוֹ לֹא הִשִּׂיג כָּל אֶפְנֶיהָ, עָמַד בִּתְפִלָּה אַחַר תְּפִלָּה וְהִרְבָּה וְהִפְצִיר מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ לְחָנְנוֹ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל לִהְיוֹת כְּמֹעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר בָּהּ, לְהוֹצִיא לָאוֹר תַּעֲלוּמָה וּלְחַדֵּשׁ בָּהּ בְּכָל עֵת, כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַדֵּשׁ בַּתּוֹרָה דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה עֲקָרָה וְלֹא יָלְדָה. וְזֶהוּ וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה', הוּא הַצַּדִּיק הַזֶּה, לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ הִיא הַתּוֹרָה, כִּי עֲקָרָה הוּא, כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁהִיא עֲקָרָה וְאֵינוֹ מְחַדֵּשׁ בָּהּ הַרְבֵּה, וְהִפְצִיר בִּתְפִלָּה לַה' שֶׁיִּפְתַּח לִבּוֹ בְּתוֹרָה וְיִהְיֶה מְחַדֵּשׁ בָּהּ. וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם קִבֵּל תְּפִלָּתוֹ, וְזֶהוּ וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ, שֶׁהִתְחִיל לְחַדֵּשׁ בָּהּ חִדּוּשִׁים:

שלוש הבארות רומזות על בחינות נפש רוח נשמה

וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֵׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ, וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה, וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וכו' (כו כ-כב).

הִנֵּה אֶפְשָׁר לְרָמֵז עַל שָׁלֹשׁ בְּאֵרוֹת, שֶׁשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנִים קָרָא שְׁמָם עֵשֶׂק וְשִׂטְנָה מִשּׁוּם דְּרָבוּ עֲלֵיהֶם, וְהַשְּׁלִישִׁי קָרָא שְׁמוֹ רְחֹבוֹת. יֵשׁ לְרָמֵז שֶׁהֵם כְּנֶגֶד נֶפֶשׁ רוּחַ נִשְׁמָה, דְּהָאָדָם בַּתְּחִלָּה יֵשׁ לוֹ נֶפֶשׁ, וְאִם הָיָה מִשְׁתַּדֵּל בְּמִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים עַד שֶׁתִּקֵּן נַפְשׁוֹ כָּרָאוּי, אָז יָבוֹא לוֹ הָרוּחַ. וְאִם עוֹד הוֹסִיף קְדֻשָּׁה עַל קְדֻשָּׁתוֹ וְתִקֵּן הָרוּחַ כָּרָאוּי, אָז תָּבוֹא לוֹ הַנְּשָׁמָה. וְהִנֵּה כָּל עוֹד שֶׁלֹּא בָּאָה לוֹ הַנְּשָׁמָה עֲדַיִן הַחִיצוֹנִים רוֹדְפִים אַחֲרָיו וּמִתְדַּבְּקִים בּוֹ לְהַחֲטִיאוֹ, וּכְשֶׁזּוֹכֶה לִנְשָׁמָה אָז מִתְרַחֲקִים הַחִיצוֹנִים מִמֶּנּוּ. מִשּׁוּם דְּהַנְּשָׁמָה מֵעוֹלָם הַבְּרִיאָה, וְעוֹלָם הַבְּרִיאָה תָּלוּי בְּאִמָּא עִלָּאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּתִקּוּנִים (תיקון ו כג.) אִמָּא מְקַנְּנָא בְּכַרְסְיָא. וְעוֹד, שֶׁהַקְּלִפּוֹת שֶׁבִּבְרִיאָה מוֹעֲטִים וְנִכְפָּפִים תַּחַת הַקְּדֻשָּׁה, לְפִיכָךְ כֵּיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה בָּאָה מִשָּׁם אֵין הַחִיצוֹנִים יְכוֹלִים לְהִתְאַחֵז בָּהּ:

וּלְפִיכָךְ הַבְּאֵר הָרִאשׁוֹן הוּא כְּנֶגֶד הַנֶּפֶשׁ שֶׁקּוֹנֶה אָדָם בְּתְחִלָּה, וּכְשֶׁיֵּשׁ בּוֹ כִּי אִם הַנֶּפֶשׁ עֲדַיִן הַחִיצוֹנִים מִתְדַּבְּקִים בּוֹ בְּחֹזֶק, וּלְהָכֵי קָרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק, כִּי הִתְעַשְּׂקוּ הַחִיצוֹנִים עִמּוֹ. אַחַר כָּךְ קוֹנֶה הָרוּחַ, וְגַם בָּזֶה עֲדַיִן הַחִיצוֹנִים מִתְדַּבְּקִים בּוֹ, וּלְהָכֵי קָרָא שְׁמוֹ שִׂטְנָה. אַחַר כָּךְ קוֹנֶה הַנְּשָׁמָה, וְאָז הַחִיצוֹנִים מִתְרַחֲקִים מִמֶּנּוּ, וּלְהָכֵי קָרָא אוֹתָהּ רְחֹבוֹת, 'כִּי עַתָּה הִרְחִיב ה' לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ': (מחשוף הלבן)

ויעקב איש תם

ארכיון 'עוז והדר'

אחת מפלאות הבורא ית', שהתמימות המושלמת והחכמה הגדולה ביותר [הנראים כתרתי דסתרי בעיני ההמון] מתאימים זה לזה ומשלימים זה את זה, ויחדיו יהיו תמים. וזה מרומז גם בנוטריקון של השם 'יעקב', שרבינו מביאו בתורה זו כרמז לשלימות החכמה והתמימות: 'יוד' מרמזת לחכמה עליונה [יוד חכמה קדומה], ו'עקב' מרמז ל'מלכות', תמימות. כלומר ה'עקב' וה'יוד' שהם התמימות והחכמה, אחד הם בל ייפרדו. וזה מרומז ב"יעקב איש תם", כי יעקב מרמז על החכמה (כתרגום "ויעקבני" 'וחכמני') והשבח היחיד הנאמר עליו בתורה הוא 'איש תם' - התמימות היא הכלי הנפלא המדוייק ביותר לקבלת החכמה ולהסתכלות בשכל שיש בכל דבר בבריאה, שזה מחובתו של כל איש מישראל - כמתבאר בתורה זו בפנים.

גם המלאך, הס"מ, לא הצליח להכניע את יעקב - מפני תמימותו ועל פי זה שיעקב מרמז על שלימות התמימות [והחכמה האלקית, שתרווייהו חדא כנ"ל] יש לומר כי זה היה שורש מאבק האיתנים שניהל יעקב אבינו עם המלאך, שרו של עשיו, ולבסוף ניצח אותו בכוח תמימותו וכדלקמן.

(אוסף אמרים, אמונה ותפילה, ד)

מכרה... את בכורתך לי

מובא בליקוטי מוהר"ן (סימן ב') וז"ל: ויוסף ששמר את הברית נטל את הבכורה שהיא בחי' עבודת התפילה, בחי' פי שנים. כי התפילה היא פי שנים שיש בהם שבחו של מקום ושאלת צרכיו בחי' וחרב פיפיות בידם, שתי פיות, עכ"ל. בכורה היא הארה, הארה נפלאה השייכת לתפילה. והנה גם עשיו כשהבכורה היתה בידיו היתה לו הארה גדולה מאד, הארה של בכורה, הארה של פי שנים שהיא כאמור הארה של תפילה, כמו שכתב רבינו שענין התפילה הוא חרב פיפיות, שיש בה פי שנים, שבחו של מקום ושאלת צרכיו, אבל הרע התגבר עליו ולא הוציא לפועל את סגולת הבכורה שהיתה בו. כי אילו היה עשיו מגביר את הטוב ומכלה את הרע, היה לנו עוד 'יעקב', ויתכן שהיה עוד עולה על יעקב, כי הוא היה הבכור. ואילו יעקב קיים בו 'זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן' (חגיגה טו) וקנה ממנו את הבכורה, שהיא כאמור הארה בתפילה, נשמה של תפילה, ונעימות בתפילה.

(אוסף אמרים - אמונה ותפילה מאמר ח')

ויעקבני - וחכמני

ענין קדושת הבכורות הוא, כי הנה כל הנצחונות שהבע"ד נוחל אצל האדם, הוא משום שהוא תמיד מזדרז ומקדים את האדם, כי מיד עם לידת האדם הוא כבר מופיע, כמ"ש (בראשית ד' ז') "לפתח חטאת רובץ", כי מיד עם צאת האדם לאויר העולם, מיד יש בו הרגשת החומר ושאיפת החומר, כתאות האכילה ועוד כהנה וכהנה, כמ"ש (איוב יא יב) "ועיר פרא אדם יולד", ועד שהוא זוכה לדעת האמת שהעולם הזה אינו עיקר, והחומר אינו אלא מרכבה להדעת, כבר קנה הבע"ד שביתה עצלו, ועשה חזקה אצלו, ואז עליו להתחיל ללחום נגדו, לאחר שכבר נטבע בו מאז לידתו, ומכאן שורש הנצחונות הרבים של היצה"ר (עיין כעי"ז בס' חובות הלבבות בפתיחה לשער הבחינה).

וזו היתה חכמתו של יעקב אבינו ע"ה - "ויעקבני" (באשית כז לו), שתרגם אונקלוס "וחכמני", שסיבב את עשו מיד עם צאת לאויר העולם, עד שלבסוף היה הוא הבכור ולא עשו, והוציא את היצר הרע מחזקתו אצלו. וזה היה הענין שהקב"ה הכניע את הבכורות דסט"א - להתוודע ולהגלות שהבכור האמיתי הוא הבכור דקדושה (בני בכורי ישראל), שנזכה להתאמץ ולהתחכם ליטול מהם את החזקה ולכבוש אותם תחת יד הקדושה.

(ונכתב בספר - ח"ב, מאמר חיים של בהירות)

הגאון הצדיק רבי אלימלך בידרמן שליט"א

שוא תשועת אדם - אך הוא צורי וישועתי

ארכיון 'עוז והדר'

בפרשתן (כז לד-לט), 'כשמוע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי, ויאמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך, ויאמר הכי קרא שמו יעקב וכו' ויאמר הלא אצלת לי ברכה, ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירוש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני, ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת היא לך אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קולו ויבך, ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל, והנה כל המעיין בפסוקים אלו עומד ומשתומם מדוע בתחילה סירב יצחק לברך את עשו, שלוש פעמים התחנן עשו אל אביו [א. ברכני גם אני אבי. ב. הלא אצלת לי ברכה. ג. הברכה אחת היא לך אבי ברכני גם אני אבי] ויצחק עומד על דעתו שלא לברכו, ואילו לבסוף הסכים לו וברכו במשמני הארץ ומטל השמים, ומהו הדבר שגרם להפך דעתו של יצחק. עוד הקשה ה'אלשיך' הק' זי"ע במה שאמרו חז"ל (תנא דבי אליהו רבא כד) שעשו זכה לכל הטובות בזכות שבכה והוריד דמעות מעיניו, ולכאורה תמוה מה שתלו כל טובתו בדמעות ולא ב'ברכות' שבירכו יצחק 'הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל', גם צריך לבאר אומרו 'הנה משמני הארץ' וגו', שלכאורה תיבת 'הנה' היא יתור לשון, כי די היה באומרו 'משמני הארץ יהיה מושבך'.

ומבאר האלשיך הק', שהנה אמרו חז"ל (תנחומא ויחי ו) שיעקב אבינו ביקש לברך את מנשה ואפרים בני יוסף ונסתלקה ממנו שכינה עד שאמר 'מי אלה' (להלן מח ח) - 'מהיכן יצאו אלו שאינן ראוין לברכה' (לשון רש"י שם), ומכאן מוכח בוודאי 'שברכות האבות לא היתה מהם אל המתברך [כלומר, שלא היו יכולים להשפיע את הברכה מעצמם ומכוחם] רק מה' היה הדבר יוצא ובא שפע על ידיהם וחל על המתברך', ומהאי טעמא נמנע יצחק מלברך את עשו ולא הועילו לו צעקותיו ותחנוניו 'שעם שהיה רצון יצחק לברכו - לא היה הקב"ה מסכים על ידו', מאחר שאותו רשע לא היה ראוי לברכה. ובתחילה סבר עשו שאין יצחק מברכו מחמת שכבר נתן את הברכות ליעקב על כן התרעם וצעק, מה בכך שכבר ברכת את יעקב, וכי 'הברכה אחת היא לך אבי'. עוד הוסיף עשו לטעון, שמא אינך רוצה לברך אותי הלא אבי אתה ו'ברכני גם אני אבי', ועדיין החריש יצחק כי לא היה בידו לברכו מאחר שלא היה הקב"ה חפץ לברך את עשו, וכאשר ראה עשו שיצחק עומד בשלו אז נתן ליבו להבין שאין הדבר תלוי ביצחק אלא אך ורק בידי הקב"ה, על כן מיד 'וישא קולו ויבך' בכה והתחנן אל השי"ת שיואיל לברכו, 'ולהיות כי שערי דמעות לא ננעלו אז נתרצתה שכינה להשפיע לו ברכה'. ובזה מתיישב אומרו 'הנה', כי משמעות לשון הנה הוא לשון 'הכנה והזמנה', וכך אמר לו יצחק 'הנה' - דמעות אלו לפני ה' הם אלו שהכינו את ברכתך שמשמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל.

ללמוד וללמד, שאין ביד האדם לתת מאומה לרעהו ולהיטיב לו או להרע לו אם הקב"ה אינו חפץ בדבר, ומי לנו גדול מאבותינו הקדושים יצחק ויעקב, גם הם לא יכלו לברך אם לא הסכים הקב"ה לדבר. מעתה, 'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא' (ישעיה ב כב), אין שום טעם וצורך להחניף ו'להשקיע' בבשר ודם אשר הוא חדל אונים, 'אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה', כמו כן אין סיבה להתיירא משום בר אנוש שבעולם שאינו יכול להרע ולהזיק ברצונו, אין לנו אלא לפנות אל אבינו שבשמים שהוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, הוא מושיענו והוא יושיענו, ואשרי מי ששברו על ה' אלוקיו - אינו סומך על אחרים ואף אינו סומך על עצמו, ואינו נשען אלא על אביו שבשמים, ומובטח הוא שאכן א-ל יעקב יהיה בעזרו.

יושב תהילות ישראל - הקב"ה מתאווה לשמוע קול תפילותינו

בפרשתן (כה כא), 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא', הקשה רבינו בחיי, שלכאורה היה צריך לומר תחילה 'ותהי רבקה עקרה', ורק לאחמ"כ להזכיר 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו'. ומבאר כי לא כמו שנראה בעיני בשר שמחמת שהיו עקרות הוצרכו להתפלל, אלא אדרבה, מחמת שרצה הבורא והתאווה שיתפללו לכן עשאם עקרות, וז"ל, יתכן לומר שהקדים העיקר, ולמדנו שאין הכוונה שתהיה העקרות סיבת התפילה, שאם כן הסיבה עיקר והתפילה טפלה לה (והיה צריך לכתוב תחילה את העיקר דהיינו ה'עקרות'), אבל הכוונה בלשון הכתוב כי התפילה סיבת העקרות, ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר, לפיכך הקדים התפילה שהיא העיקר והסיבה הראשונה שבשבילה בא העקרות

לרבקה אמנו. וזה שדרשו ז"ל (שהש"ר ב לד) 'מפני מה נתעקרו האמהות, מפני שהקב"ה מתאווה לתפילתן של צדיקים'. עכ"ל. וכך כתב הרה"ק ה'ערבי נחל' זי"ע (ריש פר' וארא) וז"ל. היוצא מכלל דברינו, שלפעמים מתאחר בקשתו להתמלאות עבור שחפץ השי"ת שיתפלל לפניו. ובזה נראה לי ביאור מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהילים פו ג) 'חנני ה' כי אליך אקרא כל היום', ויש לדקדק, ש'חנני' הוא בקשת מתנת חינם, והיאך אמר 'חנני כי אליך אקרא' שנראה כאומר חנני בשכר שאליך אקרא כל היום. ועוד, מהו אומרו אקרא לשון עתיד, היה לו לומר 'קראתי'. אלא ביאורו, שביקש 'חנני ה'' - במתנת חינם מיד, ואל תעכב מלמלאות בקשתי כדי שאתפלל לפניך, כי הנני מקבל עלי 'לעתיד' שאליך אקרא כל היום אפילו אחר שאשיג מבוקשי.

ומוסיף הערבי נחל יסוד גדול, וז"ל. ולטעם זה ארז"ל (סנהדרין מד:) 'לעולם יקדים אדם תפלה לצרה' וכו', כי השי"ת מתאוה לתפלת ישראל, וכשלא יתפלל אלא בעת הצורך לו תעוכב בקשתו כדי שיתפלל הרבה, משא"כ האדם המתפלל תמיד אף באין צר לו אין כל סיבה להביא עליו צרה ועקתא, ואף אם תבוא עליו תסתלק מעליו מיד בבואה. עכ"ל.

עוד כתב רבינו בחיי בזה"ל, מכאן יש ללמוד עוד כח התפלה שהיא גדולה מאד ואפילו לשנות הטבע. ומטעם זה הזכיר לשון 'ויעתר' ולא אמר ויתפלל או ויצעק, ושאר הלשונות, כי הוא מלשון עתר וכו', כמו שאמרו בפ"ק דסוכה (יד.) למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתר, מה עתר זה מהפך הגורן הזה ממקום למקום, כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות, עכ"ל

וכך איתא בזוה"ק (ח"א קלו:) לפרש בלשון הכתוב ויעתר לו ה', 'דצלי צלותיה וחתר חתירה דלעילא לגבי מזלא על בנין וכו' וכדין ויעתר לו ה', אל תקרי ויעתר אלא ויחתר לו, חתירה חתר ליה קוב"ה וקביל ליה'. (ותרגום ללה"ק, שהתפלל תפלתו וחתר חתירה למעלה אל המזל הממונה על הבנים וכו', ואז ויעתר לו ה' אל תקרי ויעתר אלא ויחתר לו, חתירה חתר לו הקב"ה וקבל אותו). וכעין זה איתא במדרש (בר"ר סג ה) 'רבי לוי אמר, משל לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב, והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ (שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא).

וביארו בספה"ק, כי בעצם לא היה שייך כלל שתוליד רבקה (ע"י"ש במדרש), אלא שיצחק התעצם בתפלתו עד שפתח 'מקום' לקבל את התפילה ולהמשיך לה בנים מחוץ ל'סדרי בראשית', אמנם מידת הדין היתה מעכבת בדבר, על כן חתר הקב"ה מחתרת לקבל את התפילה מחוץ לסדר הרגיל עד שלא יוכלו המקטרגים לעכב מלקבל את התפילה. וזהו המשל שהביאו במדרש 'לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב', שבן המלך רצה ליטול מאוצר המלוכה, אך 'מלך במשפט יעמיד ארץ', ואי אפשר למלא מבוקשו באופן הרגיל, על כן חתר הבן מחתרת מבחוץ בכדי 'לשדוד' את הזהב מבלי שירגישו בו, והמלך עצמו הסכים לנהוג עמו בעקיפין, כלומר, אף הוא חפר מחתרת בתוככי ארמון המלוכה בכדי שיוכל הבן לבצע את זממו, לגודל אהבתו את בנו. וכך הוא גם לגבי קבלת התפלות, שהקב"ה בכבודו ובעצמו כביכול הפר 'את החוקים ואת המשפטים', ועושה מחתרת שעל ידה יוכלו התפלות לעלות ולפעול פעולתם לטובה (מבלי שתוכל מידת הדין לעכב).

ודע, שע"י התפילה נעשה המתפלל עצמו ל'בריה חדשה' ומציאות אחרת, וכך ביאר ב'ש"ך על התורה' (מגורי האר"י, בריש פרשתן), וז"ל, סיבת העקרות הוא כדי שיתפלל עליה ותתהפך לבריה אחרת (ע"י התפילה), לומר שאינה זאת (רבקה) 'בת בתואל', כי אותה (רבקה) הייתה עקרה, וזו (רבקה החדשה) נאמר עליה 'ותהר רבקה', אם כן אינה אותה רבקה אלא רבקה אחרת שאינה בת בתואל. וכל זה כדי לנקות זרע ישראל כדי שלא יהיה להם שום אחיזה עם אומות עכו"ם... ולזה אמר 'ויעתר' כמו העתר שמהפך את התבואה מלמעלה למטה, כן נתהפכה מעקרות ל'ותהר רבקה' (ע"י התפילה)... ולאה לא הייתה עקרה כי היא הפכה עצמה בבכייתה שהייתה בוכה כדי שלא תנשא לעשו כמו שאמרו חז"ל על הפסוק 'ועיני לאה רכות', אם כן אינה אותה לאה, כי אותה לאה היא לעשו, וזו (לאה) אחרת. עכ"ל.

והנה מצינו בחז"ל (בר"ר מה ד) שכל האמהות היו עקרות, וגבי האבות מצינו שרק אברהם היה עקר (ראה ילקו"ש רמז עח), ולהאמור יתבאר, כי יצחק ויעקב נולדו בטהרה מאבותיהם הקדושים, ע"כ היו יכולים להוליד בדרך הטבע, אבל אברהם אבינו שהיה בנו של תרח שעבד ע"ז, וכן האמהות היו כולן בנותיהן של רשעים, על כן היו צריכים להיות עקרות כדי שבדרך הטבע לא יוכלו ללדת, ורק על ידי ריבוי בתפילה אל השי"ת יפקדו בדבר ישועה ורחמים, וכיון שיהיו נענין בתפילה נמצא שנהפכו והשתנו לבריה חדשה, וממילא הוסר הקשר והשייכות שהיו להם עם אומות העולם, ועי"ז יוכלו להקים את 'כלל ישראל' בקדושה ובטהרה.

יעקב ועשו האמורים - אין הדבר תלוי אלא בי

בפרשתן (כה יט), 'ואלה תולדות יצחק', ופירש רש"י, 'יעקב ועשו האמורים בפרשה', רמזו בה צדיקים, שעל כל בר ישראל לדעת שהוא עומד תמיד בפרשת דרכים - ובידו הבחירה אם ללכת בדרכיו של יעקב דרך הטוב ועוה"ב, או בדרכי עשו דרך הרע, ועליו לעשות הפרשה - להבדיל בין האור ובין החושך וללכת אחרי ה' ותורתו. כתב רבינו הריטב"א (סוף פסחים, בפירושו על הגש"פ ד"ה ואתן ליצחק) לבאר מדוע נולדו יעקב ועשו כתאומים. כי רבים יענו ויאמרו - אין ביכולתי לעסוק בתורה ועבודה, כי מה אעשה שלא נולדתי לאב ואם צדיקים כפלוני הצדיק, או יאמרו מה אעשה ולא נולדתי בעת ששלט מזל טוב כזמן לידתו של פלוני, או במקום שנולד צדיק פלוני. לזה עשה הקב"ה שיהיו יעקב ועשו תאומים שנולדו לאותם אב ואם באותו המזל ובאותו המקום, ואעפי"כ זה פירש לרשעו וזה פירש לתומו וצדקותו. ללמדך, שלא הטבע גורם ולא המקום גורם כי אם רצונו ועבודתו של אדם הוא הקובע האם יהא כ'יעקב אבינו' או כעשו אחיו. ולעולם אל יתייאש האדם, וגם אם נפל ח"ו - יעזוב את 'העבר' ויתחזק לעבודתו ית"ש מתוך התחדשות, וכך ביארו צדיקים במה שנאמר (כה לד) 'ויבז עשו את הבכורה', כי הנה ה'בכורה' מרמזת על עבודת האדם להתחדש בכל עת, ולהתחיל הכל מחדש - כאילו עתה נולד, ועשו הוא הסט"א מבזה את חשיבות ההתחלה, והוא מנסה להערים הררי קשיים על האדם לבל יתחיל מחדש, בטענות שונות ומשונות, שגם אתמול רצה להתחדש וכהנה רבות, ולהפילו לייאוש רח"ל, וזאת מוטל עלינו לדעת שאין זה אלא עצת היצר ותו לא - כי יודע הוא אל נכון שבאם היהודי יתחדש בכל עת אין לו מה לנסות להכשילו מעת לעת, כי מיד ישוב ויתחדש...

וכך היא עיקר עבודתו של איש יהודי, להתחזק תדיר, ולחדש כנשר נעוריו מבלי להביט על הכשלונות שהיו לו בעבר, מתוך הידיעה והאמונה כי בכל מצב שלא יהיה - תמיד הקב"ה מצפה עליו שישוב, ואם ישוב יחזור להאיר כבראשונה. ולעולם לא יתייאש מחמת הקשיים המתגברים עליו, ואף כשאינו רואה סימן ברכה בעבודתו, כי חובתו בעולמו להילחם ולהתייגע, ואם יעשה את שלו אזי הקב"ה יעזרנו ויתן את אויביו בידו.

הגאון הגדול רבי מאיר סירוטה שליט"א

ניעור הבגד בשבת כשהוא בדרך מתעסק

שאלה. מי שנתלכלך לו בגד מאבק, האם מותר לו להידחק בין אנשים או לשכב במיטתו בכדי לנקות את הבגד מן האבק שעליו.

תשובה. אם עושה כן כדי לנקות את הבגד, אסור. אמנם אם רוצה לישון בלאו הכי, או שבין כה רוצה הוא ללכת בין אנשים, ודרך אגב רוצה **גם** לנקות את הבגד, באופן זה מותר.

הרחבת הדברים: הנה באופן שעיקר כוונתו ללכת לישון או שממילא כוונתו להידחק בין אנשים - ולא בשביל לנקות את הבגד בלבד - באופן זה הוא מתעסק ואינו מתכוין לזה, ולפיכך הדבר מותר, ואינו צריך להימנע שלא ללכת לישון או שלא להידחק בין אנשים בשביל שהבגד מתנקה ממילא על ידי זה. אמנם אם כוונתו רק בשביל לנקות את הבגד, הרי אסור כיון שבאופן כזה הוא נחשב למתכוין ולא למתעסק, ופשוט.

לצאת עם בגד מעיל מלוכלך אל הגשם כשעי"ז יתנקה המעיל

שאלה. כאשר התלכלך המעיל ורוצה ללכת לביהכ"נ בשעה שיורד גשם בחוץ, האם מותר ללבוש את המעיל כאשר הוא קרוב לפסיק רישא שעל ידי כך יתנקה המעיל בשבת ע"י הגשם.

תשובה. יש להסתפק בזה, ועי' בהערה בצדדי הספק.

הרחבת הדברים: ביאר מו"ר, דהנה מצד אחד הרי הנידון כאן הוא על כיבוס עם מים שזה כבר אסור מעיקר הדין לכל הדעות, וכמבואר בשו"ע (ס"א) ובפוסקים, אמנם מצד שני הרי הוא מתעסק בדבר היתר, וכן אינו עושה בעצמו שום פעולה רק שהגשם יורד עליו מאליו, ועכ"פ הוא קיל יותר מבשאלה הקודמת ששם עושה פעולה בידיו ממש להיכנס למיטה ולחכך עצמו במצעי המיטה כדי להתנקות. ועל כן להלכה יש להסתפק בזה. ויש להוסיף עוד, שבדרך כלל כשיורד גשם בחוץ אינו בגדר שמקפיד ללכת כך עם מעיל מלוכלך, ואולי חזי לאיצטרופי האי סברא להיתרא.

ארכיון 'עוז והדר'

הגדרת "ניעור" שאסרו חכמים

שאלה. כפי שנתבאר האופנים שבהם מותר לנער את הבגד - באופן שאינו מקפיד או משום כבוד הבריות, הרי שעדיין אסור **לשפשף** את הבגד אלא רק לנערו, כמבואר בביאור הלכה (ד"ה י"א דאסור לנער). אם כן, מהו הגדרת ניעור המותר ומהו הגדרת שפשוף האסור.

תשובה. הגדרת ניעור היינו כל זמן שאינו מגרד הבגד ומוציא הבלוע בתוך הבגד. ולכן באופן המותר לנער, מותר לטפוח על הבגד אף בחוזקה ביד אחת. ועי' עוד בהערה.

הרחבת הדברים: בביאור הלכה (ד"ה י"א דאסור לנער) כתב בזה הלשון: אפי' לדעת המתירים [היינו דעת המחבר וסייעתו] הוא דוקא באינו עושה שום פעולה כלל, כי אם ניעור בעלמא מן האבק שעליו, אבל אם **מכסכס ומשפשף** את הבגד להסיר ממנו הכתמים כדי ליפותו, לכו"ע יש איסור בזה, דלא גרע מכסכוסי סידורא המבואר בסעי' ה' שאסור, ע"כ. והנה מדויק בלשון רש"י בסוגיא דכסכוס (שבת קמ. ד"ה לכסכוסי) שכתב בזה הלשון: ומשפשפה בין שתי ידיו, עכ"ל, ומשמע דלנער ביד אחת אפי' בחוזק מותר. וכן ביאר מו"ר דמותר **לנער אף בחוזק כל זמן שאינו מגרד ומוציא את הבלוע בבגד**, וביאר דזה כסכוס ושפשוף שנאסר.

ניקוי הבגד מלכלוך של מאכל

שאלה. בגד שנתלכלך על ידי מאכל [כטחינה וכדומה], איך מותר לנקות את הבגד בשבת קודש, ומה מותר לעשות בכגון דא.

תשובה. מותר לקנח את הבגד בטישיו וכדומה אף כשהלכלוך לח, אך יזהר שלא יסחוט את הבלוע בתוך הבגד. ובאופן שהלכלוך כבר נתייבש, עי' מה שיתבאר להלן סעיף ז' בעז"ה.

הרחבת הדברים: עי' בביאור הלכה (ד"ה עליה) שמבואר, דכל זמן שמוריד מה שלמעלה ונשאר עדיין מראה הכתם שנבלע בבגד, מותר. אמנם אסור לשפשף ולהוציא הבלוע בבגד, וכמבואר גם בביאור הלכה (ד"ה י"א דאסור לנער). ולענין מלאכת **טוחן**, הנה אם נתייבש הלכלוך עד שמתפורר, עי' מה שנבאר בעז"ה להלן סעי' ז'. ובנידון דידן מותר גם להמשנ"ב שאוסר לנער האבק כשהוא מקפיד, כיון דכאן נשאר רושם הלכלוך, וכמבואר בארוכה בביאור הלכה (ד"ה עליה), ואי"צ להגיע בזה להיתר מיוחד של כבוד הבריות.

הגאון רבי אהרן מרדכי גרין שליט"א

המשך שמירת הגוף והנפש

ה. שלא להכניס אוכלים ומשקים לבית הכסא או בית המרחץ.

א. לכתחילה יזהר שלא להכניס אוכלים ומשקים לבית הכסא או בית המרחץ, אפילו אם הם ארוזים ומכוסים יפה, משום חשש רוח רעה השורה במקומות אלו. [שו"ת מהר"ם בריסק ח"א ס"י].

ב. בדיעבד, אוכלים ומשקים שהיו בבית הכסא או בית מרחץ, מותרים באכילה ובשתיה, לפי שבתי כסאות ובתי מרחצאות שלנו אין רוח רעה שורה בהם. [שו"ת ארץ צבי ח"א סימן קי-קיא, והובא בקובץ מבית לוי שם, שלדעת בעל שבט הלוי, בדיעבד אין לאסור, אך לכתחילה, במכוסה אפשר להקל, ובמגולה (כגון להכשיר בשר באמבטיה) יש להחמיר, והחזון איש היה מיקל גם במגולה, כיון שבזמנינו מנקים את השירותים והאמבטיה היטב].

ג. מקובל מהרה"ק המהר"ש מבעלז זיע"א, שאין לאכול מאכל שהיה מונח בבית הכסא. אמנם גם לשיטתו, אם היה המאכל מכוסה בב' כיסוים, כגון שהיה מונח תוך ניילון בתוך כיסו, אין להחמיר. [הג"ר שמאי גראס שליט"א בעל שבט הקהתי, הו"ד בספר להלכה סימן יט].

ו. שום, בצל, ביצה קלופים שעבר עליהם הלילה.

א. שום, בצל, ביצה קלופים שעבר עליהם הלילה, אמר רשב"י [נדה יז.] האוכלם מתחייב בנפשו ודמו בראשו, מפני רוח רעה ששורה עליהם.

ב. כתב השו"ע הרב [חו"מ הל' שמירת גוף ונפש ס"ז]: ולא יאכל שום קלוף או בצל קלוף או ביצה קלופה שעבר עליהם הלילה, מפני שרוח רעה שורה עליהם, אפילו הם צרורים בבגד וחתומים (עטופים וסגורים בכלי או במקרר), ואם שייר בהם עיקרם והוא השער שבראש השום והבצל, או מעט קליפתם, מותרים.

ג. בגמרא מבואר שאם עבר עליהם הלילה אין לאכלם אפילו בדיעבד, וכן כתבו כמה פוסקים להלכה. [שו"ת בית שלמה יו"ד ח"א סו"ס קפט, ושו"ת דברי יציב יו"ד סל"א או"ז, וכתבו דגם המקילים בדיעבד באוכלים שהיו תחת המיטה, יחמירו כאן, כיון שאחז"ל מתחייב בנפשו ודמו בראשו]. ויש מקילים בזה בדיעבד, כיון שלא נזכרה סכנה זו בשו"ע. [שו"ת שבט הלוי ח"ו סימן קיא או"ה, ובקובץ מבית לוי שם].

ארכיון 'עוז והדר'

ד. יש אומרים דהאיסור אמור דוקא אם עבר עליהם לילה שלם, דהיינו שהיו קלופים מצאת הכוכבים על עלות השחר, אך אם הקילוף נעשה לאחר תחילת הלילה, אינם נאסרים. [שו"ת דברי יציב שם אות יג, תשובת הגר"ח קניבסקי הו"ד בפסקים ותשובות סימן קטז אות יח]. ויש מחמירים אפילו אם קילפם רק בסוף הלילה. [שו"ת שבט הקהתי ח"ב סימן רמז].

ה. בכתבי הג"ר שמריהו גריינמן זצ"ל כתוב ששמע מהחזון איש, שבבצל ירוק קלוף שעבר עליו הלילה אין חשש, וכן הורה בעל שבט הלוי. [מבית לוי שם, ע"פ מה שכתב בפ"ת סימן צו

סק"ג בשם חמודי דניאל, שבצלים קטנים אינם נחשבים לדבר חריף].

ו. צנון ושאר דברים חריפים שהיו קלופים כל הלילה, מותרים באכילה. [שם].

ז. בצל ביצה שום קלופים שהיו מעורבים בתבשיל או במאכל אחר, אינם נאסרים. [סמ"ק סימן קעא, שו"ת בית שלמה שם, כה"ח סימן קטז ס"ק צב, שו"ת דברי יציב יו"ד סל"א אות יד, שו"ת מנחת יצחק ח"ו סע"ה]. ואפילו עירב בהם שמן עם מלח נחשב כמעורב במאכל ואינו נאסר, ועל זה סומכים המכינים את המאכל בצל עם ביצה מערב שבת. [ספר הכשרות פי"ח סי"ב ע"פ הוראת המנחת יצחק, וכן נהג החזון איש, הובא בדינים והנהגות פי"א ס"י, ובשו"ת אבן ישראל ח"ח סי"ט חידש שאפילו לא נתן שמן ומלח יש להתיר, כי הביצה מצלת על הבצל, והבצל על הביצה, והשבט הלוי החמיר בזה, מבית לוי שם].

פוסק הדור הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א
מח"ס תשובות והנהגות

שלום זכר בליל שבת כשהתינוק אינו שמה

מקור המנהג ברמ"א (יו"ד רס"ה סעיף י"ב) דהוי סעודת מצוה ויסודו מתה"ד (רס"ט) שמביא מב"ק (פ א) שרב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי ישוע הבן, ופירש רבינו תם שנולד בן זכר ולכן עושין סעודה, ולתה"ד בליל שבת פנויים ולכן עושין אז את השמחה, ועיקרה הודאה להקב"ה, ולדעת הט"ז (רס"ה ס"ק י"ג) יש סמך לזה מהמדרש שאין קרבן בלי שבת וכן מילה צריך מטרוניתא דשבת וכוונתו דשבת זהו ההכנה להמילה, וע"כ עושים סעודה, ולפי זה אין צורך שיהא התינוק במקום השלום זכר, אבל בדרישה סוס"י רס"ד מפרש וז"ל מה שנוהגין בשבת לבקר אצל התינוק שנולד משום שהוא אבל על תורתו ששכח עכ"ל. וכפי הנראה זהו הטעם שאוכלים מיני זרעונים כעין עדשים, ולטעם זה משמע שהענין רק כשהתינוק שמה, וכמבואר בלשונו "אצל התינוק שנולד".

ומיהו נראה שעיקר הטעם שמשום בשבת הוא ע"פ מה שמבואר בזוה"ק שכל השבוע מתברך משבת קודש, ולכן יש חשיבות לשבת שלפני הנשואין או לפני מילה או אפילו לפני יאהרצייט כי אז הזמן שהשפע כבר מוכן, רק יורד כל דבר בזמנו, ולכן בשבת מודה אבי הבן ומשבח לה' על השפע וברכה דמילה שבא כבר אז בשבת, וכל אחד בא ומברך אותו, ומסייע זכות הרבים לזכות בברכה ושפע, ומודים ושמחים ומשבחים אלקינו ית"ש על חסדיו, וא"כ ניתן לעשות השלום זכר גם במקום שאין התינוק שם, וכן המנהג.

ויש להסתפק אם נשים ראוי להן ללכת, ושמעתי בשם הגאון רבי העשיל זצ"ל דבר נפלא בפירוש הגמרא (ר"ה טז ב) "מדוע את הולכת אליו לא חודש ולא שבת, מכלל דבחודש ושבת בעי למיזל" ומכאן למדו שחייב אדם לקבל פני רבו ברגל, ותמוה הדבר והפלא שלפי זה אדרבה מוכח דבר"ח ושבת בעי למיזל ולמה קאמר רק ברגל, ופירש הגאון הנ"ל שדיבר אל האשה השונמית שראוי לה ללכת בחודש ושבת, וקשה למה לא אמר לה ברגל, וע"כ חייב אדם לקבל פני רבו ברגל ומצויים אנשים אצל הרב, ולכן פריצותא לנשים לילך אז, ומזה מוכיח שחייב אדם לקבל פני רבו ברגל, והוא הדין כאן אין לסדר שמחה בחדר בערבוביא, ורק אנשים באים לברך ולא נשים כשיש חשש ערבוביא ורק כשאין חשש עירבוביא מותר.

עניית הודו אחרי ש"ץ בהלל

נהגו בכמה מקומות בר"ח או בחנוכה ויום טוב שהש"ץ שר הודו ויאמר נא ישראל ובית אהרן, והעם עונים אחריו הודו ואומרים ההמשך, ומקורו מדברי הטור סי' תכ"ב שהביא המנהג כן, ובגמרא סוכה לח: מבואר ד"הוא אומר הודו", ו"הן שותקין" ואח"כ עונין הודו, והוא כדי שלא ישתכח התקנה לאינם בקיאים דאף דעל כל פסוק שהש"ץ מקריא עונין רק הללויה, על ראשי פרקים מצוה לענות ראשי פרקים עצמן, (יעו"ש בפירוש רש"י). ובגמרא שם דהיה מנהג שהש"ץ אומר ברוך הבא והם עונים בשם ד' לרמז על דין שומע כעונה, וגם בזמנינו דהכל בקיאים ואומרים כל ההלל המנהג לרמז על "שומע כעונה" לשמוע מהש"ץ ה"יאמרו נא" ולענות הודו וכמבואר בטור, ואם כן כאן נראה שראוי לשמוע ולענות, ובכשכולם שרים יחד עם הש"ץ ומזמרים, אין שומעים הש"ץ כלל, ואין כאן שומע כעונה, והודו צריך להיות תשובה לבקשת הש"ץ, ואין דמיון למנהג קדמון.

ארכיון 'עוז והדר'

לכן נראה לדקדק לשמוע היטב הודו ו"יאמרו" כל פעם מש"ץ, ואז לענות אחריו הודו וכן הש"ץ יש לו לומר כל הפסוק בקול רם ולא רק התחלת הפסוק, רק נהגו דכל אחד חוזר שוב אחרי החזן, שמא לא ישמע היטב הש"ץ וכמוש"כ המג"א סי' תכ"ט סק"ח ומחה"ש שם, אבל כדי לרמוז דהשמיעה כעונה חוזרים על ה"יאמרו" רק בנחת ולא בקול רם כבהודו (עיין משנ"ב סי' תכ"ב ס"ק י"ט), וכן במדרש תהלים הובא בפוסקים סימן תכ"ב איתא דבעינן שיאמר אחד לאחרים הודו, שזהו מצורת אמירת ההלל, וכמו בעניית ברכו וכדומה, וביארנו בזה במק"א, ולכן אף שמצוה לשיר ולשמוח בהלל ולקרוא בנעימה, נראה שראוי לשמוע מש"ץ הודו ופסוקי יאמר נא ויאמרו נא ועונין אחריו הודו כמ"ש, ומצוי שמזמרים עמו ולא שומעין הש"ץ לכן הזהרתי ליזהר בדבר. והנה בראש חודש שמדלגין מבואר ברמב"ם פרק ג' דחנוכה הלכה ח' שאין אומרים הודו ועונין כלל, ולכן בזה אין להקפיד כ"כ שלא לזמר, רק בימים שגומרים שהחיוב מדינא צריך להקפיד לא לחסר תיבה ואין לזמר עם החזן שאומר הודו, ואנן היום להיפך בראש חודש לא מנגנים כ"כ ושומעין השליח ציבור, וביום טוב או חנוכה מנגנים ולא שומעין דברי השליח ציבור שקורא הודו, אבל ראוי לשמוע לחזן שאומר הודו ושאר קריאות שזהו מעיקר מצות ההלל, ורק מקדימין לומר לפני החזן שמא לא ישמע ממנו כל תיבה כדין).

במעשה רב מביא מהגר"א זצ"ל שבראש חודש שומעים מהשליח ציבור יאמר נא ורק עונין הודו, ובחנוכה וימים טובים שאומרים הלל שלם אומר השומע הודו וגם פסוקים דיאמרו נא, ומפרשים טעמו שבראש חודש שמדלגין לא איכפת לן אם אינו שומע השליח ציבור (ולדעת הרמב"ם השמיטו בראש חודש בימים שאין גומרין הודו בכלל) ולכן כיון שהשמיעה וענייה בהלל לא מעכב שמדלגין עלה אין חוזרין אלא אומרים הודו, אבל בימים שגומרים אין סומכין על השליח ציבור כלל שמא יחסר תיבה שי"א שמעכב בהלל שלם, ולכן גם כל אחד חוזר על דברי השליח ציבור שמא לא שמע ממנו כל תיבה ושוב עונין הודו, אבל מעיקר דין הלל לשמוע משליח ציבור ולצאת ממנו כשאומר כל פעם יאמרו נא ועונין הודו, וראוי בימים טובים וחנוכה שהשליח ציבור יאמר לבד יאמר נא והציבור יזמרו ע"ז הודו לבד בשירה וא"ש.

ברכת הלל דראש חודש

רוב הפוסקים ס"ל שאין מברכין על הלל דר"ח, אכן אנו נוהגין לברך ואפילו אם אומרים אותו ביחידות. ונלע"ד הטעם לפי שבכל אמירת הלל איכא פירסומי ניסא, ובאמירתו בלי ברכה הוה כאמירת פרקי תהלים ולא כמצות הלל, ע"כ שפיר ראוי לומר בברכה דוקא לפירסומי ניסא שמדי חדש בחדשו מפרסמים אנו שבח והלל לאלקינו ית"ש. [ואין להקשות דא"כ היאך מברכין "אשר קדשנו במצותו וצונו", דבאמת אי"ז כברכת המצוות אלא זהו חלק מהמצות הלל, הנוהג בעתים מזומנים, והנוסח "וצונו" היינו על מצות הלל בעלמא, כמו ביום טוב וחנוכה ופורים דהוא חיוב מדינא, ומברכין זאת כאן לגלות שההלל אינה כפסוד"ז אלא כהלל וכמ"ש]. וכעין זה פירש הגריעב"ץ זצ"ל על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת דמברכין וצונו אף שאינו אלא מנהג, שהברכה היא הפירסומי ניסא שמדליק למצותה, וה"ה בברכת הלל דר"ח.

ובמק"א (ח"ב סימן ר"ט) הבאתי, דכיון שהברכה היא על המנהג, יש לומר דשמע וענה אמן יצא אפילו לא נתכוין לצאת כיון דבאמת אינו חיוב כלל ע"כ ל"ש בזה ענין דמצוות צריכות כוונה, ע' ש"ע סימן רי"ג ובמ"ב סקי"ח. ולפ"ז יצא דבר חידוש, דאין לנהוג כמנהג העולם לשמוע הברכה על הלל מהש"ץ לענות אמן ואז מברך השומע ואומר הלל, דכיון דבמנהג אם עונה אמן סגי לצאת אף דלא כיוון בהברכה, נמצא דאם יברך הוי חשש ברכה לבטלה.

וע"כ אני נוהג להקדים את הש"ץ ולברך "לקרוא את ההלל", ואח"כ לשמוע הברכה מהש"ץ ועונה אמן ומתחיל בהלל (כמו בשהחיינו דכל נדרי) שוב מצאתי כן במנהגי הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, וכן הראוני במנהגי החזו"א שהקדים לברך קודם שיענה על הש"ץ אמן. ואף שאין המנהג כן המחמיר תע"ב וכמ"ש.

אור לצדיק

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים
ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של
מרנן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם
אוצר בלום וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך
שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

הרה"ק רבי צבי הירש הכהן מרימנוב זי"ע

יומא דהילולא
ל' חשוון תר"ז

הרה"ק רבי צבי הירש מרימנוב זי"ע המכונה 'המשרת מרימנוב' נולד בעיירה דומברובה בשנת תקל"ח לאביו ר' יהודה לייב כץ, ולאימו הרבנית שפרינצא. חייו של הרבי לא היו קלים. כאשר היה ילד בן עשר התייתם משני הוריו ונשאר בודד בעולם. קרוביו מסרו אותו לחייט שלימד אותו את תורת החייטות, אולם נפשו של הנער חשקה בתורה, נמשכה אל אור החסידות.

כאשר היה בן חמש עשרה נסע הנער צבי הירש לרבי אברהם משה מפשוורסק אשר שלח אותו להסתופף בצילו של הרבי הקדוש מנחם מנדל מרימנוב. ר' צבי הירש דבק ברבו הגדול עד שהפך לאחד מגדולי תלמידיו. ואכן קודם פטירתו ציווה רבו הקדוש רבי מנחם מנדל שלאחר מותו ימלא את מקומו תלמידו הגדול ר' צבי הירש מרימנוב.

חייו של הרבי הקדוש רבי צבי הירש מרימנוב מלאים בייסורים היו. הרבי התאלמן משתי נשים ושיכל ששה עשר מילדיו! אולם למרות הכל תמיד הייתה צהלתו בפניו, וקיבל את ייסוריו באהבה.

בשנת תר"ז חלה הרבי במחלה קשה, שבוע שלם שכב הרבי הקדוש מרימנוב בחוליו עד שביום רביעי ל' בחשון נפטר לבית עולמו, ונקבר בעירו רימנוב ממול אוהל רבו הקדוש רבי מנחם מנדל מרימנוב, וגם על קברו הוקם אוהל. הרבי השאיר אחריו את דברי תורתו בספריו הקדושים 'מבשר טוב', 'בארות המים', 'דבש השדה' ו'תורת מנחם'.

'המשרת מרימנוב'

הרבי הקדוש רבי צבי הירש מרימנוב מכונה 'המשרת מרימנוב'. כינוי זה ניתן לו על כך שזכה לשמש את רבו הקדוש רבי מנדלי מרימנוב. שם זה מלמד אותנו על ענוותנותו הגדולה של הרבי ועל התבטלותו המוחלטת לרבו הגדול, שעל אף שהנהיג קהילה וערך שולחן - העדיף להישאר בכינוי זה 'משרת', משרת של רבו הגדול רבי מנחם מנדל מרימנוב.

גבוהות ועצומות היו המדרגות להם זכה הרבי הקדוש רבי צבי הירש מרימנוב, אולם כדרכו בקודש הצניע לכת והסתירם בכל מיני הסתרות. וידועה אמרתו של השר שלום מבעלזא שר' צבי הירש זכה לקבל כל התורה כולה מפי אליהו הנביא זכור לטוב!

מסופר שפעם אחת הגיעה לפניו אלמנה מסכנה ובכתה לפני הרבי "לא מזמן יצאתי משערי בית הדין אשר בעיר והדיינים פסקו לטובת הצד השני, כעת נשארתי בלא כלום".

"מה אעשה!" בכתה האלמנה.

"חיזרי נא לבית הדין", אמר לה הרבי, "ובקשי מהם שיכתבו לך את נימוקי פסק הדין, ברצוני לעיין בו".

לאחר שעה קלה חזרה האלמנה ובידה מכתב מפורט מדייני העיר בו הם כותבים את נימוקי הפסק. זמן רב התבונן הרבי בדבר, ולבסוף הוציא הרבי נייר ממגירת שולחנו וכתב מכתב ארוך עבור הדיינים ופרט מדוע פסק זה אינו נכון, מדוע הצדק דווקא עם האלמנה המסכנה.

לאחר מעשה אמר הרבי לתלמידיו "תורת ה' תמימה משיבת נפש, לא יתכן שפסק דין לאמיתה של תורה יצער כך אדם! מדוע אותה אלמנה מסכנה אינה מסוגלת להשלים עם הפסק של בית דין, הרי תורה היא משיבת נפש? מכך הבנתי והרגשתי שכנראה פסק זה אינו נכון, כנראה שאינו לאמיתה של תורה, לכך נכנסתי לעובי הקורה עד שעלה בידי להוציא את הצדק לאור".

'והיה ראשיתך מצער, ואחריתך ישגה מאד'

חייו של הרבי הקדוש ר' צבי הירש מרימנוב לא קלים היו, מלאים היו בייסורים. הרבי התאלמן משתי נשים ושיכל ששה עשר מילדיו! אולם למרות הכל תמיד הייתה צהלתו בפניו, וקיבל את ייסוריו באהבה.

בכפר קטן בחבל ארץ גליציה הנקרא דומברובה בבית קטן ונעים גדל ר' צבי הירש, אביו ר' יהודה לייב כץ, ואימו הרבנית שפרינצא הרעיפו עליו חום ואהבה, אולם חיים אלו פסקו באחת, כאשר היה הרבי ילד בן עשר התייתם משני הוריו ונשאר בודד בעולם!

קרוביו ריחמו על הילד המסכן, ושלחו אותו אל בית דודו שהסכים לקחת חסות על אחיינו המסכן. אותו דוד יהודי פשוט היה, השגות רבות לא היו לו, לכך החליט לדאוג לפרנסת הילד לכשיגדל ושלח אותו לשמש כשולייתו של החייט כדי שילמד את מלאכת החייטות.

כאשר היה הנער צבי הירש כבן חמש עשרה נסע לעיר טרנוב אל הרבי הקדוש רבי משה מפשוורסק. נפשו של הנער דבקה ברבי הקדוש 'רוח ה' החלה לפעם בקרבו', אז החליט לעזוב את מלאכת החייטות ולדבוק ברבי הקדוש מפשוורסק ולהקדיש את חייו לתורה לעבודת השם.

באחד הימים קרא רבי משה מפשוורסק לנער צבי הירש וציווה עליו "סע נא לעיר רימנוב, רואה אני שמקומך הינו תחת צלו של הרבי הקדוש ר' מנדלי מרימנוב". הנער לא שאל שאלות, נטל הנער את מעט מטלטליו ונסע לעיר רימנוב כמצוות רבו.

גדולה הייתה דבקותו של ר' צבי הירש ברבו הגדול, ומרוב חשקו להתדבק בצדיק ביקש לשמשו, אלא שבאותו הזמן כבר היה לרבי משמש, משרה זו הייתה תפוסה. לכך הציע ר' צבי הירש לבצע את המלאכות הפשוטות כמו הסקת התנור וכיבוד הבית, העיקר לזכות לשמש את רבו הגדול.

באחד הימים נאלץ משמשו של הרבי להעדר ממשמרתו, נאלץ לנסוע לעיר הסמוכה, לכך ציווה על ר' צבי הירש לסדר את מיטתו של הרבי, ואף הזהיר אותו באזהרות רבות כיצד עליו לעשות זאת, ולבל ישנה מאומה כדי שהרבי לא יבחין שמשמשו הקבוע נעדר ויקפיד על כך.

לעת ערב נכנס ר' צבי הירש לחדרו של הרבי, ובדחילו ורחימו החל לסדר את מיטתו של רבו הקדוש, כאשר הוא מכוון כוונות גדולות וייחודים, לא לפני שפשפש במעשיו ועשה תשובה על כל סרך של עוון. "הרי קל וחומר הוא", חשב ר' צבי הירש לעצמו, אם אבנים שיעקב אבינו הניח מראשותיו רבו ביניהם על הזכות לשמש את הצדיק, כל אחד מהם ביקש ש'עלי יניח צדיק את ראשו', על אחת כמה וכמה שאני שזכיתי במו ידי לשמש את הצדיק ולסדר את מיטתו צריך אני לתקן את מעשי ומדותי.

למחרת לאחר תפילת שחרית פנה הרבי הקדוש ר' מנדלי מרימנוב לשמשו הוותיק ושאלו "מי סידר את מיטתי אמש?"

המשמש נבהל, הרבי הבחין שמעל בתפקידו! "רבי", התנצל המשמש, "נאלצתי לצאת מן העיר בדחיפות לכך לא סידרתי את מיטתו של הרבי, אולם לא אעשה זאת יותר".

"מי סידר את מיטתי אמש?" שאל הרבי שנית, "הטלתי את המלאכה על הבחור הצעיר מטרנוב ר' צבי הירש, אבל לא אעשה זאת שוב!"

"אל נא", ענה הרבי, "חפץ אני שר' צבי הירש יעשה זאת שוב, חפץ אני שמכאן ואילך הוא זה שיסדר את מיטתי בכל ערב!"

לא באתי לעולם אלא בשביל הירש תלמידי!

שנים רבות שימש רבי צבי הירש את רבו הגדול ר' מנדלי מרימנוב במסירות עצומה, עד שבפי כל נקרא שמו 'המשרת מרימנוב', כינוי המלמד יותר על ענוותנותו של ר' צבי הירש ועל התבטלותו המוחלטת לרבו הגדול.

לילה אחד ראה הרבי הקדוש ר' מנדלי מרימנוב בחלומו מחזה נורא הוד, הרבי ראה את המלאך הגדול שר הפנים מושיב על כסאו את משמשו המסור ר' צבי הירש! הרבי הבין שמשמים מיעדים את תלמידו הגדול למלאות את מקומו, ולהמשיך את דרכו בהנהגת העדה.

למחרת היום ניגש ר' צבי הירש לרבו הגדול מתכוון לסייע לו ולשמשו כבכל יום, אלא שאותו היום סרב הרבי. ר' מנדלי לא הניח לתלמידו לשמשו כבכל יום. הן חזה עד כמה מכובד תלמידו בשמים, וחשש להשתמש בו לדברים של מה בכך. מאותו היום שימש ר' צבי הירש את רבו רק במלאכות חשובות ביותר כגון לקשור את הרצועות התפילין על ידו הקדושה, ושאר דברים שבקדושה.

מספר ימים לאחר מכן זימן אליו ר' מנדלי את תלמידו הקדוש רבי נפתלי מרופשיץ וסיפר לו על דבר חלומו, ועל כך שהוא מיעד את תלמידו ר' צבי הירש להיות ממלא מקומו וממשיך דרכו.

בל"ג בעומר בשנת תקע"ה זימן הרבי הקדוש ר' מנדלי מרימנוב את תלמידיו הגדולים ואמר להם שהוא עומד להסתלק מן העולם, ולמחרת היום ביום י"ט באייר נפטר הרבי לבית עולמו. קודם פטירתו התבטא באמירה צופנת סוד ואמר כך: כשם שהאריז"ל לא בא לעולם אלא בשביל תלמידו הגדול רבי חיים ויטאל, כך אף אני, אף אני לא באתי לעולם אלא בשביל הירש תלמידי!

לאחר שתמו ימי האבל על הרבי הקדוש ר' מנדלי מרימנוב נסעו בניו ר' נתן לייב ור' יעקב ישראל יחד עם ר' צבי הירש למעונו של ר' נפתלי מרופשיץ כדי להיוועץ בו ולקבל את הכרעתו מי מבין שני האחים ראוי למלא מקום אביהם הקדוש.

בדרכם לרופשיץ עצרו הצדיקים באכסניה על אם הדרך כדי לחלץ את עצמותיהם מעמל הדרך, בעל האכסניה שהיה חסידו של אביהם ר' מנדלי מרימנוב שמח שמחה גדולה לארח בביתו את בניו הקדושים של רבו. לעת ערב ניגש בעל הבית אל האחים הקדושים כאשר בידו קויטל לישועה ולברכה. אולם בני הרבי סרבו לקבל זאת, "כל עוד ולא הוכרע מיהו זה שישב על כסא אבינו לא נוכל לקבל מידך קויטלך".

"יכול אתה להגיש את הקויטל לרבי צבי הירש, הוא וודאי יכול לברך אותך ולהשפיע עליך שפע וברכה", אמרו האחים הקדושים. ואכן רבי צבי הירש קיבל מידיו את הקויטל וקרא אותו כזקן ורגיל במלאכת הקודש וברך את בעל האכסניה בישועה וברכה.

עם הגיעם לרופשיץ פנו הצדיקים אל ביתו של ר' נפתלי, מיד כאשר נכנסו אל ביתו קם ר' נפתלי בשמחה וברך את רבי צבי הירש לשלום והשיבו לצידו, ולאחר מכן פנה להושיב את האחים הקדושים. ר' נתן לייב ור' יעקב ישראל בניו של הרבי הקדוש ר' מנדלי מרימנוב קבלו את הכרעתו הברורה של ר' נפתלי וקבלו את מרותו של רבי צבי הירש 'המשרת', הבינו שזהו רצונו של אביהם הקדוש כפי שגילה זאת באוזני תלמידו הגדול ר' נפתלי מרופשיץ.

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מאור ישרים - ירושלים - עיר הקודש
ישיבת אביר יעקב
אור מאיר שמחה
נהריה

אמ"ח השיחים

ממשנתו של כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

פרשת תולדות תשפ"ז | גיליון ו'

הכתב והמכתב

דברי מוסר ויראה מכתי"ק כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

"רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ"

(בראשית כו כח)

הגמ' בעירובין (יג:) אמר רבי האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה. פירש רש"י כשלמדתי לפניו ישבתי בשורה של אחריו. ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי.

משמע שהראיה וההבטה בצדיק מועילה ומשפיעה הארה ואור גדול לאדם, כמו שכתוב בגמ' בדין הקבלת פני רבו, חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שעל ידי שמסתכל בפני רבו מתווספת לו בהירות

משמע שהראיה וההבטה בצדיק מועילה ומשפיעה הארה ואור גדול לאדם, כמו שכתוב בגמ' (ר"ה טז:) בדין הקבלת פני רבו, חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שעל ידי שמסתכל בפני רבו מתווספת לו בהירות.

הקדושת לוי ע"ה (פרשת וירא ד"ה עוד יבואר) אומר שאברהם אבינו ע"ה כאשר ראה את המלאכים רץ לקראתם כיון שבאותה שעה נפל עליו בהירות ואור גדול מחמת הראיה לכן רץ לקראתם.

פרי עץ חיים ע"ה (שער ר"ח פרק ג) אומר, שבראש חודש יש נפש יתירה בעת הכתר, ואז אם יקבל פני רבו יושפע לו מכח רבו, אבל בשבת וברגל יש נפש יתירה כל היום. וההסתכלות על הצדיק גורמת בהירות בנפשו של האדם.

והרב **נועם מגדים ע"ה** אומר, כאשר רבקה ראתה את יצחק אבינו ע"ה מיד שאבה אור מראייתה את הקודש, ותיפול מעל הגמל, כי אז עדיין לא התנתקה מבית אביה ועדיין לא היתה בשלימות, ועל ידי שראתה ואמרה "מי האיש הלזה שבא לקראתנו" שאבה קדושה יתירה, וזה שאמר לה אליעזר "הוא אדוני".

בזוהר הקדוש (פרשת משפטים דף קכג:) רבי אבא צורת רבי שמעון בר יוחאי ע"ה היתה מצוירת לפניו ועל ידי זה היה משיג השגות גדולות. וזה מה שאומר הפסוק (ישעיה ל כ) "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ".

ורבינו בעל **הראשית חכמה ע"ה** (שער הקדושה פרק ח אות יז) אומר, על ידי שאדם מסתכל בפני רבו הוא מתקן את עיניו, שעל ידי זה מקנה בנפשו הארת הנשמה הטהורה שנראית בפניו ובפרט בשבת וברגל. וגם **קב הישר ע"ה** (פרק פז) אומר, טוב לאדם לקבל פני רבו ברגל והוא כאילו מקבל פני השכינה ואז באה לו הארה של ניצוץ קדושה כדמיון נשמה יתירה.

התפארת שלמה ע"ה (פרשת תולדות) על הפסוק (בראשית כו כח) "רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ" שאמרו הפלישתים ליצחק אבינו ע"ה, הבינו שכאשר היה עמם השפיע עליהם יראה, והרגישו את זה כאשר שילחו אותו מעליהם, לכן חזרו וביקשו ממנו לעשות ברית ביניהם. וכן אצל משה רבינו ע"ה (שמות לו ל) "וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו" שזכו ליראת שמים כשניגשו לראות פניו הקדושים מאוד.

מזהב ומפז

פנינים מלוקטים מספרי אדמו"רי שושילתא קדישא

וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה (כה, כ)

הנה ידוע שיצחק שורשו בגבורות ודינים, ועל ידי עקידת יצחק נתמתקו גבורות יצחק על ידי אברהם אבינו ששורשו במידת החסד. וכתבו המקובלים שעיקר מיתוק הגבורות נעשה בעת שנשא יצחק את רבקה אימנו.

ובזה יובן מדוע פירש הכתוב את מניין שנות חיי יצחק בעת נישואיו, מה שלא עשה כן אצל אברהם ויעקב אבינו, מפני שרמז גדול מונח כאן: יצחק בגימטריא ר"ח, הוסף לו ארבעים ויהיה רמ"ח, כמניין גימטריא של "אברהם", חושבנא דדין כחושבנא דדין. לאמור, על ידי אותם נישואים שבה בחינתו של יצחק ונתמתקה כאברהם אבינו - מידת החסד.

(מחשוף הלבן)

בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה (כה, כ)

הנה ברש"י פירש על כך וזה לשונו: "וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם, אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם".

ועדיין צריך ביאור מה מקומו כאן דווקא. ונראה לבאר שבא לומר שאמנם על אף כל המכשולים הנ"ל הצליחה רבקה לעמוד בצדקה ובתומתה, אך עדיין היות ושורשה היה מגזע רשע, נתן הדבר את אותותיה בילדיה ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער והיה רשע.

(פתח האוהל)

וַיִּבְז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה (כה, לד)

וברש"י: "ויבז עשו - העיד הכתוב על רשעו שביזה עבודתו של מקום", שכן באותה עת היתה עבודת הקרבנות על ידי הבכורות, ועשו הרשע ביזה עבודה זו ואמר שאין לו חפץ בה. ולפי זה מובן היטב סמיכות הפרשה: "וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ", שכן על ידי ביזוי עבודתו

המשך בעמ' ג'

"עֵשָׂו חָפֵץ בְּהַנְהָגַת הַטֶּבַע כְּפִי שֶׁהִיא לְעַצְמָהּ, וְיַעֲקֹב מְבַטֵּל אֶת הַטֶּבַע אֶל הַתּוֹרָה וְהַקְּדֻשָּׁה"

צִידָה לַדֶּרֶךְ

ברכות עם צידה

אם סמכה רבקה על הנבואה שלא תכזב לא הייתה צריכה לעשות מאומה אלא לשבת בחיבוק ידים ולהמתין לקיומה. ואם הבינה שקיומה המעשי של הנבואה מוטל עליה, היה עליה לקיימה בשום שכל ומבלי סיכונים מופרזים

השבוע נעסוק בס"ד בביאורו של מרן אביר יעקב, אודות נושאה העיקרי של פרשתנו, הלוא הוא מעמד גנבת הברכות מאת עשו, על ידי יעקב ורבקה אימנו. רבינו מציג את דבריו כביאור על דרך הפשט, העונה על תמיהות רבות בפרשה, אך כמובן שבין השיטין מונח לו עומק גדול בביאור מהותה הפנימית של עבודת האבות הקדושים. יוער, כי הביאור עצמו ארוך ורבו פארותיו, ועל כן נאלץ להזדקק רק לעיקרו ושורשו, והחפץ למלא ידו בהרחבת העניין עד תומו יוכל לראותו נכוחה בספרו של מרן עצמו.

וזה לשונו של מרן: "**ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות, ויקרא את עשו בנו הגדול וגו'. הנה יש לתמוה הרבה על יצחק אבינו עליו השלום בשעה שרצה לברך את עשו תמיהות הרבה. חדא, מפני מה תלה לו הברכות עד שיביא לו ציד ויברך אותו, היה לו לברכו בלא צידה**".

תמיהה נוספת: "**ועוד, כל מה שראינו שכוונת יצחק לברך עשו, כשבא יעקב ולקח הברכות, ואחר כך בא עשו, אמר לו יצחק "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך", היה לו לברכו גם הוא, וכי נגמרו הברכות?! כמו שתמה גם עשו על זה באומרו "הברכה אחת היא לך אבי". ועוד תמיהה על רבקה, מה ראתה להכניס יעקב בסכנה גדולה, כמו שטען אליה יעקב "אולי ימושני אבי", ועוד, מה שאמרה לו "עלי קללתך בני", כיון שיקלל יצחק ליעקב מי יסיר הקללה מיעקב וישימה על רבקה. והדקדוקים בזה רבו מלספור ואין להאריך בהם**".

החסרים ברכות

יש להעיר, שרש"י הקדוש בפירושו על התורה הרגיש בקושיית רבינו מדוע לא בירך גם את עשו, וביאר וזה לשונו (כז, לז): "אמר לו מה תועלת לך בברכה, אם תקנה נכסים שלו הם, שהרי גביר שמתיו לך, ומה שקנה עבד קנה רבו". ברם תמיהת רבינו עדיין שרירה וקיימת, מדוע ראה לשעבד את אחד מבניו תחת אחיו, ולא חילק ביניהם את הברכות באופן שיותיר ברכה לשניהם.

גם לקושייתו השניה של רבינו, כיצד תעזור אמירתה של רבקה שתקח על עצמה את הקללה מצינו לכאורה מענה בדברי אונקלוס על אתר שפירש את כוונת רבקה במילותיה על כך שידוע בנבואה שלא תבוא עליו קללה, וכוונתו לנבואה שנאמרה לה בטרם לידתם "ורב יעבוד צעיר", הרי שהצעיר יהיה מבורך ולא מקולל חלילה.

אך עדיין הדבר צריך תבלין, שהרי אם סמכה על הנבואה שלא תכזב לא הייתה צריכה לעשות מאומה אלא לשבת בחיבוק ידים ולהמתין לקיומה. ואם הבינה שקיומה המעשי של הנבואה מוטל עליה, היה עליה לקיימה בשום שכל ומבלי סיכונים מופרזים, וכדברי הגמרא (פסחים דף ח:) הידועים אודות שלוחי מצוה שאינם ניזוקים "היכי דשכיח הזיקא שאני".

ומיישב רבינו וזה לשונו: "**והנראה לענ"ד בזה אם אפשר, ובעיני ה' יכשר, דיצחק אבינו ע"ה רוח הקודש שורה עליו כידוע, והיה יודע שעתידה תורה להינתן לזרעו, דהיינו אחד מבניו עתידים בניו לקבל תורה, והיה יודע שיעקב איש תם ויושב אהלים ועשו היה מכבדו כראוי. והברכה הזאת שרצה יצחק לברך היא הכנה לקבלת התורה, שמי שיזכה לברכה זו הוא שיזכה לקבלת התורה**". בדברים אלו מיושב היטב מדוע לא היה יכול יצחק להותיר ברכה לאח השני, שכן ברכת התורה כוללת את הכל, שהרי בעבורה נברא העולם והיא תכלית הכל, וכל חפצים לא ישוו בה.

הספק של יצחק

ממשיך רבינו ומבאר את התלבטותו של יצחק, איזה בן מבניו ראוי לברכה זו, ואת הכרעתו להותיר את הדבר בידי שמים: "**ויצחק אוהב את עשו כידוע. ומכל מקום, כיון שהברכה זו שרצה לברך היא הכנה לקבלת התורה, נסתפק יצחק אם זרע עשו הוא שראוי לקבל התורה או זרע יעקב, וכיון שהוא אוהב את עשו יותר, אמר, אעשה הכנה זו לעשו, אם הוא ראוי לקבלת התורה יזכה בברכה, ואם אינו ראוי לקבלת התורה לא יזכה בברכה. ולהכי לא ברכו בתחילה תיכף ומיד בלי הבאת מטעמים, דכיון דברכה זו הכנה לקבלת התורה, נסתפק לו שמא יעקב הוא שראוי לקבלת התורה. לפיכך נתחכם ואמר לו שיביא ציד ויעשה לו מטעמים, ובזה יראה אם רצון ה' שזרע עשו הוא שראוי לקבל התורה, ילך עשו וימצא ציד ויעשה מטעמים כאשר אהב, ולא יתגלה הדבר ליעקב ויקדימנו**".

ברם: "**אם יהיה שום עיכוב בדבר, כגון שלא ימצא ציד, או אם יתגלה הדבר ליעקב ויקדימנו במרמה ויקח הברכות, בזה ידע כי רצון ה' ליתן התורה לזרע יעקב דווקא. לפיכך תלה הברכות בצידה. ועשה יצחק הדבר באזהרה גדולה לעשו, שלא ישמע הדבר לזולת, ובזה יראה אם מאת ה' נהיה הדבר שהתורה ראויה לעשו, לא יהיה שום עיכוב לעשו בצידה, וגם לא יתגלה הדבר ליעקב ויקדים ויקח הברכות**".

ומעתה מובן היטב מדוע ראתה רבקה חובה לעצמך להתערב, וגם הייתה בטוחה שתצליח בכך, שכן עצם העובדה שתוכניתו של יצחק השתבשה והדברים נשמעו גם לאוזני רבקה, מהווה הוכחה שרצון ה' לברך את יעקב וחפץ ה' בידו יצלח. ובלשונו של רבינו: "**וזהו שאמרה רבקה ליעקב "הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך"... וכל מה שנזהר אביך שלא ישמענו אחר הנה אני שמעתי ומדאני שמעתי - שמע מינה דרצון ה' שתזכה אתה בברכות ובתורה, ולכן בני שמע בקולי לאשר אני מצווה אותך, וזרז עצמך וקום הקדימנו לעשו, כדי שתזכה לברכות ולתורה. ואמר לה יעקב "אולי ימושני אבי", והשיבה לו "עלי קללתך בני", היה פשוט בעיניה שלא יכירנו, וסיבה מאת ה' ועזר אלקים, וסמכה על מה שיצחק עשה בדעתו שלא ישמענו אדם והיא שמעה, בודאי דיגמר העניין בטוב ולא יכירנו, וזהו שאמרה "עלי קללתך בני", כלומר לא תהיה שום קללה מדאני שמעתי**".

נותר לנו להבין פרט אחד, שמאיר את דברי רבינו בעומק חדש. לכאורה, יצחק אבינו ומאידך רבקה אימנו יעקב אבינו ניצבים בפני מצב דומה. האחד, אינו יודע איזה בן ה' חפץ לברך, ומאידך גם יעקב אבינו אינו משוכנע שאכן עליו לחטוף את הברכות במרמה. ברם, הבחירה שלהם בהתמודדות עם המצב שונה מהקצה אל הקצה: יצחק

אבינו בוחר בפסיביות ואומר: ניתן לעניינים להתגלגל, אם מאת ה' יצא הדבר הרי טוב, ואם לאו הרי שאין זה רצון ה'. ואילו רבקה ויעקב נוקטים בסדרת הטעיות בכדי לקבל את הברכות תחת אפו של עשו. וזאת מדוע?

אין עצה ותבונה

אם נבון הוא שעל האדם לשלב ידיים ולסמוך על ה', גם רבקה ויעקב היו צריכים לנהוג כך. לכאורה, היה עליהם לצפות במחזה בשילוב ידים ולומר את אותם דברים: אם יעלה ביד עשו לקבל את הברכה, הרי שזהו רצון ה' ועלינו להשלים עמו, ואם לאו, הרי שאין עצה ואין תבונה נגד ה', והדבר ייכשל ממילא. וכי נגרעה מידת הבטחון שלהם מזו של יצחק?

גם אם נאמר שרבקה ראתה בעובדה ששמעה את דברי יצחק אות ברור משמים על כך שעליה לפעול, מכל מקום לא הייתה צריכה להרבות בתחבולות על מנת להסוות את המהלך אלא להניח שאם זהו רצון ה' ודאי שהדבר יצליח, כשם שעשה יצחק.

כמובן שאין ביכולתנו לדון ולהשיג את מעלת אבותינו הקדושים אולם תורה היא וללמוד אנו צריכים. דומה שיסוד החילוק שבין הנהגת האישים קשורה לסוגי המידות שכל אחד מהם נתייחד בהן. כידוע, יצחק אבינו מידתו מידת הגבורה, שהיא היראה והצמצום, מה שאין כן יעקב אבינו שמידתו היא תפארת - מידת הרחמים הנוטה לחסד.

יעקב אבינו שמידתו נטתה לחסד ורחמים, ודאי שראה חובה בעצמו לפעול ולתקן את שליחותו בעולמו, מבלי חשש שמא ואולי יטה מהשורה, שכן ודאי בעל הרחמים יראה את כוונתו הטובה, ונכון ליבו בה' ולא ייראַ

דרכו של בעל היראה, שהוא ירא וחרד מעשיית מעשה שיש בו שמץ כלשהוא רע, וכמו שכתב הכהן הגדול רבי צדוק מלובלין בספרו מחשבת חרוץ (אות יב): "שהירא אין לו שום דבר מבורר לסמוך עליו, דבכל דבר ירא ורועד אפילו במעשה הטוב בבירור אולי יש איזה פגם וחסרון, באופן שאין לו שום יסוד להיות לרגל אחיזה וסמיכה בו". ואשר על כן הוא מבטל את ישותו ומניח את הכל לידי ההשגחה. וכך גם כותב האדמו"ר מגור בעל השפת אמת בספרו (שנת תרל"ב):

"כי יש איברים שהם ברשות האדם, ואם האדם זוכה גם הם אינם ברשותו, רק ברשות הש"י. כמו שהיה ביצחק, אף שטעה לברך עשו לא עלתה בידו. והוא על ידי מסירות נפש באמת אליו יתברך, כמו יצחק בעקידה, אם כן רוצה באמת שלא להיות ברשות עצמו, ורצון יראיו יעשה".

מה שאין כן יעקב אבינו שמידתו נטתה לחסד ורחמים, ודאי שראה חובה בעצמו לפעול ולתקן את שליחותו בעולמו, מבלי חשש שמא ואולי יטה מהשורה, שכן ודאי בעל הרחמים יראה את כוונתו הטובה, ונכון ליבו בה' ולא ייראַ.

המשך מעמ' א'

של מקום באה קללה ורעב, וכנבואתו של מלאכי (פרק ב): "וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים: אִם לֹא תִשְׁמָעוּ וְאִם לֹא תָשִׂימוּ עַל לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר ה' וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת הַמְּאֵרָה וְאָרַרְתִּי אֶת בִּרְכוֹתֵיכֶם".

(כלי בסף)

וַיִּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת (כו, כב)

חפירת הבארות הם רמז לתורה. והנה כל זמן שהאדם עוסק רק בנגלה, יש עליו ערעורים וקשיים, אך משהגיע לסודות התורה, אז ייצא מאפלה לאורה ומתהלך בדרך רחבה וישרה. ולזה רומז השם 'רחובות', בגימטריא 'האורות'. שרומז לאור האלוקי של תורת הנסתר, שכן 'אור' בגימטריא 'רז'.

(מעגלי צדק)

וַתַּקַּח רִבְקָה אֶת בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת (כז, טו)

הנה ידוע שבברכה זו שקיבל יעקב זכה להיות ממשיכם של האבות להקים את העם הנבחר ולקבל את התורה. ולפי זה מובן היטב מדוע סיבב ה' שהברכה תינתן דווקא באופן שיעקב לובש את בגדי עשו ועטוף בעורות גדיי עיזים, שכן מפורש בזוהר (פרשת בלק דף קצב:), שכשהקב"ה רצה לתת את התורה לישראל, פנה תחילה לאדום ולס"מ שרם מלמעלה ושאל אותם האם הם חפצים לקבל את התורה. וכשבירר הס"מ בנוגע לתורה זו מה טיבה, השיב לו שנאמר בה "לא תרצח". ומשכך סירב הס"מ לקבל את התורה, שכן זו ממשלתו, מלאך המוות הוא וברכתה של אומתו "על חרבך תחיה".

הציע אם כן הס"מ לקב"ה לתת את התורה לבני יעקב אבינו, אך הקב"ה טען שיתכן שגם הם לא יסכימו לקבל אותה, ועל כן הסכים הס"מ להפשיט את אורו ולהביא אותו לישראל בכדי לשכנעם לקבל את התורה. ומבואר שם שאור זה הלקוח מס"מ, הוא שורשם של דיני נפשות שבתורה, ששייכים במקורם למלאך המוות, וניתנו לישראל לקיים בהם את דיני ארבעה מיתות.

ועל כן מובן שכשקיבל יעקב את ברכת התורה, לבש את בגדי עשו, וגם התעטף בעור גדיי עיזים, כעשו איש שעיר. וכך גם רמז יצחק אבינו באומרו "הקול קול יעקב - הידיים ידי עשו", כלומר שבכח ברכה זו, יוכל לקיים את דיני התורה גם בדיני נפשות שהם בתחומי ממשלת אחיו עשו.

(פיתוחי חותם)

לֶךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טֹבִים (כז, ט)

מידתו של יעקב אבינו היא התפארת שכוללת חסדים ודינים, ועל כן ציוותה רבקה אימנו שיביא לה גדיי עיזים טובים, 'עיזים' לשון עזות כנגד הדין, ו'טובים' כנגד החסדים שהם טוב הנראה והנגלה.

(אוצרות יעקב)

רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה' (כז, כז)

חז"ל דרשו שנכנס עמו ריח גן עדן, וגם איתא שבגדי עשו החמודות הן בגדי אדם הראשון. ויש לבאר בטעם העניין, כי ידוע מה שכתבו המקובלים, שיעקב אבינו תיקן את חטא אדם הראשון, ובזה נתקנה קללת אדם הראשון. ועל כן, כשם שקללתו הייתה בגן עדן, כך הברכה שבאה לתקן אותה הייתה צריכה להיות באותו אופן, ועל כן נכנס עמו ריח גן עדן.

(מחשוף הלבן)

פרק ו'

סוף העולם הישן

במאמרינו הקודמים עמדנו על כך שספרד ומרוקו הצמודות זו לזו, מהוות שתיהן את סופו של העולם הישן שלפני גילוי יבשת אמריקה. במאמר הנוכחי נראה שגורל אחד לשתיהן גם מבחינת אזכורי המקומות בחז"ל, כשלשניהן קמו מקומות אחרים, קרובים יותר גיאוגרפית אך דומים מבחינת השם, עד שלעיתים חל בלבול וחוסר ידיעה לאיזה מהם כוונו חז"ל בדבריהם.

כפי שכבר הזכרנו במאמרינו הקודמים, חז"ל במסכת בבא בתרא (דף לח.) קוראים לספרד בשם אספמיא, ורואים בה את המרחק הגדול ביותר אליו עשוי אדם מן הישוב להגיע - מהלך שנה תמימה. דא עקא, שבאותה מסכת עצמה (דף עד:) מוזכרת אספמיא כמקום הקרוב לארץ ישראל (וכבר עמדו בכך המפרשים. יש טוענים שיש לגרוס 'אפמיא', ויש טוענים שאכן היו שתי מקומות בשם זה, האחד קרוב ומשנהו רחוק).

אפילו בשם 'ספרד' שמקורו בנביא (עובדיה פרק א) וכה פשוט בעינינו שמדובר על ארץ ספרד של ימינו חל בלבול כלשהוא, שכן שמעלים אפשרות שהכוונה לטריטוריה המצויה בשטחה של טורקיה (אם כי לפי פירוש הראשונים אכן מדובר במדינה המכונה גם בימינו בשם זה).

והנה גורל דומה גם למרוקו, ברבריה בלשון חז"ל (וכנזכר במאמרינו הקודמים). בירושלמי במסכת מועד קטן (פרק ג הלכה א) מסופר על התרחשות שקרתה עם ריש לקיש, בהיותו שומר על תאנים במקום ושמו 'ברברית'. לדברי ערוך השלם, מדובר בעיר כלשהיא המצויה בסוריה. אולם בספר עלי תמר טוען שיש לגרוס 'ברבריה', ולדבריו ריש לקיש היה בשלבים שונים בחייו בצפון מערב אפריקה.

כך עלה גם בגורלה של העיר 'קרטיגנא', המוזכרת בדברי חז"ל בכמה הקשרים והייתה מושבם של כמה מחכמי ישראל כדוגמת רבי יצחק דמן קרטיגנין ורבי אבא מקרטיגנא, שגם לגביה נפלה מחלוקת. יש שטוענים שמדובר בקרתגו ההיסטורית שהייתה בצפון מערב אפריקה (כיום בשטחה של תוניסיה), ומאידך יש שטוענים שזו עיר בתחומי ספרד, או שבכלל אין לחפש את מיקומה במערב, אלא מדובר בעיר מזרחית המצויה שטורקיה, בהרי כורדיסטן או ארמניה.

לסיום ניתן לקבוע שקיימים בחז"ל רמזים למציאות יהודים במרוקו, אך לא כאלו שמגיעים לכלל ידיעות היסטוריות ברורות מוצקות ומפורטות. במאמרינו הבאים נמשיך ונסקור את היסטוריית יהדות מרוקו בתקופות הבאות, לאחר חתימת התלמוד.

מדרכי ההנהגה וההשגחה

אם אמונה היא מצרך כה חשוב, למה אפוא ברא הקב"ה מפריעים והסתרות לאמונה?

עלינו לדעת שהיסוד הגדול של אמונה לא מתקיים במקום שיש ידיעה וזו אחת הסיבות שא-ל מסתתר בשפריר חביון - כדי שנזכה למתנת האמונה. כלל ישראל בעת שעמדו רגליהם תחת הר סיני זכו שנפתחו לפניהם שבעה רקיעים עד שכביכול ראו את השכינה הקדושה ועל אותה שעה אומר להם משה רבינו "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו".

אבל לאחר המעמד הגדול של מתן תורה בהר סיני, נסגרו שבעת הרקיעים ורק משה רבינו נשאר בהר סיני. כלל ישראל חזר לקיים את התורה שעכשיו קיבלו בתוך מהלך החיים היומיומי שלהם והגילויים הגדולים שלהם זכו בהר סיני שבו והתכסו מפניהם, עד של"ע כעבור ארבעים יום כבר נתגלגל לפתחם חטא העגל רח"ל.

וזה מדרכי ההנהגה וההשגחה של ה' יתברך שהוא דווקא מסתתר כדי להעמידנו בניסיון האמונה ולראות שנחזיק באמונה מול כל הניסיונות. וכך נהג כבר עם ראש המאמינים אברהם אבינו שהוא ניסה אותו בעצמו בעשר ניסיונות שכוללים את כל מצבי החיים ועמידתו של אברהם אבינו בניסיון היא שנותנת כוח לכל הדורות לעמוד בכל הניסיונות ולהישאר דבקים באמונתנו (וכפי שמבאר הגה"ק רבי חיים מוולוז'ין זיע"א בספרו רוח חיים על פרקי אבות).

ידוע ומפורסם מה שאמרו צדיקים ההולכים בדרך הבעל שם טוב זיע"א שבדור שלפני הגאולה יהיה מאוד קשה להחזיק באמונה. היו מהם שהמשילו זאת לטיפוס על קיר חלק ובשם הרב הקדוש הרבי ר' אלימלך מליז'נסק זיע"א בעל 'נועם אלימלך' מסרו שמועה שבדור לפני משיח, הקב"ה יוריד חבל לעולם וכל המאמינים יחזיקו בו, אבל אז הקב"ה יטלטל את החבל בכל הכח ורבים יפלו ורק מי שיחזיק בכל כוחו הוא שיזכה לגאולה.

אנו כבר נמצאים במקום הזה שבו ניסיונות הדור והתקופה הם בעצם הטלטול שמטלטלים את החבל משמים. ומי שמחזיקים באמונה תמימה ופשוטה בתקופה הזו ולא נחרדים ולא נבהלים מכל המניעות וההסתרות ומבינים "כי לבעבור נסות אתכם בא האלוקים" - הם שיזכו לקבל פני משיח צדקנו במהרה בימינו ועל מה שהחזיקו באמונה מבלי להרפות דווקא מול כל הקשיים וההסתרות עוד יזכו לשכר כפול ומכופל!

ספרי 'מילתא חדתא' מתורת כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

מילתא חדתא — על התורה
שיחות ודברי חיזוק על סדר פרשיות התורה, המאירים את עבודת ה' ואת ההתמודדות עם אתגרי הדור, ערוכים בלשון בהירה ונגישה.
לשה"ק / אנגלית

מילתא חדתא — על מסכת אבות
מאמרים על סדר מסכת אבות בעניני עבודת ה' והליכות חיים, המשלבים דברי התעוררות לעבודת ה' בדרך המוסר והחסידות.
לשה"ק / אנגלית

אהבת התורה
פרקי חיזוק באהבת התורה, ביגיעתה ובעסק לימודה, המעוררים את הלב להתמסרות לתורה ולהתחזקות בעבודת ה'.
לשה"ק

אמונה ובטחון חלק א
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק / אידיש

אמונה ובטחון חלק ב'
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק

יראת שמים
מאמרי התעוררות לקנין יראת שמים, יראת הרוממות ודבקות בה', המשלבים את דרכי הפשט והדרש עם פנימיות התורה.
לשה"ק

שיערי תפילה
שיחות ודברי התעוררות בעניני תפילה, לחיזוק הלב בעבודת ה' ובהתמודדות עם אתגרי החיים, ערוכים בלשון בהירה הקרובה לכל נפש.
לשה"ק / אידיש

שבת קודש
מאמרים על קדושת השבת ועל סדר יומה, המאירים את עבודת השבת. בצירוף פיוטי קודש מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א.
לשה"ק / אנגלית.

ירח האיתנים
מאמרי התעוררות לעבודת ימי אלול ותשרי: ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים וחג הסוכות, לאור פנימיות התורה.
לשה"ק

חנוכה וט"ו בשבט
שיחות ומאמרי חיזוק בעניני חנוכה וט"ו בשבט, המאירים את עבודת הימים ומעוררים להתחזקות בתורה ואמונה.
לשה"ק

פורים
מאמרים על עניני הפורים ופנימיות החג, ובהם דברי חיזוק והתעוררות לעבודת ה' ולהליכות החיים.
לשה"ק

הגדה של פסח — מילתא חדתא
ביאורים על סדר ההגדה חג הפסח ושיחה"ש, המעמיקים בעניני יציאת מצרים ובעבודת ליל הסדר לאור פנימיות התורה.
לשה"ק (ספרד / ע"מ) / אנגלית

בס"ד, גיליון שפ"ח | פר' תולדות | תשפ"ז

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים
תולדות רבנו הק'

פנימי אור החיים

כשהקושי מוביל לתכלית

וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ, וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי, וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת ה' (בראשית כה כב).

רבקה אמנו מרגישה את ההתרוצצות הקשה בקרבה ואומרת: **'למה זה אנכי'**. היא אינה מסתפקת בכאב, אלא הולכת **'לדרוש את ה'** ולברר מה מוטל עליה לעשות.

אומר האור החיים הקדוש: **רבקה לא הקפידה על עצם צער ההריון**.

הצדיקים מוכנים לסבול צער גדול בעולם הזה, כאשר הם יודעים שהקושי מוליך אותם **לתכלית טובה ונצחית**.

מה שהטריד את רבקה היה דבר אחר: אם ההריון אינו עתיד להתקיים, הרי כל הצער יהיה לריק. לכן ביקשה לדעת כיצד לשמור על ההריון ולקיימו.

זהו מבט של עובד ה': **לא כל קושי הוא סיבה לעצור**. השאלה היא לאן הוא מוביל.

מה באמת חשוב בעיניך

וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ, וַיַּבְּ עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה (בראשית כה לד).

אחרי שעשו אוכל, שותה והולך לדרכו, התורה מוסיפה עוד מילים: **'ויבז עשו את הבכורה'**. לכאורה, הרי כבר שמענו ממנו **'למה זה לי בכורה'**.

אומר האור החיים הקדוש: אין כאן רק המשך של הסיפור. התורה עצמה מעידה מה היה בלבו של עשו – **הבכורה הייתה בזויה בעיניו**.

ולכן, גם אילו לא היה אנוס מחמת רעבונו, היה מוכן למכור אותה בדבר מועט. **הרעב רק גילה כלפי חוץ את מה שכבר היה בפנים**.

ברגע של לחץ מתברר לפעמים סולם הערכים האמיתי של האדם.

דבר שהוא יקר באמת – לא מוכרים בזול.

הברכה אינה נעצרת במספרים

וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא, וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים, וַיְבָרְכֵהוּ ה' (בראשית כו יב).

יצחק אבינו זורע בארץ ומוצא **'מאה שערים'**. התבואה כבר נמדדה, הכמות ידועה ומדויקת. ואז מוסיפה התורה: **'ויברכהו ה'**.

אומר האור החיים הקדוש: בדרך כלל 'דבר הנמדד אין הברכה מצויה בו'. אולם אצל יצחק היה חידוש – אף על פי שהתבואה נמדדה ונודע שיעורה, **המדידה לא גרעה מן הברכה**.

יש מספרים, חשבונות וגבולות שאדם רואה לפני עיניו. הם מתארים את המציאות, אבל אינם בעלי הבית על **ברכת ה'**.

אדם עושה את ההשתדלות שלו, מודד ומחשב כראוי – ובתוך כל זה הוא יודע: **הברכה באה מאת ה'**.

הריח של המעשים הטובים

וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ, וַיֹּאמֶר: רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה' (בראשית כז כז).

יצחק אבינו מריח את בגדי יעקב ואומר: **'ראה ריח בני'**. והדבר תמוה: ריח אפשר להריח, אבל איך אפשר 'לראות' אותו?

אומר האור החיים הקדוש: המילה 'ראה' כאן אינה לשון ראייה, אלא **לשון חשיבות**. יצחק אומר שריח בנו הוא ריח ראוי ומעולה.

ומהו אותו ריח? **הריח העולה ממעשיו הטובים**.

המשך בעמוד ג'

פרק שמיני: **תהפוכות**
בכל לבבך, נפשך ומאודך

מה נוגע ללב הוא תיאורו של רבינו על אהבת ה' הראויה, בו מסביר הוא כי כל אחד צריך לחוש כמי שאין לו בנים ופרנסה ואף חייו נתונים לו בסכנה, והוא מתבשר כי נושע בכל השלשה. כפי האהבה שיחוש אז לבוראו, אומר רבינו, כך צריך יהודי להרגיש תמיד.

"...כי בא הכתוב לשער שיעור האהבה שמחויב כל איש ישראל לאהוב הבורא. ואמר שהיא בשיעור ההרגש אשר יבוא בלב האדם בעת אשר תשיג ידו לשלשה דברים כאחד. כמו שתאמר, אדם שהיה חשוך בנים, ועני, ונטה למות. ובא נביא בדבר ה' ובשרו כי יקום מחוליו, גם אמר אליו הנה אשתך הרה ויולדת בן, וכי ריוח גדול נזדמן לו להעשיר בהם. אדם כזה, מה מאד יפליא אהבת האדון באין שיעור! ותהיה האהבה מורגשת בלבו בחשק מופלא על אשר היטיב עמו כמה מעלות טובות. כמו כן יצו ה' על כל איש ישראל עשות באהבתו תמיד. והוא אומרו: ואהבת את ה', אלקיך בכל לבבך, פירוש כאילו נתן לך מחסורך בכל לבבך שהם הבנים. ודקדק לומר "בכל", להעיר דמיון המשל שהוא חסר מהבנים ויתנם ה' לו. וכמו כן ובכל נפשך, שנתן לך נפשך אחר הגיעך לשערי מות. ובכל מאודך, כאילו נתן לך כל ממונך שאתה חפץ..."

ומה נאוו הדברים למי שאמרם! הן רבינו חשוך בנים היה, ומשך תקופה ממושכת מחייו היה מחוסר ממון באופן מבהיל, ואף חייו נתונים היו בסכנה, ועם כל זאת היתה אהבתו לבוראו כמי שכבר נושע!

כל צרכי הגשמיות וכל הבלי העולם הזה, לא היוו לדידו של רבינו ולא כלום. הן הכל כאן כל כך זמני, והאושר האמיתי ממתין לו לאדם בעולם העליון, משיסיים את תפקידו עלי אדמות. לא זו בלבד, אלא שהשגותיו הרוחניות ממלאות את כל מחסורו, את מקומם של בני, חיי ומזוני.

"והנה המשכיל בענין חשק ה', כל זה דבר קל הוא בערך מה שהנפש חושקת בבורא. והמשלתי דבר זה לאדם גדול ומופלא בנכסים, שרצה ללכת למקום רחוק לצד סכנת מקום שהיה בו. ואסף כל נכסיו בקנית מרגליות גדולה באלף אלפי דינרי זהב ושם לדרך פעמיו לעיר רחוקה אשר שם נכון לבו בטוח בממונו והונו. וקודם שהגיע לעיר אשר פנה בדעתו ללכת שמה, כלתה צידתו ואין דינר בכיסו, והיה מסתפק בדלות ובעוני גדול ושפלות רב כי אפס כסף. והנה זה האיש, הגם שהוא מתהלך בדוחק וצער, עם כל זה לבו שמח וכליותיו עליצים, כי רב אונו והונו ויצא ממקום המסתכן, ובא יבא ברנה נושא האבן גדולה יקרת הערך.

כן הדבר הזה: אדם שזכה בדביקותו יתברך ואהבתו, ובו קבץ כל ממונו והונו ויבז בעיניו קנות דבר בעולם הזה לצד סכנת המקום נוסף על מיעוט שוויו, ולקח לו ה' לאלקים, אין לך קניה בעולם כקנין זה למעלה מהאבן יקרה שבמשל! כי מי ידמה לו ומי ישוה לו?! ואדם כזה לו יהיה שיהיה דחוק ומצטער בימים מועטים אלה לו בעה"ז, נכון לבו בטוח בה' אור עולם וישמח לבו ויגל כבודו, ובהגיע למחוז חפצו שהוא עולם הקיים והבטוח הנה שכרו אתו, ומעתה חיבת הקודש הוא היוצר ודבקותו בו הלא הוא בניו וחייו וממונו וביתר שאת!"

המשך בשבוע הבא

ספיר ויהלום
פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

לא עזבתיך

'אַל תִּירָא כִּי אִתְּךָ אָנֹכִי' (בראשית כו כד)

כאשר עלה יצחק אבינו לבאר שבע, נגלה אליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו: 'אל תירא כי אתך אנכי'.

מפני מה הוצרך יצחק להבטחה זו? הרי עוד בהיותו בגרר נאמר לו: 'גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך' (בראשית כו ג), ואף ראה בעיניו כיצד מתקיימת הברכה. מה אירע בינתיים, שמחמתו הוצרך הקדוש ברוך הוא לחזור ולחזקו?

תחילה זכה יצחק להצלחה מופלגת. הוא זרע בארץ גרר ומצא מאה שערים, היינו פי מאה, ועושרו הלך וגדל. אלא שברכה זו עוררה את קנאת הפלשתים. הבארות שחפרו עבדי אברהם נסתמו בעפר, ואבימלך עצמו דרש ממנו: 'לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד'. יצחק יצא מן העיר, וגם בנחל גרר לא מצא מנוחה: חפר באר, ובאו הרועים ורבו עמו; חפר באר אחרת, ואף עליה רבו.

על כך מבאר **רבנו האור החיים הקדוש** (בראשית כו כד): 'להיות שראה השפלה ממלך פלשתים שגרשו מארצו ולא ידע אן יפנה, חש כי ה' עזבו, לזה אמר אל תירא לא עזבתיך אתך אני'.

וכבר לעיל, בפסוק המתאר את יציאת יצחק מגרר, כתב רבנו האור החיים הקדוש (שם פסוק יז), שאפשר שהיה הדבר לניסיון: הקדוש ברוך הוא הבטיח ליצחק את הארץ, ואילו בפועל אין מניחים לו לשבת בה אפילו כאחד העם.

אכן, רק לאחר הבטחה זו נאמר: 'ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה' ויט שם אהלו ויכרו שם עבדי יצחק באר' (בראשית כו כה).

מעשה נפלא מסופר בספר 'שבחי הבעש"ט': בעיר שדה לבן התגורר תלמיד חכם גדול בשם **רבי אברהם פודלסקר**, ויהי היום, חלה רבי אברהם במחלה קשה, ושלח לקרוא לרבנו **הבעל שם טוב הקדוש** זיע"א.

בא הבעל שם טוב, שהה בביתו זמן רב ועסק ברפואתו. כשראו בניו של החולה שעדיין לא נתרפא אביהם, החליטו להזמין רופא מן העיר אוסטרהא.

לאחר שהרופא יצא לדרכו, התברר שאותו רופא כבר הביע בעבר את שנאתו העזה לבעל שם טוב, ואף אמר שאם יראהו יהרגהו בכלי הנשק שבידו, אלא שהחולה עצמו לא ידע על כך.

הודיע לו הבעל שם טוב כי הוא עומד לעזוב, מאחר שהרופא מאוסטרהא עושה את דרכו אליהם.

רבי אברהם הפציר בו מאוד שלא ייסע, ולרוב הפצרותיו ניאות הבעל שם טוב ללון שם. גם בבוקר, כאשר ביקש לצאת, הוסיף החולה לעכבו. רק לאחר שהגיע הרופא לעיר, נפרד ממנו הבעל שם טוב, עלה על העגלה ויצא לדרכו.

בדרכו עבר הבעל שם טוב ליד האכסניה שבה התאכסן הרופא. הוא ירד מן העגלה, נכנס פנימה והקדים שלום לרופא.

שאלו הרופא מניין למד את חכמת הרפואה, והבעל שם טוב השיב: 'השם יתברך למדני'. לאחר מכן נסע לביתו. הביאו בני רבי אברהם את הרופא אל אביהם, אך על כל טיפול שהציע השיבו שכבר עשהו הבעל שם טוב. לא מצא הרופא דבר נוסף לעשות, ועזב את המקום בפחי נפש.

התרעם רבי אברהם על בניו ואמר: אף שלא נתרפא באמצעות הבעל שם טוב, הרי 'כשנכנס אצלי הבעש"ט, הייתי יודע שהשכינה באה עמו'.

עיקר ותוספת

'וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ' (בראשית כז כח)

ברכתו של יצחק אבינו ליעקב פותחת באות וי"ו: 'ויתן לך האלהים'. ויש להבין, הרי כאן מתחיל פירוט הברכות, ומפני מה נאמר 'ויתן', בלשון המוסיפה על דבר שכבר נאמר? ועוד, בפסוק הקודם נאמר: 'ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה''. איזו ברכה בירכו יצחק קודם שפירט את טל השמים, משמני הארץ, רוב הדגן והתירוש?

מבאר רבנו **האור החיים הקדוש** (בראשית כז כח, ד"ה 'עוד ירצה שברכו'), שיצחק בירך את יעקב בברכות רוחניות ובברכות גשמיות. כנגד הברכות הרוחניות נאמר 'ויברכהו', בלי לפרטן, וכנגד הברכות הגשמיות נאמר 'ויתן לך'. אות הוי"ו מלמדת שברכת העולם הזה ניתנת כתוספת על ברכת העולם העליון, שבחר אברהם אבינו לבניו, ושהיא עיקר תכליתם של ישראל.

מסופר על הרב הקדוש **רבי מנחם מנדל מקוצק** זיע"א, שפעם נסע לפשיסחא אל רבו, הרב הקדוש **רבי שמחה בונם מפשיסחא** זיע"א. באמצע הדרך פגש עשיר שהכיר מנעוריו, וברבות הימים התרחק מתורה ומצוות.

העשיר ישב בעגלה מפוארת, הרתומה לסוסים משובחים, והזמין את הרבי לעלות ולנסוע עמו. בעת נסיעתם שוחחו בדברי חכמה ומוסר, ובתוך הדברים שאלו הרבי: היכן העולם הזה שלך?

העשיר צחק למשמע השאלה. הלוא כל רכושו גלוי לעין: נכסים בבית ובשדה, שוורים וחמורים ושאר קניינים יקרים. וכי אין הרבי רואה את כל אלה? השיב לו הרבי בקול רועם: 'זה הוא עולם הבא שלך, אבל היכן העולם הזה שלך??? ...' חדרו הדברים ללבו של העשיר, עד שנעשה בעל תשובה.

ומעשה נוסף מסופר על הרב הקדוש **רבי אלימלך מליז'נסק** זיע"א. בעירו התגורר סוחר עשיר, בעל חנות גדולה, שהיה יוצא בכל בוקר לאחר התפילה אל חנותו ושוהה בה כל היום. פעם התעורר לחשוב מה תהיה תכליתו, והחל להקדיש את יומו לתפילה וללימוד.

בני ביתו ניהלו את החנות, והוא נהג ללכת בכל ערב אל רבי אלימלך ולשמוע מפיו דברי תורה.

פעם שמע מרבו שמי שנמנע מדברי שקר במשך יממה שלמה מובטח לו שהוא בן עולם הבא. נעל הסוחר את עצמו בחדרו כדי להימנע מכל שיחה עם בני אדם.

בצהריים דפקה כלתו על הדלת, ומשלא נענתה חששה שהתעלף והזעיקה אנשים. הללו פרצו פנימה ומצאוהו לומד, מעוטף בטלית ובתפילין. אף לשאלותיהם לא השיב, מחשש שייכשל בשקר, ובני המשפחה נבהלו מן השתיקה.

בתוך כך נכנס שכן וביקש לשאול קרדום, כלי לביקוע עצים. השיב הסוחר שאין לו.

כשסיים ללמוד ראה את הקרדום תחת מיטתו, ונבהל שלא אמר אמת. הוא מיהר לרבי אלימלך, והרבי הקדימו בשאלה: 'איה קרדומך?' לאחר מכן הסביר לו, שהראו לו מן השמים שאין זו הדרך לקנות עולם הבא בפעם אחת. הדרך היא להרגיל עצמו במשא ומתן עם הבריות ולהיזהר מן השקר.

שנאה מחמת קנאה

'וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם' (בראשית כו כז)

לאחר שיצחק אבינו יצא מגרר והתיישב בבאר שבע, בא אליו אבימלך, ועמו אחוזת מרעהו ופיכל שר צבאו. יצחק קיבל את פניהם בשאלה: 'מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם'.

יש להבין, מה מקום לשאלה זו, וכי כך ראוי לקבל את פני המלך ושריו? ועוד, הרי לבסוף נענה יצחק לבקשתם וכרת עמם

ברית, ומדוע הקדים לדבר אליהם בלשון זו? גם כפל הדברים צריך ביאור. תחילה אמר יצחק: 'ואתם שנאתם אותי', ואחר כך הוסיף: 'ותשלחוני מאתכם'. אם הגירוש הוא הראיה לשנאה, לכאורה היה לו לומר: אתם שנאתם אותי, כי שלחתם אותי מאתכם. מדוע מנה את השנאה ואת הגירוש כשני דברים?

מבאר **רבנו האור החיים הקדוש** (בראשית כו כז), שיצחק ביקש לברר לשם מה באו אליו. אם אבימלך חושש שיפגעו בארצו, הרי כבר כרת ברית עם אברהם אבינו, שנשבע לו שלא ישקר בו ובזרעו. יצחק מצדו התכוון לקיים את אותה ברית, ולא לפגוע במה שהתחייב לו אביו. מדוע אפוא הוצרך אבימלך לבוא ולבקש ברית נוספת?

ומכאן עלתה אפשרות אחרת: שמא באו כדי להיטיב עם יצחק ולהשיבו אל המקום שממנו גירשוהו.

לפי זה יתפרשו המילים 'מדוע באתם אלי' – אם באתם לצורכי, כדי לפייסני ולהחזירני לגרר, כיצד אאמין לכך, כאשר שנאתם אותי וגירשתם אותי?

בדבריו 'ואתם שנאתם אותי' הדגיש יצחק, כי מלבד אנשי העיר, גם המלך ושריו היו בין שונאיו. סיבת השנאה היתה קנאתם בו. הם לא יכלו לסבול את הצלחתו ואת גדולתו, עד שלא הניחו לו לשבת עמם בעיר.

וכאן מגלה רבנו את שורשה של אותה שנאה: 'שנאה מחמת קנאה אינה בטילה עולמית, זולת בהבטל הדבר שבאמצעותו היתה הקנאה'. שנאה שנוצרה בעקבות דבר מסוים יכולה להתבטל כאשר מסתלקת סיבתה; אולם כל עוד מצויה אצל האדם הטובה שבגללה מקנאים בו, עומדת גם סיבת הקנאה.

לפיכך הזכיר יצחק גם את הגירוש. הצלחתו היתה בעיני הפלשתים סיבה לשנוא אותו, ומשום כך הוציאוהו מקרבם. עתה, בבואם אליו, ביקש לברר מה השתנה. הרי אותה טובה שעוררה את קנאתם עדיין קיימת, ומפני מה ישתנה עתה יחסם אליו? כך מתבארים יחד דברי יצחק על השנאה ועל הגירוש.

בספר 'ארחות צדיקים' (שער הקנאה) מבחין המחבר בין שתי דרכים של קנאה, אף כשמדובר בתורה ובמעשים טובים:

הרואה את חברו לומד כל היום ואומר: אף אני אעשה כמוהו, משתמש בקנאה כדי להוסיף בעבודת ה'. כך גם בשאר המצוות; הוא מבקש לתפוס את המעשים הטובים שראה אצל חברו ולקיימם בעצמו.

אולם אם הוא מצטער על מעלות חברו ועל הכבוד שרוחשים לו, ומבקש לבטלו ולבלבלו מתורתו וממעשיו הטובים, הרי זו קנאה רעה. במקום להוסיף על מעשיו שלו, הוא מחפש כיצד למנוע מן האחר את מעלתו.

ובאותו שער מובא משל על חומד וקנאי שפגשו מלך. אמר להם המלך, שאחד מהם יבקש ממנו דבר ויקבלנו, ואילו לחברו יינתן כפליים.

החומד רצה שחברו ישאל ראשון, כדי שהוא עצמו יקבל את המתנה הכפולה. גם הקנאי לא רצה לבקש תחילה, מפני שלא יכול לשאת את המחשבה שחברו יקבל פי שניים ממנו.

דחק החומד בקנאי שיבקש מן המלך. לבסוף ביקש הקנאי שינקרו לו עין אחת, כדי שלחברו ינקרו שתי עיניים.

מעשה בשני אנשים שניהלו עסק בשותפות, בימי הרב הקדוש **רבי אברהם יהושע העשיל מאפטא** זיע"א, בעל ה'אוהב ישראל'. גם נשותיהם סייעו להם בענייני המסחר, ואחת מהן היתה בקיאה וזריזה יותר מחברתה.

אותה אשה טענה לפני בעלה שאין להם תועלת בשותפות. היא העיקר בעסק, ואילו חברתה אינה מצליחה במסחר ואינה מסייעת לה. לשם מה יוסיפו לעבוד יחד?

שמע האיש לקולה, והשותפות התפרקה. מעתה עסקה כל משפחה במסחר לעצמה. אלא שברבות הימים התהפך המצב: האשה שהיתה בטוחה ביכולתה ירדה מטה מטה, ואילו עסקי חברתה עלו והצליחו, והיא התעשרה.

קינאה האשה בחברתה על שהצליחה יותר ממנה. היא שכרה עדי שקר כדי להוציא עליה שם רע, והעדים באו לפני בית הדין והעידו עדות שבגללה הוצרך בעלה לגרשה.

האשה שעליה העידו ידעה שהכל שקר. בטרם יגרשנה בעלה, ביקשה ממנו שייסע עמה אל הרב הקדוש מאפטא. נתרצה האיש לבקשתה, ושניהם נסעו יחדיו אל הצדיק וסיפרו לו את אשר אירע להם.

ראה הרב הקדוש ברוח קדשו שהאשה אומרת אמת, אך פסק בית הדין כבר ניתן על פי עדותם של שני העדים.

קרא הרב הקדוש לבנו, **רבי יצחק מאיר מז'ינקוב**, וציווהו לצאת ולהכריז ברבים שלא יתנו לו עוד מעות לפדיונות, אפילו רובל כסף אחד. אלו המעות שהיו נותנים לצדיק כאשר באו לבקש את ברכתו.

הסביר הרב הקדוש את פשר ההכרזה: רוח הקודש שלו מורה שהאשה דוברת אמת, ואילו על פי העדות שנמסרה בבית הדין נפסק הדין להיפך. אם רוח הקודש שלו מנוגדת לדין התורה, אין זו רוח הקודש, ואין לקבל מעות לפדיונות.

באותה שעה אחזו את האשה ששכרה את העדים ואת עדי השקר רעד וזיעה, והם מיהרו לנסוע לאפטא, בעקבות האשה ובעלה.

בבואם אל הרב הקדוש הודו על האמת: עדותם היתה שקר, והעלילה נעשתה מחמת קנאה ושנאה.

אז פנה הרב הקדוש לבנו רבי יצחק מאיר וציווהו: 'עתה צא והכרז שמותרים ליתן לי הרבה מעות, שרוח הקודש שלי הוא שוה לדברי התורה הקדושה'.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

המשך מעמוד א'

לאדם יש השפעה שאינה תמיד נראית לעין. מעשה טוב, הנהגה ישרה, תפילה ומצוה – משאירים סביבו רושם של קדושה.

זהו הריח החשוב באמת: **הריח שעולה מן המעשים**.

כשהכעס באמת נרגע

עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ... עַד שׁוּב אַף אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ (בראשית כז מד-מה).

רבקה אמנו אומרת ליעקב להמתין '**עד אשר תשוב חמת אחיך**', ומיד מוסיפה שוב: '**עד שוב אף אחיך ממך**'. מדוע הכפילות?

אומר האור החיים הקדוש: יש **שני שלבים בשכיכת הכעס**.

בתחילה, עצם חלוף הזמן מקרר את החמה. ככל שהמאורע מתרחק, תוקפו ורושמו נחלשים. אבל עדיין אין בכך סימן שהכעס נעלם לגמרי.

הסימן האמיתי הוא שגם כאשר מזכירים שוב את האדם ואת מה שעשה – **הכעס אינו מתעורר מחדש**.

לא די שהאש שקטה. צריך שהזיכרון כבר **לא ידליק אותה שוב**.

לצאת לדרך עם מצוה

וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי בֵרַךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב, וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֳּנָה אֲרָם לָקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה (בראשית כח ו).

עשו מבקש להרוג את יעקב. ובכל זאת, כשהתורה מתארת את יציאת יעקב לחרן, היא מדגישה שעשו ראה כי יצחק בירך את יעקב ושלח אותו לדרכו.

אומר האור החיים הקדוש: עשו הבין שהליכתו של יעקב אינה נסיעה פרטית. הוא הולך **במצות אביו ואמו**, לקיים **כיבוד אב ואם ולקחת אשה**, ואף יוצא כשהוא מבורך על ידם.

משום כך ידע עשו **שלא יוכל להשיגו בדרך ולהזיקו**.

יעקב יוצא מביתו כשסכנה מאחוריו ודרך ארוכה לפניו, אבל הוא יוצא כשליח מצוה.

ועל דרך כזו אמרו חז"ל: '**שלוחי מצוה אינן ניזוקין**'.

מתיבתא אור החיים

כתב רבינו (בראשית כו כח)**: בינותינו ביניכם וביניך וגו'. טעם שהאריך לומר בינותינו וגו', נתכוון לחזק ברית אברהם ולהוסיף ברית מחדש עם יצחק, והכונה בזה לדעת ברית הראשונה של אברהם האם עומדת לנס, ויש בזה תוקף משבועה של יצחק כי כבר נפטר אברהם ואין מציאות להתרתה לבנים ולקיים כל דבר נשבע יצחק בתנאים אשר ירשום. ואולי כי חש אבימלך גם כן שיתן ה' מתנה מחדש ליצחק וינחילנה לעשו ועשו אינו זרעו של אברהם דכתיב** (כא יב) **'כי ביצחק יקרא לך זרע' ולא כל יצחק, ואם יתן יצחק לעשו ארץ פלשתים לא יזכה אבימלך בדינו עם עשו מצד ברית אברהם כי יאמר זו מתנה חדשה נתן ה' ליצחק אחרי מות אברהם ויצחק נתנה לעשו ואין מידו מציל. לזה נתחכם להשביע יצחק ושבועת יצחק תחול גם על עשו כי זרעו יקרא הגם שאינו נקרא זרעו של אברהם.**

רבינו מפרש, שאף שעשו נתמעט מלהיות מזרעו של אברהם, כמו שאמר ה' לאברהם (לעיל כא יב) 'כי ביצחק יקרא לך זרע', ולא כל יצחק, מכל מקום סבר אבימלך שעשו נחשב זרעו של יצחק, כי מיצחק לא נתמעט. ובביאור דבריו נחלקו המפרשים:

א. ביפה ללב (פאלאג'י, ח"ה סי' תקצא ס"ד) **ביאר**, שרבינו סובר שעשו נקרא זרעו של יצחק, כדעת הט"ז (שם סק"ג) שיש לומר בנוסח של תפילת מוסף בראש השנה 'ועקידת יצחק לזרע יעקב תזכור', כיון שגם עשו נקרא זרעו של יצחק, ולא כדעת השלחן ערוך (שם ס"ז) שכתב לומר 'לזרעו

תזכור', כי עשו אינו מזרעו של יצחק.

ב. בחיי יצחק פירש כוונת רבינו, שרק אבימלך היה סבור כן, שאף שעשו אינו נחשב זרעו של אברהם, מכל מקום הוא בכלל זרע יצחק, אולם לפי האמת אינו נחשב גם זרעו של יצחק.

ג. בעיון בתורה הוכיח שלדעת רבינו עשו לא נקרא זרעו של יצחק, שכן ביאר לעיל (כו ג) על הפסוק 'לך ולזרעך', שהתכוין ה' לשלול חלק מבניו שאינו נקרא זרעו. והוסיף, שאין לומר שאבימלך טעה בזה, שאם כן מדוע לא השיב לו יצחק שהוא טועה, ולפי האמת עשו לא נקרא זרעו, וממילא אין צורך בשבועה זו, ואין בה שום תועלת יותר מהשבועה שנשבע אברהם. ולכן פירש, שאף שאין לעשו דין זרע לענין ירושת הארץ, מכל מקום לענין השבועה הוא נחשב כזרעו של יצחק, ונכלל בשבועתו. ואף שהדין הוא (נדרים לא.) שהנודר מזרע אברהם, אין ישמעאל ועשו בכלל, היינו בנודר מעצמו או שהדירו ישראל בסתם, אך אם הדירו גוי ודאי מתכוין הוא גם לזרע ישמעאל או עשו, והרי זה כמי שפירש שרוצה לכלול בשבועתו גם את בני ישמעאל ועשו, שודאי חלה שבועתו גם עליהם.

אור הישועות
מכתבי הלומדים

התפילה שהחזירה את בני לחיים

רציתי לשתף את הקוראים בעוצמתה של תפילה בציונו של הצדיק, **רבנו חיים בן עטר זצ"ל, בעל ה"אור החיים" הקדוש.**

בערב פסח בשנה שעברה, בני שיחיה עבר תאונת אופנוע קשה מאוד. הוא פונה לבית החולים כשהוא מחוסר הכרה, עם פגיעות חמורות: שברים ברוב חלקי גופו, חור בריאה ושברים בצלעות. מצבו היה קריטי, והדאגה ליוותה אותנו בכל רגע.

במשך שבועיים הוא היה מורדם ומונשם. הרופאים נאלצו לבצע ניתוח להחדרת צינור נשימה דרך הגרון, מאחר שלא היה ניתן להנשים אותו בדרך אחרת. הימים חלפו באיטיות בלתי נסבלת, ותחושת חוסר האונים התעצמה. בית החולים הפך לביתנו, עיפים ומודאגים, מייחלים לישועה.

אני גר בעיר במרכז הארץ, שרוב תושביה אינם שומרי תורה ומצוות. עם זאת, בכל יום שישי מתכנסים בבית הכנסת שבשכונתנו כמעט שני מניינים של אברכים, שלומדים יחד בתורתו של האור החיים הקדוש. ה' זיכה אותי להיות שותף בהחזקת אחד האברכים שם.

כששיתפתי את ראש הכולל במצבו של בני, הוא יעץ לי להצטרף לנסיעה לציונו של האור החיים הקדוש בהר הזיתים יחד עם אחד האברכים, שתכנן לנסוע לשם. הוא הבטיח לי: "במקום הקדוש הזה התפילות מתקבלות, ובעזרת ה' תראה ישועה גדולה".

לצערי, ביום שתכננתי לנסוע לא הצלחתי להשתחרר מהמחויבויות - גם בגלל מצבו של בני בבית החולים וגם בגלל עיסוקיי בחנות. ביקשתי מהאברך שכבר נסע באותו יום שיתפלל בשמי על בני בציון הקדוש.

וכך היה. האברך נסע מוקדם בבוקר והתפלל מעומק הלב, ובשעות הצהריים עדכן אותי שהוא הזכיר את בני בתפילתו. והנה, באותו יום אחר הצהריים קרה נס שלא ייאמן: בני פקח את עיניו ואמר: "מה זה המכשירים האלה עליי? תנתקו אותם".

הוא דיבר בצורה צלולה לחלוטין, להפתעת הרופאים, שהזהירו אותנו מראש שאם בכלל יתעורר, הוא יסבול מכאבים קשים וממצב של ערפול.

עבורנו היה ברור שזכות הצדיק והתפילה בציונו חוללו את הנס.

כיום, בני עדיין עובר טיפולים ונדרש לשיקום ארוך, אבל העיקר הוא שה' יתברך החזיר אותו אלינו והעיר אותו מהתרדמת בזכות התפילה והקשר לצדיק.

אני מסיים בתודה לה' יתברך על הניסים הגלויים שעשה עמנו, ומתפלל שנזכה תמיד להיות מחוברים לצדיק האור החיים הקדוש, שזכותו תגן עלינו ועל כל עם ישראל.

ספרי "אור החיים" בהוצאת המכון

סט חומש אור החיים המבואר
דברי האור החיים מוגהים ומבוארים בהרחבה במדורי "מאורי אור" ו"מאורי החיים", להבנת עומק דבריו וכוונתו.

סט חוברות אור החיים משולב
ביאור משולב בשפה ברורה, בתוספת מדור "תורת חיים": מחולק ל-48 חוברות נוחות לנשיאה וללימוד.

פרי תואר המבואר
חיבורו ההלכתי של האור החיים על יורה דעה, עם ביאורים, ציונים ומדור מסכם של פסקיו והלכותיו.

מוסרי אור החיים
לקט מדברי האור החיים הק' על דרך המוסר עם ביאור דבריו.

חיים כולכם היום
דרכי חיים והנהגות ממשנת האור החיים, מסודרות לפי ימות השנה והמועדים.

פניני אור החיים
פנינים נבחרות מתורת האור החיים, ערוכות לפי נושאים ועניינים.

אור החיים עם ביאור משולב
ביאור קצר ובהיר המשולב ברצף דברי האור החיים, לצד ליקוטים משלימים משואר ספריו.

אור החיים לוח יומי
ספר האור החיים בחלוקה יומית לכל ימות השנה.

שולחן שבת עם אור החיים
מאמרים לפרשיות ולמועדים על פי תורת האור החיים, מעובדים בשפה פשוטה ובניקוד מלא.

חפץ ה' המבואר
חיבורו של האור החיים על מסכת שבת, מונה על פי דפוס ראשון ומלווה בביאור, ציונים ומראי מקומות.

אוצרות אור החיים מתיבתא
אוצר ביאורים וחידושים על ספר אור החיים הקדוש.

ספיר ויהלום אור החיים
מתוך שיעורי ושיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ על פרשיות השבוע והמועדים, בשילוב משלים, סיפורי צדיקים, הנהגות ופנינים.

מפתח של חיים
עשרות אלפי פנינים מספר אור החיים, מסודרות לפי ענייניים, אישים ומאורעות, בתוספת תולדות רבינו.

מגילת אסתר - אור החיים
מגילה מבוארת, עם "ראשון לציון" המבואר וליקוטים מספרי האור החיים על סדר המגילה.

ראשון לציון המבואר
ספר "ראשון לציון" לרבינו חיים בן עטר, בתוספת ביאורים.

פרק שירה אור החיים
פרק שירה עם ביאור המלוקט מתורת האור החיים, בתוספת נוסח בעל השל"ה.

באור החיים
פרקי חיי ותולדות האור החיים הקדוש, מלווים בתמונות ומסמכים נדירים מתקופתו.

הגדה של פסח אור החיים
ליקוט מכתבי האור החיים על ההגדה, עם ביאורים, הערות וציונים, בתוספת "ראשון לציון" המבואר על שיר השירים.

מכון אור לישרים - ירושלים - נהריה
ייסדו אביר יעקב
אור מאיר שמחה
נהריה

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

ניתן להשיג בנדרים פלוס
זכיתם לישועה בזכות הלימוד בספר 'אור החיים' הקדוש? נשמח שתשתפו אותנו! שלחו את סיפורכם אלינו
למייל: m028039999@gmail.com או לפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

עינים מאירות

על התורה והמועדים

גיליון נ"ה
פרשת תולדות
תשפ"ז

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(פר' תולדות
תשפ"ה – ביהמ"ד
באר ישראל)

ראה ריח בני

שדה תפוחים ◆ ריח העקידה ◆ ריח בית המקדש ◆ מסירות נפש בכיבוד אב ואם ◆ דרוך קן לה

ראה ריח בני

בפרשתנו - פרשת תולדות, מאריכה התורה הקדושה בענין ברכות יצחק ליעקב אבינו. כאשר נכנס יעקב אל יצחק והביא לו מן המטעמים אשר הכינה אמו, הסתפק יצחק תחילה מיהו זה הבא אליו. אולם לאחר מכן נאמר בפסוק (בראשית כז כז) 'וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק לוֹ וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרֲכֵהוּ, וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרַכוֹ ה'". מדברים אלו נראה, כי ריח בגדיו של יעקב הוא שהכריע את הכף, ומיד לאחר מכן בירך יצחק את יעקב.

ויש להבין, מהו אותו 'ריח שדה אשר ברכו ה'' שדיבר עליו יצחק. וביותר כבר עמד **רש"י** על כך, כי מאחר שנתנה רבקה על ידיו את עורות גדיי העיזים, לכאורה ריח רע היה בו, כי אין ריח רע יותר משטף העיזים. אלא, מלמד שנכנס עמו ריח גן עדן.

ולענין אותו שדה, פירש **רש"י** כי ניתן בו ריח טוב, והוא שדה תפוחים, ומקורו מדברי הגמרא (תענית כט:). וגם בעומק דבר זה יש להתבונן.

שערי גן עדן

והנה, כמה וכמה מתולדותיהם של צדיקים - אלו מעשים טובים - יש בידינו מענין ריח גן עדן.

על אודות **הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זיע"א** מסופר סיפור מופלא. מסורת בידינו כי אמר על עצמו בענוותנותו, כי כאשר יעלה לשמים, מן הסתם יפסקו בבית דין של מעלה כי ראוי הוא הרבי מראפשיץ להיכנס לגן עדן. אולם כאשר יבקשו לקיים את פסק הדין בפועל, עלולים שם בעולם האמת לעמוד בפני קושי. כי כמה מיני גן עדן יש, לכל סוג וסוג מן הצדיקים שבעולם. ואם יבקשו להכניסו אל גן עדן של המתפללים, הרי אינו מן המצטיינים בתפילה - כך אמר על עצמו בענווה. ואם לגן עדן של בעלי צדקה ירצו להכניסו, הלא גם בצדקה לא הרבה. ואפילו אם ירצו להביאו אל גן עדן של טובלי מקוואות, הן גם מן המרבים בטבילות בכל יום אינו. וכך יעברו על כל שערי גן עדן, ועדיין לא ימצאו מקום בעבור הרבי מראפשיץ. ומאידך, הן מוכרחים להביאו לגן עדן, ומה יעשו.

נעילת פתחי ניהנום

אמר רבי נפתלי כך: אומר להם, כי מאחר שאין מוצאים מקום בעבורי בגן עדן, הרי שעליהם להובילני אל הגיהנום, כי בלא מקום כלל אי אפשר. וכאשר אכנס לשם, לא אוכל לסבול את ריחם הנורא של הרשעים, ואומר לממונים כי עונש כזה אינו ראוי שייגזר עלי להריח בריח הקשה, על כן אבקש כי יוציאו כל איש מעלי, וישלחו את כל הרשעים מן הגיהנום.

ישמעו הדיינים את טענתי בכובד ראש, ויקבלו את דברי, ואכן יכניסו אותי אל הגיהנום לבדי. כאשר אעמוד שם, אנצל את ההזדמנות שנקרתה בדרכי, ואנעל מבפנים את כל שערי הגיהנום. ומכאן ואילך שוב לא יוכלו להכניס שום רשע לגיהנום, וזה יהיה הגן עדן שלי.

בחייהם ובמותם לא נפרדו

עד כאן דבריו המופלאים של הרה"ק מראפשיץ, אשר ידוע כי נוהג היה לבדח את קהל מרעיתו בדברים עמוקים מאוד, וגם בדברים אלו נוכל למצוא עומק לפנים מעומק.

מסורת עתיקה היא, כי את צדיקי הדור מעבירים בגיהנום בדרכם לגן עדן, והרשות בידם להוציא עימם את נפשותיהם של אלו שהיו מקושרים בהם בעולם הזה ולהעלותם למקום עליון. וגם דברי הרה"ק מראפשיץ עוסקים בענין זה, כי כח הצדיקים אינו רק לתקן את הרשעים שקדמו להם, אלא אף להצילם מכאן ולהבא, שלא ייכנסו אל הגיהנום כלל. וזהו ענין נעילת דלתות הגיהנום, היינו שיש בכוחו לתקן גם את הבאים אחריו, כי חלילה לא היו בדבריו מליצות בעלמא. כי אכן, הדבקים בצדיק זוכים שלא לראות פני גיהנום כלל.

מעלת הריח

מעתה יתחדדו הדברים אשר צריכים לנו ביאור בענין ריח גן עדן שהריח יצחק אבינו בכניסת יעקב אליו, ומהו ענין ריח שדה תפוחים. כי מן המעשה האמור, אשר עוסק אמנם ברית הרשעים בגיהנום - נוכל להבין כי ענין הריח קובע לו מקום וחשיבות גדולה בעולם העליון.

עוד ידוע מה שמספרים מכמה צדיקים, ובהם **הרה"ק רבי מנדל מויטבסק זיע"א**, כי לפעמים היו יוצאים לרחובה של עיר וקוראים כי אין הם מריחים בריחו של משיח. הרי שהיו יכולים להבחין בריחו של משיח, והיו להם השגות גדולות בענין הריח.

ואם כן מבקשים אנו להבין, הרי ספקות גדולים עמדו בדרכו של יצחק אבינו קודם שברך את יעקב, ולא היה בטוח מיהו העומד לפניו, ואם ראוי הוא לברכה. אולם מיד כשהריח בריח בנו, עמד ומסר בידו הכל, את טל השמים ומשמני הארץ, להיות גביר לאחיו וכל העמים יעבדוהו, הלא דבר הוא.

נפשות לצדיקים

רגיל היה **המגיד הירושלמי הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל** לומר, כי בשנים עברו היו אנשים שהרגישו בעצמם בכל עת מאין באו ולאן הם הולכים, ולפני מי עתידים הם ליתן דין וחשבון, ובזה לא באו לידי עבירה.

על ענין זה, היה המגיד מספר מעשה ששמע מפי חמיו, **הגאון רבי חיים לייב אויערבאך זצ"ל**, על אודות זקנו **הגאון רבי אברהם דב אויערבאך זצ"ל**, רבה של פולנאה שבאוקראינה, עירו של **הרה"ק בעל התולדות יעקב יוסף זיע"א**, תלמידו של **רבינו הבעל שם טוב הקדוש** ומנחיל תורתו בספר הראשון שיצא מדברי קדשו.

והנה, על קבר הרה"ק בעל ה'תולדות' הוקם אוהל לכבודו, ובאוהל זה קבורים עמו גם הצדיק רבי לייב מוכיח מפולנאה, ועוד יהודי אחד אשר לא נודע שמו. ועל יהודי זה נסוב סיפורנו.

לאן אתה הולך

פעם אחת עבר המוכיח רבי לייב מפולנאה בבית החיים דשם, ובדרך הילוכו עבר בסמוך לאוהל קבורה אחד, והרגיש לפליאתו ריח גן עדן עולה ממנו. הלך רבי לייב אצל אנשי החברא קדישא לברר את פשר הדבר, ואמרו לו כי באוהל זה אין קבור איש, אלא שאדם אחד מן העיר רכש מקום זה לקבורה בעבורו, והקים שם אוהל על גביו.

איש פשוט היה אותו יהודי, ולא נודע בשערים, אך לשמע הדברים פנה רבי לייב מוכיח לביתו, לתהות על קנקנו ולהבין במה זכה שיעלה ריח גן עדן מן המקום המיועד לקברו.

קיבל היהודי את פני רבי לייב בסבר פנים יפות, ואכן אימת את דברי אנשי החברא קדישא, כי אכן רכש לעצמו חלקת קבר זו, כידוע שדבר זה יש בו סגולה גדולה, ולאחר אריכות ימיו ושנותיו מבקש הוא להיקבר שם.

השתומם רבי לייב: "ובמה זכית כי יעלה ריח גן עדן ממקום קבורתך. מה עשית עד שמובטח לך כי תיכנס לגן עדן".

השיב האיש: "יהודי פשוט אני, ומעשים גדולים לא עשיתי. מנהג אחד יש בידי, כי בכל ערב חודש לוקח אני סכום כסף ופונה אל בית החיים. אוחז אני בידי את צרור הכסף, וכך אני עומד ומסובב את חלקת הקבר שקניתי לי. בזה מזכיר אני לעצמי את סוף כל האדם, ואת חוסר הטעם בעסק בעניני גשמיות, לאסוף הון ולאגור כסף וזהב, כי סוף כל סוף ד' אמות אלו הן כל קנין האדם בעולמו. ובזוכרי לאן אני הולך, משתדל אני לצבור זכויות ומעשים טובים.

לאחר שמסיים אני את הקפותי סביב הקבר, מקדש אני את הקרקע לקבורתי, והולך אני לביתי".

טובים השנים מן האחד...

שמע רבי לייב מוכיח את דברי האיש שנאמרו בתמימות, והתפעל מאוד. "שמע נא" - אמר לו - "הן באוהל זה ישנו מקום לשני קברים; מבקש אני ממך, כי את הקבר השני תניח בעבורי, כי גם אני מבקש להיטמן באוהל הזה".

הסכים היהודי לבקשה, ואכן ערכו הסכם וכתבו שטר בהתחייבות גמורה, כדי שגם אם יקבר שם רבי לייב ראשון, לא יוכלו אחר כך לטעון כי אותו יהודי פשוט אינו ראוי להיטמן לצידו.

עברו כמה וכמה שנים, ונפטר רבי לייב מן העולם לעולם שכולו טוב, וכפי צוואתו - נטמן באוהל המדובר.

...והחוט המשולש לא במהרה ינתק

ידידו של רבי לייב מוכיח, היה הרה"ק רבי יעקב יוסף בעל ה'תולדות', וגם הוא חשקה נפשו להיקבר בבוא יומו בסמוך לידידו הגדול. וכאשר נודע לו כי המקום הסמוך לקברו של רבי לייב מצוי בחזקת אותו יהודי, פנה אליו והפציר בו כי רוצה גם הוא להיקבר שם.

הוציא האיש את השטר, והראה לרבינו כי מפורש כתוב שם שמקום זה - בעבורו נועד, על דעתו של רבי לייב.

אולם רבינו המשיך לבקש, והבטיחו נאמנה כי לא יפסיד מן הויתור. ואף שרק שני מקומות קבורה יש באוהל, יזכה גם הוא להיקבר שם.

ביקש האיש מבעל ה'תולדות' שיכתוב לו את הבטחתו בשטר, ואכן חתם רבינו על נוסח ההתחייבות, ולכשנסתלק מן העולם, קברו אותו לצד המוכיח.

שזמר הבטחתו

חלפו שנים, וגם אותו יהודי פשוט נסתלק לבית עולמו, ומצאו בצוואתו כי מבקש הוא לקוברו באוהל הצדיקים, ואת חתימות קדשם של רבי לייב מוכיח וה'תולדות יעקב יוסף'. הלכו אנשי החברא קדישא לשם להכין לו את קברו, והנה אין מקום כלל לקוברו שם, ותהום כל העיר. מחד גיסא, הן אי אפשר להפר מה שהבטיחו הצדיקים מפורש בכתב ידם, ומאידך מה יוכלו לעשות ואין כאן מקום.

מכיון שכך, הובא הדבר לפתחו של רב העיר, רבי אברהם דב אויערבאך, זקנו של רבי חיים לייב אויערבאך, חמיו של המגיד רבי שלום שבדרון שסיפר את המעשה.

יצא המרא דאתרא אל בית החיים, והניח את שני הכתבים ובהם ההבטחות על קברי שני הצדיקים, ואמר: "קיימו נא מה שהבטחתם".

יצאו הכל מן המקום, ואחר שעה קלה חזרו, והנה נעו הקירות ממקומם מעט כלפי חוץ, ונתרחקו שני הקברים זה מזה, ונעשה מקום בעבור אותו יהודי יחד עימם, ונקבר שם.

כך זכה יהודי זה כי חלקת הקבר שקנה בעבורו, הריחה כבר בעולם הזה בריח גן עדן, משום שזכר לאן הוא הולך ולפני מי עתיד הוא ליתן דין וחשבון.

הנה כי כן, היה בכוחם של גדולי עולם להכיר בריחו של גן עדן, ולהשיג היכן הוא מצוי בזה העולם.

ריח טוב בפירות

באותו ענין, ידוע המעשה אשר נעשה אצל **הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זיע"א**, כי באחת השנים בשעת אמירת הלל ביום טוב ראשון של חג, הרגיש בבית מדרשו כי מאתרוגו של אחד המתפללים עולה ריח גן עדן, עד שמצאו ביד אברך צעיר, אשר נודע לימים כ**השרף הרה"ק רבי אורי מסטרליסק זיע"א**. ולאחר דרישה וחקירה שמע מפיו כי את המעות אשר ייחד לקניית אתרוג מהודר נתן ביד עגלון עני אשר סוסו מת בענין רע, ומשום כך הסתפק באתרוג פשוט.

התבייש רבי אורי לשוב לביתו בידים ריקות, וכך נקלע לבסוף לבית הכנסת בליז'ענסק, ובידו אתרוג כשר, אך פשוט ביותר. אולם, דווקא מאתרוג זה הריח הרבי ר' אלימלך ריח גן עדן, כי אתרוג של מסירות נפש למצוות היה.

הרי לנו גם כאן גודל כוחם של הצדיקים להכיר בריחו של גן עדן.

ריח שדה תפוחים

ביותר יומתקו הדברים, לפי מה שמצינו בדברי חז"ל (ב"ר טו ז) כי לפי אחת הדעות עץ הדעת אתרוג היה, שנאמר בו (בראשית ג ו) 'וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל', ובאתרוג שווה טעם העץ לטעם הפרי. וקיום מצות אתרוג יש בו משום תיקון לחטא עץ הדעת.

והנה איתא בגמרא (שבת פח.): "אמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב (שיה"ש ב ג) 'כתפוח בעצי היער' וגו', למה נמשלו ישראל לתפוח - לומר לך, מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל - הקדימו נעשה לנשמע". וכתבו שם **רבותינו בעלי התוספות** (ד"ה פריו) כי לא מצינו דבר זה בתפוח שלנו, אלא כוונת הגמרא לאתרוג, שכן את הפסוק (שיה"ש ז ט) 'וְרֵיחַ אַפֶּךָ כַּתַּפּוּחִים' מתרגמים אנו "כריחא דאתרוגא". ועל האתרוג אמרו חז"ל (סוכה לה.) שהוא פרי הדר באילנו משנה לשנה, וממילא קודם פריו של השנה שעברה לעלים של השנה החדשה.

אמור מעתה, כי ריחו של האתרוג - הוא הוא ריח שדה תפוחים אשר ברכו ה', והוא ריח גן עדן - חקל תפוחין קדישין.

זהו סוד המעשים המופלאים על אודות הצדיקים אשר הריחו ביראת ה' בריח גן עדן, כי ריח מיוחד נודף מקיום המצוות בשלימות, ועל אודות ריח זה אמר יצחק אבינו כי נודף הוא מיעקב אבינו, ריח שדה תפוחים של כל המעשים הטובים שהיה עושה.

מעתה לא יפלא כי הכיר יצחק אבינו בריח גן עדן העולה מיעקב אבינו. שכן מן האבות הקדושים שהיו מרכבה לשכינה הקדושה ועסקו כל ימיהם במצוות ומעשים טובים, ודאי עלה בכל עת ובכל זמן ריח גן עדן.

מה יום מיומיים

אכן מה שיש להבין, הוא מה שהטעים יצחק אבינו כי הריח הטוב העולה מבגו בזאת הפעם, היה ריח שדה אשר ברכו ה', שדה תפוחים ללקוט בו מרקחים. הרי כאמור, בוודאי בכל זמן היה עולה מיעקב ריח גן עדן, שהרי שקוד על דלתי תורה ויושב אהלים היה, ולא היה יגע בתורה כמותו, וסיגל מצוות ומעשים טובים לאין שיעור. ומשמע שבזאת הפעם עלה ממנו ריח מיוחד במינו, שלא כרגיל. ויש לנו לעמוד ולבאר מה אירע ברגע זה שהגיש בו יעקב את המטעמים לפני יצחק אביו, עד שדווקא בשעה זו עלה ממנו אותו ריח מיוחד.

וכן יש להבין את המכוון בריח שדה תפוחים, אשר בוודאי רומז לסודות עליונים, אולם מה נוכל אנו להוציא מן הדברים לחלק עבודתנו.

ספקות גדולים עמדו בדרכו של יצחק אבינו קודם שברך את יעקב, ולא היה בטוח מיהו העומד לפניו, ואם ראוי הוא לברכה. אולם מיד כשהריח בריח בנו, עמד ומסר בידו הכל, את טל השמים ומשמני הארץ, להיות גביר לאחיו וכל העמים יעבדוהו

ועוד, כי לכאורה מה מאוד יש להתבונן ביצחק אבינו, כי בוודאי מיום לידת שני בניו יכול היה להריח ביראת ה' בריח גן עדן העולה ממעשיו הטובים של יעקב אבינו, ובגיהנום הפתוחה תחת עשו, אם כן כיצד זה עלתה על דעתו כלל לברך את עשו ולהניח את יעקב, ומפני מה שלח את עשו הרשע לצוד ציד להביא, והרי כבר בני שישים ושלוש שנים היו באותו היום, וכבר ניכר כל אחד מהם במעשיו מאז ומקדם.

בגדי החמודות

כדי לעמוד על פשר הדבר, יש לנו להביא עוד נקודה אחת. הנה הזכרנו עד עתה את עורות גדיי העיזים שהניחה רבקה על ידי יעקב ועל חלקת צווארו. אולם קודם לכן מדובר בפסוק על לבוש אחר שהלבישתו (בראשית כז טו) 'וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן'. ופירש **רש"י** שם: "החמודות - הנקיות, כתרגומו 'דכייתא'. דבר אחר שחמד אותן מן נמרוד: אשר אתה בבית - והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו, אלא שהיה בקי במעשיהן וחושדן".

בגדי אדם הראשון

ואמרו חז"ל (הובא בהדר זקנים בראשית כה כט) כי את הבגדים האלו לקח עשו מנמרוד אחר ששמע לעצתו של יעקב אבינו. כי כמה פעמים יצא עשו למלחמה על נמרוד, ובכל פעם ניצח נמרוד את עשו. עד שיעץ לו יעקב, כי יאמר לו לנמרוד שאין זה מן הגבורה לנצח בעוד הוא לבוש בבגדו המיוחד של אדם הראשון, בגד אשר היו מצויירים עליו כל בעלי החיים שבעולם, וכל חיה שהיתה רואה אותו לבוש בבגד זה מיד היתה מכניעה עצמה תחתיו (ראה ב"ר סג יג, אוצר המדרשים מדרש 'עשרת המלכים', רש"י פסחים נד: ד"ה בגדו). ואחר שאכן פשט נמרוד את בגדו כדי להראות את גבורתו - יכול היה עשו לגבור עליו, ונצחו וירש את בגד החמודות.

מעתה נוכל לומר, כי מאת ה' הייתה זאת שמסרה רבקה ביד יעקב את הבגד השייך לעשו, אף שהיה סומך עליה ומאמין בה. וכפי שהייתה הנביאה הצדקת ע"ה עושה כל זאת ממה שהוגד לה ברוח הקודש.

אל תתן ה' מאויי רשע

עוד יש לשאול, מפני מה השאיר עשו בגד מיוחד זה ברשות אמו כאשר יצא לצוד ציד בעבור יצחק אביו. הרי לכאורה אין לך נאה מבגדים אלו לצוד על ידם בקלות.

ואכן אמרו חז"ל (תנחומא תולדות יא) כי לא הצליח עשו במעשיו, ועד שצד צבי אחד וקשרו לעץ והלך לצוד אחר - בא מלאך והתיר את הראשון, וכך כמה פעמים קשר עשו והמלאך התיר עד שרגז עשו והלך ושחט כלב להביאו אל אביו (ראה תרגום יונתן בראשית כז לא).

ה' יתירה

עוד יש להתבונן כאן, כי הנה כאמור ציווה יצחק בפירוש לעשו מה יעשה, ואמר לו (בראשית כז ג) 'וְעַתָּה שָׂא נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צָיִד'. וכבר עמדו חז"ל (ב"ר סה יג) ופירשו מקרא זה דבר דבור על אופניו, כי כל תיבה ותיבה שבו יש לדורשה כמה אופנים, וכאן רמז לו על הגלויות שעתידים בני יעקב לגלות אצל בניו.

והנה בתיבת 'ציד' שבפסוק נוספת אות ה' הנעלמת בקריאה. וכתב **בעל הטורים**, כי כאן רמז יצחק לעשו ולימדו חמש הלכות שחיטה, וציוותו להיזהר בהן, וכן רמז לו על כמה מעניני כשרות המאכלים, כפי שפירט בעל הטורים שם.

זהו לענין אות ה' הנוספת.

קצתי בחיי

אכן, גם בסוף הפרשה מצינו שינוי באות אחת. כי אחר שנטל יעקב את הברכות, כעס עשו מאוד והתנכל אליו להורגו אחר שיעברו ימי אבל אביו. וכאשר שמעה רבקה מזה, ביקשה להציל את יעקב, ופנתה אל יצחק ואמרה לו כי לא תוכל לסבול עוד את בנות חת אשר לקח מהן עשו לנשים, ומבקשת היא שישלח את יעקב חרנה אל בית אחיה לבן, ויקח משם אשה מבנותיו. ואכן קרא יצחק ליעקב וברכו ושלחו לחרן.

ולשון הכתוב בזה (בראשית כז מו) 'וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים'.

ק' קטנה

והנה אות ק' של תיבת 'קצתי', מן האותיות הקטנות היא. וגם בזה עמד **בעל הטורים** שם, ופירש שראתה רבקה כי עתיד עשו להחריב את הבית שגובהו ק' אמה (ראה מדות פ"ד מ"ו). ולעומת זאת, אות ק' בפסוק (תהלים פד ד) 'ודרור קן לה' היא גדולה, שבקש דוד על ההיכל שגובהו ק' אמה שלא יחרב.

ויש להבין דבר זה, מה ענין בית המקדש לכאן, ומה טעם נרמז הדבר דווקא בפסוק זה.

עוד יש להביא כאן את לשון המדרש בזה הפסוק (ב"ר סז יא): "ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי, אמר רב הונא, התחילה גורפת מחוטמה ומשלכת". ופירש **ביפה תואר** כי ביקשה רבקה לבטא במעשיה עד כמה מואסת היא בבנות הארץ, כצואת החוטם.

ענין אותיות ה' וק'

הרי לנו שני רמזים בשני פסוקים, אחד באות ה' ואחד באות ק', אשר בשניהם עמד בעל הטורים.

וכבר נודע הקשר בין שתי אותיות אלו, כי נתייחדו הה' והק' בכך שנכתבות משני חלקים, החלק העליון הדומה לאות ד', והרגל התחתונה. אלא שבה' נמצאת הרגל בתוך צורת האות, ובק' יורדת היא כלפי מטה.

ואכן עמדו בדבר חז"ל ב**מסכת שבת** (קד.) בסוגיא העוסקת בעניני האותיות וצורתן, שם אתו דרדקי לבית

המדרש ולימדו דברים שלא נאמרו אפילו בזמן יהושע בן נון, ופירשו הדברים לענין האות ק', ובמסכת **מנחות** (כט:) לענין הה'.

פתח לדופקי בתשובה

במנחות אמרו: "ומפני מה נברא העולם הזה בה"י, מפני שדומה לאכסדרה, שכל הרוצה לצאת יצא; ומאי טעמא תליא כרעיה, דאי הדר בתשובה מעיילי ליה".

כלומר, האות ה' רומזת היא לתשובה, כי גם אחר שהוציא אדם עצמו מן העולם בחטאיו, יוכל לשוב אל ה' בשערי תשובה. והוסיפו וביארו שם, כי מה שהוצרך בעל התשובה שיחתרו לו חתירה ויפתחו לו פתח חדש מלמעלה, ולא די לו בפתח שלמטה שיצא משם, זהו כדברי ריש לקיש שהבא ליטמא - פותחין לו, אולם הבא ליטהר - מסייעין בידו, כי צריך הוא לסיוע מפני היצר הרע, לכן הוסיפו לו עוד פתח אחד לתשובתו.

בדומה לזה מתבאר בגמרא בשבת לענין האות ק'. ואמרו שם כי ק' רומזת לקדוש, ורגלה תלויה כדי ליתן פתח לרשע לשוב, ולא די לו בתחתון אלא צריך לעליון כדברי ריש לקיש האמורים.

מכאן נפתח בפנינו הפתח להבין את קשר הדברים, בין אות ה' שנוספה בציווי של יצחק לעשו - לאות הק' הקטנה במאמרה של רבקה ליצחק כי קצה בחייה מפני בנות חת, מפחד חורבן בית המקדש.

ויאהב יצחק את עשו

כמו כן מבקשים אנו לדעת, האם שייך קשר זה למה שנמלך יצחק בדעתו והחליט לברך את יעקב, אף כי מתחילה היה סבור לברך את עשו, והרי כאמור, לא יעלה על הדעת כלל לומר כי לא הכיר יצחק במעשיו של עשו, ובוודאי טעם גדול וחזק היה לו ליצחק אבינו ברצונו לברך את עשו במצבו.

והנה מצינו בכמה מקומות בדברי חז"ל כי גדול היה עשו במצות כיבוד אב.

ויש להבין, מה באמת היה מונח בהנהגתו זו של עשו, ועל שום מה כיבד את אביו כל כך. וכן לאידך גיסא, מה מצא יצחק בעשו, עד שנאמר בו (בראשית כה כח) 'וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו', אף כי כאמור אין ספק בכך שהכיר בו מראשיתו.

ויש לפרש בדרך הדרוש, כי אהב יצחק את עשו בכל כח אהבתו, כדי שעל ידי זה ישוב בתשובה. ודבר זה נרמז באות ה' הנוספת בפסוק 'וצודה לי ציד', היא אות ה' הרומזת אל התשובה. ועל ידי שהאמין בו באמת, ומסר בידו את הכנת מאכלו עם כל דיני הכשרות שנהג בהם [ככל אשר דיבר בזה בעל הטורים], הראה לעשו כי סומך הוא עליו ומאמין בכשרותו. ועל דבר זה כיבד עשו את יצחק, כי היתה אהבתו אליו אמיתית.

ומעתה יתפרש, כי בדווקא ציווהו יצחק לעשו (בראשית כז ג) 'וְעַתָּה שָׂא נָא כֶלְיְךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צָיִד', כי ביקש יצחק שיתאמץ עשו בעבורו ולא יצא עם בגדי החמודות, אלא יצוד כרגיל בכלי זינו, ויעשה כן לשם מצות כיבוד אב. ובעבור זה יברכנו יצחק, כי בזה ירומם את עשו בכח האמון הניתן בו.

אכן עתה יקשה ביותר, כי אם כן מה נשתנה בשעה שבא יעקב לפני יצחק, ומדוע נמלך בדעתו לברך את יעקב תחת עשו.

פסח וחגיגה

והנה, כשביקש יצחק לברך את עשו בנו, ציווה עליו להביא לו מטעמים כאשר אהב, וכאשר יאכל יברכנו ברצון. ואמרו חז"ל (פרקי דר"א פל"ב, הובא ברש"י בראשית כז ט) כי ערב פסח היה, וכל מה שהביאו לפני יצחק היה ממצוות הלילה. וכן מה שציוותה רבקה ליעקב להביא לה שני גדיי עיזים, אמרו כי היה אחד לפסח ואחד לחגיגה.

מדוע נבחרו העיזים

ובאמת יש כאן מקום שאלה, מפני מה בחרה רבקה דווקא בגדיי עיזים, ולא ביקשה כבשים. הן אמנם, קרבן פסח כשר בין מן הכבשים ובין מן העיזים (שמות יב ה), אולם דבר זה גופא צריך טעם, כי כבר אמרו **בזוהר הקדוש** (ח"ב יח.) שהיו המצרים עובדים לשה, ומשום כך זבחו ישראל במצרים את טלה הכבשים שהוא עבודה זרה שלהם, ומדוע לא עשו יצחק ורבקה כפסח מצרים.

וכנראה, כדי ליישב דבר זה כבר כתב **רש"י** (שמות יב ה) שעז בכלל שה, ומקורו מן **המכילתא** (בא מסכתא דפסחא ד) ומן הגמרא (ראה חולין עח:). אך בזה עדיין לא העלנו רפואה שלימה למכאובינו, שכן עוד זאת מצינו בראשונים שהמצרים היו עובדים למזל טלה, ואם כן עיקר עבודתם היה דוקא למין שה כבשים, ומה ענין גדי עזים לכאן.

והרי בכתובתה של רבקה נתחייב לה יצחק ליתן לה שני גדיי עזים בכל יום (ב"ר סה יד, הובא ברש"י בראשית כז ט). מעתה יש להבין גם את טעם ההתחייבות הזאת: מדוע נבחרו דווקא גדיי עזים?

גער חית קנה

אך נוכל לבאר את הדבר, על פי רעיון נפלא מספר **הזוהר הקדוש** (ח"ג רנא:) שם נתפרש כי מלבד מה שביציאת מצרים גברו ישראל על טומאת מצרים הנמשלת לשה, עוד השלימו שם את מלחמתם כנגד עשו הנמשל לשעיר.

דברי הזוהר נסובים על הפסוק (תהלים סח לא) 'גְּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים'. ופירשו שם כי 'חית' היא החיה שנאחז בה עשו, ו'קנה' הוא הקנה שנעץ גבריאל בים ביום שנשא שלמה את בת פרעה, ונעשה שרטון ועליו נבנתה העיר הגדולה רומי (ראה סנהדרין כא:). הקנה הוא הזכר של אותה חיה רעה שיש לה אחיזה מועטת באחדות הקדושה, ובזה הקנה שולטת מלכות אדום - היא עשו - בעולם.

והנה אין בין חמץ למצה אלא כחוט השערה, כי בשתיהן יש אותיות מ"צ, אלא שבחמץ נוספה להן חי"ת ובמצה ה"א, ואם תינקב הח' כחוט השערה תיעשה ה', ויהיה

ריח מיוחד נודף מקיום המצוות בשלימות, ועל אודות ריח זה אמר יצחק אבינו כי נודף הוא מיעקב אבינו, ריח שדה תפוחים של כל המעשים הטובים שהיה עושה

החמץ למצה.

וזהו 'גער חית קנה', היא האות ח' שיש בה סתימה המביאה לידי חימוץ, על כן נמשל עשו לחמץ התופח בגאוותו, ועל ידי שיגער הקדוש ברוך הוא באות ח' ויפרוץ בה פרצה מועטת, תהפוך למצה הרומזת ליעקב.

בדומה לזה עתיד הקדוש ברוך הוא לשבור את רגלה של הק' שבתיבת 'קנה' שלא תהא עודפת הק' כלפי מטה, ובזה תיעשה ה' וייקרא כאן 'הנה'. ובא הרמז לזה בפסוקים (ישעיה מ י) 'הִנֵּה ה' אֱלֹקִים בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו', ופעולתו תהא לשבור את הקנה ולעשותו 'הנה', וכן הוא אומר (שם מא כז) 'רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם וְלִירוּשָׁלַם מְבַשֵּׂר אֶתֵּן', כי הנה שנת גאולי באה כשנעשה ה'קנה' ל'הנה'.

אלו דברי הזוהר הקדוש הנפלאים מאוד.

בנין וחורבן בלילה אחד

למדנו כאן כי סוד אכילת המצה אינו רק בשבירת קליפת מצרים, אלא הוא גם בשבירת קליפת רומי הנקראת 'חיה', ושורשה באות ח' ובחמץ, כי הח' היא מענין חטא, והיא גם ראש תיבות 'חמץ' ו'חיה'. וממש מעין זה, יתקיים התיקון בשבירת אות הק' אשר בה נאחזת הקליפה, והוא הקנה. ומאין נוצר קנה זה - מנישואי שלמה המלך לבת פרעה, וכפי שהובא לעיל (סנהדרין כא:). ובמדרש מתואר גם שהאריך בשינה ביום חנוכת בית המקדש (ראה מדרש משלי לא ד). וביותר, לפי מה שכתבו המקובלים (ספר גלגולי נשמות לרמ"ע מפאנו זיע"א אות נ סעיף ג) כי נבוכדנצר הרשע נולד משלמה המלך ומלכת שבא.

הרי כאן שורש החורבן בבנין והכל אחד, כי אות ק' הרומזת בקדושה לבנין בית המקדש, היא עצמה כשבאה מצד הקליפה מתנגדת לבנין בית המקדש, והיא השורש לחורבנו.

ולאום מלאום יאמץ

אם כן, מלחמה גדולה היה יעקב צריך לערוך כנגד עשו, ולא מן הקלות היתה, כי משורש חטאי בני יעקב נתגדל כוחו של עשו, וכמו שדרשו חז"ל (מגילה ו.): "קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן - אל תאמן, ישבו שתיהן - אל תאמן. חרבה קסרי וישבה ירושלים, חרבה ירושלים וישבה קסרי - תאמן. שנאמר (יחזקאל כו ב) 'אמלאה החרבה', אם מליאה זו - חרבה זו. אם מליאה זו חרבה זו. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא (בראשית כה כג) 'ולאם מלאם יאמץ'". זהו הפסוק בפרשתנו שנאמר בנבואה לרבקה אימנו על יעקב ועשו המתרוצצים בקרבה, כי כשזה קם - זה נופל.

מערכה גדולה זו, החלה במעשי אבות - סימן לבנים, בברכותיו של יצחק.

דורון לאיש שעיר

ומעתה יובן היטב מפני מה הביא יעקב גדיי עיזים דווקא. כי אמנם אליל מצרים כבש היה, אולם עשו נרמז בשעיר עיזים, וזהו 'איש שעיר', ועל כן משלחים ישראל ביום הכפורים את השעיר לעזאזל, הוא מתנת השטן שלא יפריע לעבודת הקודש. וכך איתא **ברעיא מהימנא** (זוהר ח"ג סג.) כי השעיר לעזאזל הוא מנחה לעשו וכת דיליה.

ומעשה אבות סימן לבנים לזה הוא הדורון ששלח יעקב אבינו מנחה לעשו אחיו, ואמר (בראשית לב כא) 'אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי', וגם שם באו העיזים בראש המנחה מתנה לעשו הוא שעיר.

משום כך בחרו רבקה ויעקב דווקא בגדיי העיזים לקרבן פסח וחגיגה, אף שגם הכבשים כשרים לפסח, כי ביקשו שיטול יעקב את הברכות בדרך הנצחון כביום הכפורים. ושני גדיים אלו באו כנגד שני השעירים אשר אחד לה' ואחד לעזאזל.

וכבר נתפרש הדבר בדברי חז"ל במדרש (ב"ר סה יד) על הפסוק (בראשית כז ט) 'שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טֹבִים': "ר' חלבו אמר, טובים לך שעל ידן את נוטל את הברכות, וטובים לבניך שעל ידן הוא מתכפר להם ביום הכפורים, דכתיב (ויקרא טז ל) 'כי ביום הזה יכפר' וגו'". כי שני זמנים אלו - ליל הסדר ויום הכפורים - הם הזמנים הראויים לנצחונו של יעקב על עשו.

כאן עמד יעקב אבינו בראשית מלחמתו כנגד עשו, אותה מלחמה אשר לא יבוא סופה עד שיתקיים מה שאמר לו לימים (בראשית לג יד) 'וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר אָבֹא אֶל אֲדֹנִי שֵׂעִירָה', בביאת גואל צדק במהרה בימינו.

אם כן, שעיר העיזים הוא עשו, והכבש הוא מצרים, אשר עליו גברו ישראל בגאולת מצרים.

בית המקדש כנגד מלכות רומי

מעתה נוכל לבאר באר היטב את ענין אות ה' שנוספה בדברי יצחק לעשו לצוד לו ציד, ואות ק' הקטנה בדברי רבקה 'קצתי בחיי', וכדברי המדרש שהיתה משליכה מחוטמה, ודברי בעל הטורים שרמזה כאן לבית המקדש. כי בתחילה ביקש יצחק לקרב את עשו לתשובה על ידי האות ה', אולם לבסוף ראתה רבקה כי יש להרחיק את עשו, וזה נרמז במה שנעשתה הק' קטנה.

וזה מה שהתפלל דוד המלך בתהלים 'גער חית קנה', וביקש כי בזכות בית המקדש שגובהו מאה אמה, יתבטל כוחה של רומי העומדת כנגדו ונאחזת בקנה שבים, הוא הקנה שראשו אות ק' העולה מאה.

יצחק קראו שדה

ויתחבר האוהל להיות אחד לפי דברי הגמרא הידועים **במסכת פסחים** (פח.): "ואמר רבי אלעזר, מאי דכתיב (ישעיה ב ג) 'והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב' וגו', אלקי יעקב ולא אלקי אברהם ויצחק, אלא לא כאברהם שכתוב בו הר, שנאמר (בראשית כב יד) 'אשר יאמר היום בהר ה' יראה', ולא כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר (שם כד סג) 'ויצא יצחק לשוח בשדה'. אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר (שם כח יט) 'ויקרא את שם המקום ההוא בית אל'".

ריח העקידה

לפי זה יש לומר, כי כשאמר יצחק ליעקב (בראשית כז כז) 'רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'', והוא שדה תפוחים, כיוון בזה לבית המקדש שקראו שדה, וכשיצא לשוח בשדה, הלך להתפלל במקום העקידה - הוא בית המקדש. כי כאשר הריח יצחק ריח גן עדן העולה ובא מיעקב בנו, לא היה זה רק ריח מעשיו הטובים שהיה רגיל בו, אלא אמרו חז"ל (אגדת בראשית פרק מג) שחזר והריח את אותו הריח המופלא אשר עלה באפו כבר בזמן העקידה.

מסירות נפשו של יצחק על כיבוד אב

והנה אמרו חז"ל עוד (תנד"א רבה פכ"ד, ילקוט רמז רעו), כי קיימו האבות את כל התורה כולה, ויצחק קיים מה שכתוב בתורה, וכאשר עקד אותו אברהם אביו על גבי המזבח לא בא וטען כי אביו הוא שנצטוה מפי ה' ולא הוא, אלא קיים מצות כיבוד אב במסירות נפש, ומאחר וכך אמר לו אביו - השליך עצמו כשה זבוח וקיבל עליו את הדין. וכלשון המדרש: "כבד, קיימו יצחק, שהיה מושלך לפני אביו כשה לטבח וכרחל לפני גוזזיה".

ומעתה יתפרש, כי בזכות זה הריח יצחק ריח גן עדן באותה שעה, כי מקום המקדש הוא שער השמים ומכוון כנגד גן עדן, ואז נפתחו השערים וזכה להריח בריח הניחוח.

מעלת יעקב בכיבוד אב ואם

כפי שבעקידתו על גבי המזבח הביא יצחק לידי ביטוי את מסירות נפשו על מצות כיבוד אב, כך מעין זה ביקש יצחק גם מאת עשו כששלחו לצוד בלא בגדי החמודות ולהשביעו מטעמים בעבור תברכו נפשו.

אך באמת, מיהו שכיבד את אביו כל ימיו - הלא ודאי היה זה יעקב אבינו, שעשה כמעשי אביו והלך בדרכיו.

ומלבד מה שכיבד יעקב את אביו יצחק, כיבד גם את רבקה אמו במסירות נפש, וגם עם כל חששו פן יקללנו אביו, כאשר אמרה לו אמו 'עלי קללתך בני' הלך ולבש את בגדי החמודות ונכנס אצל אביו, ולא חש לסכנה הגדולה שבדבר, כי בדרך הטבע היה יצחק מכירנו בקולו קול יעקב.

הנה כאן כיבד יעקב את רבקה במסירות נפש ושמע לדבריה, כפי ששמע יצחק אבינו במסירות נפש למצות אברהם בעקידה.

בכח מסירות נפש זו, הכיר יצחק ביעקב את ריח מעשה העקידה, ריח מקום המקדש.

אמור מעתה, כי ראתה רבקה בעיני רוחה את בית המקדש עומד, ובכח זה שלחה את יעקב להתברך מפי יצחק. וכאשר ראתה את אותה חית קנה, את עשו אחי יעקב - מתנכל לו להורגו, ולאבד את כל מה שנפעל כאן לבנין הבית הגדול והקדוש, אז, כדי לגעור בחית הקנה, אמרה לפני יצחק 'קצתי בחיי', באות ק' קטנה, כדי להקטין את כח הק' של רומי, ולהעמיד כנגדה את בנין בית המקדש שגובהו ק' אמות.

סוד מצות שילוח הקן

על פי הדברים האלה נוכל לומר ביאור נפלא בקשר שנמצא בין מצות שילוח הקן למצות כיבוד אב ואם, אשר על שתיהן גזרה תורה שכר אחד - טובה ואריכות ימים, וכבר עמדו חז"ל בזה ואמרו (ירושלמי פאה פ"א ה"א): "אמר ר' אבא בר כהנה, השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות, מצוה קלה שבקלות זה שלוח הקן, ומצוה חמורה שבחמורות זה כיבוד אב ואם, ובשתיהן כתיב 'והארכת ימים'".

אך באמת סוד גדול נרמז בה במצות שילוח הקן, כמו שאמרו **בזוהר הקדוש** (זוהר חדש רות כט.) כי בשעה שמשלחים את היונה היא בוכה וצועקת, וקול זה מעורר את מידת הרחמים וכנסת ישראל בוכה ומבקשת על בניה, ודבר זה מקרב את הגאולה.

ונראה לפרש לפי זה ענין שילוח ה'קן', כי הוא הק' שמצד השכינה ובנין בית המקדש, וכפי שהבאנו למעלה מבעל הטורים, שבית המקדש נרמז בפסוק 'ודרור קן לה'. ולכן יש בו סגולה לקירוב הגאולה. ובזה מבואר הקשר בין שתי המצוות, שכן כאמור, כל מה שזכה יעקב אבינו לכל מה שזכה, לקבלת הברכות ולבנין בית המקדש, היה על ידי שנלחם כנגד הק' דטומאה שהיא מלכות רומי וגדי העיזים, ובזכות זה זכה לבית המקדש שגובהו ק' אמה, מכח הק' דקדושה שיש בה כפרה על פושעי ישראל, הנדבקים בקדושה ושבים בתשובה, ואינם כפושעי אומות העולם אשר נדחו מדרך התשובה מחמת שמצרים לישראל. ומלחמה זו החל בה יעקב בכח מצות כיבוד אב ואם, שמסר נפשו עליה כיצחק אביו, ובזה זכה לבגדי החמודות אשר קיבל אדם הראשון מגן עדן, ולריח שדה אשר ברכו ה', הוא ריח בית המקדש שהריח יצחק בשעת העקידה, ועל ידי זה הכיר בו ביעקב שהוא לבדו הראוי לקבל את הברכות.

ובזה מבואר באר היטב הקשר בין 'ריח בגדיו' וריח העקידה, אשר שניהם מענין בנין בית המקדש.

יצחק אבינו

והנה כבר הבאנו למעלה את דברי הגמרא **בשבת** (פח.), כי נמשלו ישראל לתפוח שפריו קודם לעליו במה שהקדימו נעשה לנשמע.

ובהמשך הדברים שם בסוגיא דמתן תורה (פט:) מובא בגמרא מאמר נורא.

שם דרשו חז"ל את הפסוק (ישעיה סג טז) 'כִּי אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יָדָעֵנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַכִּירֵנוּ אַתָּה ה' אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ'. וביארו שם כי פסוק זה על יצחק אבינו הוא אמור, אשר הוא היחידי שעמד להם לישראל בשעת קטרוג, והצילם מגזר דין קשה.

כי לעתיד לבוא יאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו

מה שהתפלל דוד המלך בתהלים 'געור חית קנה', וביקש כי בזכות בית המקדש שגובהו מאה אמה, יתבטל כוחה של רומי העומדת כנגדו ונאחזת בקנה שבים, הוא הקנה שראשו אות ק' העולה מאה

שחטאו בניו, ויאמר אברהם כי אין לו במה להצטדק, וראויים הם להימחות על קדושת השם, וכן יאמר יעקב אבינו. אולם יצחק אבינו עתיד לעמוד מנגד, וקודם כל יטען כי בני הקדוש ברוך הוא הם ולא רק בניו, שנקראו (שמות ד כב) 'בני בכורי ישראל' כשהקדימו נעשה לנשמע, ועוד יוסיף ויערוך חשבון, כי שנותיו של אדם שבעים שנה, ועד עשרים אין מענישים בדיני שמים, נותרו חמישים אשר חציים לילות שאין חוטאים בהם, ומן העשרים וחמש חציים לתפילה וקיום צרכי הגוף, הרי כאן שתים עשרה ומחצה. וחלק זה, או שיתחלק בינו ובין הקדוש ברוך הוא, או שיקחנו כולו עליו, כי מסר נפשו בעקידה לקרבן.

כאשר ישמעו ישראל דברים אלו, יעמדו ויקלסו ליצחק 'אתה אבינו', והוא יאמר להם כי לה' נאה לשבח, ויאמרו יחד 'אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך'.

ולפי דרכנו יש לבאר גם כאן, כי כוחו של יצחק אבינו להגן על ישראל, היה על ידי ריח גן עדן שעלה בעקידה.

ריח התפילה

ומובא על **הרה"ק מאוז'רוב זיע"א** (בלבת אש ח"ב פ"ט עמ' ט, הערה 4), כי פעם אחת עמד והתבונן בדברי רש"י בפרשתנו, כי ריח שדה אשר ברכו ה' הוא שדה תפוחים. והקשה, אם כן למה אמר יצחק בסתם 'ריח שדה', ולא אמר 'ריח תפוחים' וכדומה.

ופירש, כי רמז כאן הכתוב לזה שיצא יצחק לשוח בשדה קודם שנשא את רבקה, ופירש **רש"י** שם על פי הגמרא (ברכות כו:) כי 'שיחה' זו תפילה היא. ועתה נשער בנפשנו, על מה היתה תפילתו של יצחק קודם שנשא אשה, מן הסתם ביקש מלפני ה' כי יעלה הזיווג יפה ויזכה לבן כיעקב אבינו, אשר ממנו יצא כלל ישראל. והנה חלפו שנים הרבה, ועתה עומד יעקב אבינו להיכנס אל יצחק אביו. וריחה של תפילה זו עלה באפו של יצחק, והזכירו את אותה התפילה אשר בעבורה יצא לשוח בשדה. על כך אמר יצחק לעצמו: "לא יכולתי לבקש לעצמי בן יותר טוב מזה".

הרי דברים אלו עולים בקנה אחד עם דברינו. כי אנו ביארנו שהריח יצחק את ריח העקידה אשר היתה במקום המקדש, והנה גם בדברי הרבי מאוז'רוב מתבאר כי הריח יצחק את ריח מקום המקדש, הוא השדה אשר אליו יצא להשיח תפילתו לפני ה'.

העולה מן הדברים, כי שלוש פעמים זכה יצחק להריח את אותו הריח המופלא; פעם ראשונה במעמד העקידה, פעם שניה כשבאה רבקה ויצא לשוח בשדה בתפילת המנחה, ופעם שלישית כאשר בא לפניו יעקב לקבל את הברכות.

מקור הברכות

להשלמת הדברים, נביא את דברי הספה"ק **שפת אמת** בפרשתנו (תרס"ב), כי ריח גן עדן שעלה מבגדיו של יעקב אבינו, הוא משום שמגן עדן יוצאת הברכה לכל העולם, כי שם ציוה ה' את הברכה, וזה סוד הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן ומשם ייפרד והיה לארבעה ראשים, כי ממקור הברכה יוצאת הברכה לארבע קצוות הארץ, והוא שורש כל הברכות. ובדומה לזה היה גם בית המקדש מקור ברכות כל העולם, וכן אדם הראשון היה כלי לקבל ברכה זו לכל הנפשות. ויעקב אבינו שזכה לבגדיו של אדם הראשון זכה על ידם לברכות. וכן בכל יום שבת קודש זוכים לאותו הריח, כי מעין עולם הבא היא. זהו שאמר הכתוב (בראשית ב ג) 'וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי', כי שבת קודש מקור הברכה היא.

והנה, כשם שנאמר כאן 'ראה ריח בני כריח שדה', כך מצינו גם בעבודת הקרבנות שעולה מהם ריח ניחוח לה'. וריח הקרבנות הוא ריח גן עדן. וזו היא הברכה שברך יצחק את יעקב, שיעלה מנפשות בני ישראל אותו הריח כדוגמת הקרבנות, וזאת בשעה שמתפללים, כי תפילות כנגד הקרבנות הן, ועל ידי הריח העולה מן התפילות ממשיכים ישראל את השפע לעולם.

והנה, גם על משיח צדקנו נזכר חוש הריח, כפי שדרשו עליו חז"ל (סנהדרין צג:) את הפסוק (ישעיה יא ג) 'וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'". ובחוש הריח יכיר מיהו הצודק בדין. על כן יכל גם יצחק אבינו להכיר בכח הריח מיהו הראוי לברכות.

חוש הריח - מתענוגות הנשמה הוא, כמו שנאמר (תהלים קנ ו) 'כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָ-הּ', ואמרו חז"ל (ברכות מג:): "אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, מנין שמברכין על הריח - שנאמר 'כל הנשמה תהלל י-ה', איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו - הוי אומר זה הריח".

אלו הם דבריו הנפלאים של **הרה"ק השפת אמת זיע"א**, אשר דברינו כאן מכוונים מעין דברי קדשו.

תפילות במקום קרבנות

והנה עתה בעוונותינו הרבים חסרנו כל אלה ואין בידינו להקריב קרבנות בהר המוריה, ואין אנו זוכים להריח במור הטוב שישנו שם. אך עדיין נותר לנו כח התפילה העומד במקום תמידין, כפי שהתפלל יצחק אבינו כשיצא לשוח בשדה לפנות ערב. וכאמור, בזמן מיוחד זה שבו התעורר בתפילה על צאצאיו, אז נתעורר ריח גן עדן שעלה במסירות נפשו על כבודו של אברהם אביו במעמד העקידה, ונתעוררה שוב בחינת השדה. ואימתי שב הריח הטוב - כאשר עמד יעקב בנו ומסר את נפשו על כיבוד אמו, אז עלה גם ממנו ריח גן עדן.

מכל זה נלמד על כוחה של תפילה וכוחה של מסירות נפש.

ויהי רצון שנזכה כולנו שיתקיים בנו בקרוב בימינו היעוד 'והריחו ביראת ה'' האמור על מלך המשיח, שיבוא ויגאלנו במהרה בימינו, אמן.

בס"ד

ספיר ויהלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ועיון
מאוצרות תורת החסידות
משובצות זהב ומסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מנדל פוטרנק שליט"א

פרשת תולדות

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

הדהוק משכן רע

ויתרצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרש את ה' (בראשית כה כב).

הגאון **רבי שמעון סופר** זצ"ל, בנו של רבנו הגאון **רבי משה סופר** זצ"ל בעל ה'**חתם סופר**' ורבה של קראקא, נהג להזהיר את בני קהילתו לעמוד על המשמר ולהקפיד שבניהם ילמדו אך ורק בחברת חברים ישרים ויראי שמים.

הוא הדגיש שוב ושוב כי אין די בכך שהמלמד עצמו יהיה אדם הגון וראוי, אלא חובה לבחון היטב גם את מהותם של התלמידים בכיתה, ולוודא שאין בהתנהגותם כדי להשפיע לרעה על חבריהם.

עוד היה אומר, כי חברים רעים עלולים להשפיע לרעה אף על ילד ישר דרך ולהדיחו מן המסילה, על כן מוטל על ההורים לעמוד על המשמר ולעקוב בדקדוק אחר חברתו של הבן, שכן כוחה של הסביבה הוא עצום, וביכולתה להוריד לטמיון את כל החינוך והעמל שהשקיעו בו הוריו ומוריו.

בדרשותיו בענין זה, נהג להביא את הפסוק 'ויתרצצו הבנים בקרבה... ותלך לדרש את ה'', ופרש רש"י שהמילה 'ויתרצצו' היא מלשון ריצה: כשהיתה רבקה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, היה יעקב רץ ומפרכס לצאת, וכשהיתה עוברת על פתחי עבודה זרה, היה עשו מפרכס לצאת.

והנה, השאלה מתבקשת מאליה: ניתן להבין שעשו ביקש לצאת כשרבקה עברה ליד פתחי עבודה זרה, שהרי הוא נמשך לרע ולטומאה. אך יעקב אבינו, לשם מה ביקש לצאת לבית מדרשם של שם ועבר?

הלוא חז"ל מגלים לנו **במסכת נדה** (ל:) שקודם לידת האדם, בעודו במעי אימו, נר דלוק על ראשו והוא צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, ומלמדים אותו את כל התורה כולה, עד שהפליגו שם ואמרו שאין לך ימים שהאדם שרוי בהם בטובה יותר מאותם הימים. ואם כן, מה ראה יעקב אבינו לפרכס ולבקש לצאת החוצה, בשעה שהוא יושב במעי אימו ולומד את התורה מפי מלאך?

אלא שבכך בא יעקב אבינו ללמדנו יסוד גדול אודות כוחם הרע והשפעתם המזיקה של חברים רעים. אף על פי שזכה ללמוד את התורה כולה מפי המלאך, כיוון שהיה שרוי במחיצתו של עשו הרשע, העדיף יעקב לוותר על כך ולצאת לבית מדרשם של שם ועבר - ובלבד שלא לשהות בצוותא עם חבר רע!

יגיד עליו רעו

בעת חדווה ושמחה, סיפר הרב הקדוש **רבי חיים מאיר מויז'ניץ** זי"ע בעל ה'**אמרי חיים**', כי הרב הקדוש **רבי אריה לייב** '**הסבא**' **משפולי** זי"ע, היה נזהר מאוד בבחירת חבריו, והעיד על עצמו שאינו חפץ להתחבר אלא עם אנשים יראי שמים ושלמים במעשיהם.

וכשנשאל על טעם הדבר, הסביר: בשעה שאעלה לבית דין של מעלה לאחר אריכות ימי ושנותי, בוודאי יציגו לפני רשימה של אנשים וישאלוני מי מתוכם היו חברי וידידי בעולם הזה. לאחר שאשיב, יבחנו בבית הדין את מעשיהם של אותם אנשים, ועל פי זה יבואו לדון גם אותי.

לפיכך, אם אתחבר בעולם הזה עם חברים כשרים וטובים, אוכל להצביע עליהם שם, ויאמרו עלי בשמים '**יגיד עליו רעו**' (איוב לו לג) - מכיוון שחבריו היו טובים, מסתבר שגם הוא נהג כמותם, ובזכות זה לא יבואו לפשפש במעשי ולדקדק עמי כחוט השערה. אך אם אתרועע עם חברים שאינם הגונים, יתעורר בשמים חשש שמא הושפעתי ממעשיהם הרעים, ויבואו לבדוק את כל מעשי שלי בבחינה מדוקדקת, ומי יודע מה יימצאו בהם...

על כן, סיים, החכם עיניו בראשו ועליו לבחור את חבריו בקפידה מרובה, כדי שיוכל להתהדר בהם בבית דין של מעלה.

בהקשר לכך, נהג בנו, הרב הקדוש **רבי משה יהושע מויז'ניץ** זי"ע בעל ה'**ישועות משה**', להזהיר על כך ביותר, והיה מספר כי ראה בעיניו כיצד חבר רע עלול להשפיע לרעה ולהוריד לטמיון עמל והשקעה של שנים.

וכה סיפר: "לפני מלחמת העולם השניה, בעודי בעיר גרוסווארדיין, למד בישיבתי תלמיד מצוין, מתמיד עצום שהיה לשם ולתפארת, והכל ניבאו לו עתיד מזהיר כגאון בישראל. במהלך שנות המלחמה לא ידעתי מה עלה בגורלו, אך לאחריה פגשתיו כאן בארץ ישראל. לתדהמתי ולאכזבתי הרבה, נוכחתי לראות כי שינה את דרכו לחלוטין. לא נותר בו זכר לאותו בחור של פעם; הוא שינה את לבושו וגילח את זקנו, והכרת פניו ענתה בו כי השתנה לגמרי.

פניתי אליו ואמרתי לו: "ברור לי שהגורם לירידתך הרוחנית היה אחד משני דברים - או שהתחברת לחברים רעים, או שקראת בספרים פסולים".

השיב לי הלה בצער: 'רבי, שניהם התקיימו בי - גם התחברתי לחברים רעים וגם קראתי בספרים פסולים'".

המשך בעמוד ב'

תהילים

אבני חן וטפי שיח
בפרקי נעים זמירות ישראל

כח לעשות חיל

ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם (תהלים יח לח).

במדרש איכה (פתיחתא ל ד טו) תיארו חכמינו ז"ל ארבעה מלכים ממלכי בית דוד, שהתפללו לפני הבורא יתברך שיצילם מאויביהם ויסייע להם במלחמתם כנגדם, אלא שכל אחד ביקש באופן אחר, ולכל אחד מהם נענה ה' יתברך כפי בקשתו.

ארבעת המלכים הם: דוד, אסא, יהושפט, חזקיהו: דוד המלך עליו השלום ביקש בתפילתו: 'ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם', והשיב לו הקדוש ברוך הוא שיעשה כפי בקשתו, וזה האמור (שמואל א' ל יז) 'ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם'.

במקרא זה דרש רבי יהושע בן לוי את המילה 'למחרתם' כשני לילות ויום אחד, שהיה הקדוש ברוך הוא מאיר לדוד המלך באותם לילות שרדף אחרי אויביו בברקים, וזהו שנאמר (תהלים יח כט) 'כי אתה תאיר נרי'.

כעבור חמישה דורות עמד נכד-נכדו אסא מלך יהודה, ואמר לקדוש ברוך הוא: אני אין בי כוח להרוג את אויבי, אלא מבקש אני שארדפם ואתה תשלים את המלאכה ותהרגם. נענה לו הקדוש ברוך הוא ומילא בקשתו, שנאמר (דברי הימים ב' יד יב) 'וירדפם אסא והעם אשר עמו עד לגרר ויפל מכושים לאין להם מחיה כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו'. מדוע לא נאמר כי הם נשברו 'לפני אסא' אלא 'לפני ה' ולפני מחנהו'? כי הבורא יתברך שברם והרגם.

עמד אחריו בנו יהושפט ואמר: אני אין בי כוח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה עבורי את השאר.

נענה לו הבורא יתברך, שנאמר (שם כ כב) 'ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון מואב והר שעיר הבאים ליהודה וינגפו'. הרי שעל ידי הרינה והתהילה השלים ה' את המלאכה ואויבי ישראל נגפו לפניהם.

תשעה דורות לאחר מכן, עמד חזקיהו המלך ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: אני אין בי כוח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני עושה, שנאמר (מלכים ב' יט לה) 'ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור'.

במבט פשוט, נראה כי חזקיהו המלך היה גדול יותר מכל המלכים שמלכו לפניו, עד כדי כך שהוא לא היה זקוק לעשות מאומה בעצמו, ואפילו תפילה ושירה לא אמר, אלא היה ישן על מיטתו ורואה ניסים גלויים מאת ה' יתברך.

מעלה יתרה יש בכך, משום שכאשר אדם משתתף בפעולה, עלולה להיכנס בליבו מחשבה, כי הוא אשר פעל את התוצאה בכוחו, והיו ישראל עלולים להיכשל במחשבת 'כחי ועצם ידי'.

ואכן אמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין צד.) שביקש הקדוש ברוך הוא לעשות את חזקיהו משיח, ולכאורה נראה כי הוא בא אל התכלית ואל השלמות.

אולם כבר אמרו המפרשים כי לא יתכן לומר על דוד המלך - רגל רביעי במרכבה העליונה, שדרגתו היא הפחותה מכל ארבעת המלכים, עד שהוצרך לרדוף ולהשמיד בעצמו ולהרוג בכלי נשק, ולא יכול היה לישון על מיטתו ויעשה ה' חפצו. אין מסתבר כלל כי אמונתו היתה פחותה חלילה מהמלכים אשר אחריו, ועל כן היה רודף את אויביו ונלחם בהם ולא מאמין ובוטח בה' יתברך שיילחם עבורו.

אלא הביאור הוא להפך - כפי שכתבו בספרים הקדושים - כי דווקא העובדה שהיה יוצא למלחמה מעידה על גודל האמונה שהיתה חדורה בו. וכה נשגבה היתה אמונתו, עד אשר אפילו בשעה שהיה יוצא בעצמו למלחמה ורואה ניצחונות על ידי כוחו כביכול, לא עלתה על דעתו כלל לומר כי בכוחו עשה וניצח, וברור היה לו ולכל העם הנלווים אליו כי יד ה' עשתה זאת, כי ה' הוא איש מלחמות וא-ל נקמות.

אולם בימי חזקיהו המלך, שנחלש כוח האמונה ביותר, חשש חזקיהו כי אם יצאו ישראל למלחמה בעצמם ויגברו על אויביהם בכוחם, עלולה להיכנס בליבם המחשבה כביכול היה זה על ידי כוחם ועלולים הם לשכוח כי ה' אלקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל. על כן ביקש חזקיהו שיוכו חיילי אשור בעוד הוא ישן על מיטתו, ואפילו שירה לא אמר, כדי שיבינו העם שאפילו התפילה והשירה אינן פועלות ללא רצון ה'.

חזקיהו הינו המלך המאוחר מבין אותם ארבעה מלכים, והאמונה בדורו נחלשה יותר מן הדורות הקודמים.

המשך בעמוד ג'

פנה ה'ישועות משה' לתלמידיו וסיים: "אם כן, הכל מובן. חברים רעים הם סכנה עצומה לנפש האדם, ומספרים קלוקלים יש לברוח כמו מפני אש בוערת!"

משמרת למשמרתי

עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי (בראשית כו ה).

רש"י עומד על המילים 'וישמר משמרתי', ומפרש שמדובר בגזרות להרחקה על אזהרות שבתורה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת.

נמצא לפי זה, שכאשר הקדוש ברוך הוא מסביר ליצחק שהוא מברך אותו בעבור אברהם, הוא אומר לו שמעלתו הגדולה של אברהם אינה מתמצה בקיום המצוות עצמן, אלא מגיעה לשיאה בבניית גבולות והרחקות סביבן. לפיכך נאמר תחילה 'וישמר משמרתי', שעשה גדרים וסייגים למצווה, ורק לאחר מכן נאמר 'מצותי חקותי ותורתי', שקיים את המצוות.

והסיבה לכך היא פשוטה: כשאדם מקיים תורה ושומר מצוות, אין בכך ראיה שהוא עושה זאת מאהבת השם יתברך, ויתכן שכל רצונו הוא לקבל על כך שכר או לחלופין לא להענש אם לא יעשה את המוטל עליו.

אך אם אדם עושה דברים שהוא אינו חייב לעשות, ומציב לעצמו גדרים רק כדי לא להיכשל בעבירה, זו ההוכחה שהוא לא מקיים את התורה מתוך כפייה אלא ברצון, ושהוא שמח עם התורה ורוצה לעשות לקדוש ברוך הוא נחת רוח.

זו היתה דרכו של אברהם אבינו, וממנו ירשנו את הכוח לנהוג כך. יהודי מקבל על עצמו לעשות גם דברים שהוא אינו מחויב בהם!

שישו ושמחו בשמחת תורה

לפני מספר שנים, הוזמנה אשת ממשל בכירה בארצות הברית לבית הכנסת ביום שמחת תורה. ממקומה בעזרת הנשים היא נחשפה למחזה שלא ראתה מימיה: אנשים רוקדים ומחבקים אל ליבם חפצים גדולים עטופים בדי קטיפה מרהיבים ומעוטרים בכתרי כסף נוצצים.

משתאה כולה, פנתה למארחיה ושאלה: "מהם החפצים המפוארים האלה שכולם רוקדים עמם?"

"אלו ספרי התורה שלנו", ענו. "זהו ספר החוקים של העם היהודי".

אשת הממשל הביטה בהם בפליאה עצומה. "איזו אומה מוזרה", אמרה בתמיהה. "אני מכירה אינספור אמריקאים פטריוטים, ואני עצמי פטריוטית של ארצות הברית, אך מימי לא ראיתי אדם שרוקד עם ספר החוקה האמריקאית. מדוע אתם רוקדים עם ספר החוקים בכזו שמחה? הלוא חוקים הם דבר שמגביל את האדם!"

ואכן, לא נמצא אזרח המוסיף לעצמו סייגים וגדרים מעבר לחוקי המדינה, או בן נח המוסיף חומרות והרחקות מיוזמתו על שבע המצוות שבהן הוא מחויב.

עבור אומות העולם, החוקים נועדו אך ורק כדי לשמור על הסדר הציבורי ולמנוע אנרכיה. הם מתקבלים כהכרח בל יגונה - עושים אותם רק כי חייבים, אך בעומק הלב, השאיפה הטבעית היא שניתן יהיה לחיות בלעדיהם.

אצלנו, לעומת זאת, התורה היא מהות אחרת לחלוטין. המצוות אינן אוסף של חוקים אלא אמצעי לקשר עם הקדוש ברוך הוא ודרך לעשות לו נחת רוח. הגדרים והסייגים שהאדם מוסיף על עצמו, הם המדד שבו נבחן האדם אם הוא מקיים את התורה מחוסר ברירה, או מרצונו הטוב.

וכך כותב הגאון הקדוש **רבי צבי אלימלך מדינוב** זי"ע בספרו **'בני יששכר'** (תשרי מאמר י), כי הנהגת היהודי שונה מהנהגת הגוי ביחסו למצוות:

גם כאשר היהודי פטור ממצווה, רצונו וחפצו הוא לקיים את מצוות השם יתברך, ועל כן בכל מצווה שהוא מקיים, הוא מחמיר על עצמו חומרות יתרות שלא נצטווה עליהן. לעומת זאת הגוי גם כאשר הוא מקיים מצווה, היא עליו למשא, והוא עושה רק את המוטל עליו, ובוודאי לא מחמיר על עצמו לעשות יותר מכך, ובהזדמנות הראשונה שבה הוא יכול לפטור את עצמו מן המצווה - הוא בורח ממנה כאדם הבורח מעבודה קשה.

לפי זה יובן, שלא יימצא בכל אומות העולם מי שיעשה מצווה כלשהי בדקדוק ובחומרות יתרות, וגם אם יהיה אחד מרבבות גויים שישמור את שבע מצוות בני נח, הוא ישמור רק את מה שהוא מוכרח לעשות, אך לא יחמיר על עצמו בשום אופן.

רק יהודים שמחים בתורה ובמצוות, ומתחברים עם הקדוש ברוך הוא נותן התורה!

טעם הגדי

לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טבים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב (בראשית כז ט).

שני גדיי עיזים עשתה רבקה ליצחק באותו לילה שבו רצה לברך את עשו.

את פשרם של שני הגדיים מגלה לנו **רש"י הקדוש**: "וכי שני גדיי עיזים היה מאכלו של יצחק? אלא פסח היה, האחד הקריב לפסחו, והאחד עשה מטעמים".

טעם הגדי - מסביר רש"י בשם **'פרקי דרבי אליעזר'** - דומה הוא מאוד לטעם הצבי, אותו ביקש יצחק מעשו לצוד בעבורו בשדה.

כעת, כאשר יאכל יצחק מהגדי, לא יחוש בטעמו השונה מהצבי אותו הלך עשו לצוד, ולא יחשוד ביעקב המחופש לעשו בבואו לקבל את הברכות.

אלא שפרט אחד נותר עדיין מוקשה מאוד בדברי רש"י: האם ביקש יצחק מעשו לצוד לו צבי בעבור קרבן פסח?! הלוא אין הצבי כשר להקרבה כלל, וכיצד יכול היה להקריבו לשם פסח?!

קושיא זו הקשה החסיד **ר' עזריאל זעליג וינברג** ז"ל בספרו **'זכרון עז'**, והסביר על פי מעשה:

כיסופיהם העזים של חסידי **סלאנים** שב**טבריה** לרבותיהם שבגולה היו לשם דבר.

אחד מראשי העדה היה החסיד המופלג **רבי נח וינברג**, נכדו של בעל ה'יסוד העבודה' מסלאנים.

בשנת תרפ"ז איוותה נפשו של רבי נח לנסוע לרבו בעל **'בית אברהם'** מסלאנים, לשם כך נסע ירושלימה במטרה להצטייד בדרכון לנסיעה לאירופה.

אלא שבירושלים נפל רבי נח למשכב, ושכב על מיטת חוליו בבית קרוב משפחתו **ר' יוסל וינברג**.

כאשר אך קיבל בנו, הוא אדמו"ר **רבי אברהם** בעל ה'**ברכת אברהם**', את הידיעה על מחלתו של אביו, יצא לדרכו ירושלימה.

לא קלה היתה הדרך בימים ההם מטבריה שבגליל לירושלים.

הדרכים משובשות היו, המכוניות ישנות ומקרטעות, והשמש קפחה על ראשי הנוסעים במשך כל הדרך הארוכה.

לאחר נסיעה מייגעת הגיע ה'ברכת אברהם' לירושלים ומיהר לבית ר' יוסל וינברג לבקר את אביו.

והנה, מיד כשדרכו רגליו על מפתן הבית, עוד טרם שהספיק לנשום מהדרך, נשמע קולו של האב, רבי נח, המבקש מבנו להביא לו קערת מים לנטילת ידיים.

הזדרז ה'ברכת אברהם' לעשות רצון אביו והגיש לו את מבוקשו, אך למראה הקערה הניד האב בראשו לשלילה, והורה להביא מים אחרים.

לא התעצל הבן, ומבלי להוציא מילה מפיו מיהר והחליף את המים שלא מצאו חן בעיני אביו.

שוב ביקש רבי נח מבנו כוס מים, וכאשר הגיש את הכוס לפניו, דחה אותה וציווה עליו להביא כוס אחרת.

כך נמשך הדבר במשך זמן מה, כאשר רבי נח מבקש מבנו בקשות מוזרות שהיו נראות חסרות תכלית, אך את פקודת אביו שמרה רוחו, ובמלוא יראת הכבוד קיים את כל הוראותיו במלואן בסבר פנים יפות.

לתומו חשב ה'ברכת אברהם', שמחלת הסוכר ממנה סבל אביו מטרידה את דעתו ובשל כך מבקש הוא את הבקשות הללו.

אך אז פנה אליו אביו ואמר לו: "בני, ודאי נראו לך הדברים שציוויתי עליך כעת, והבקשות שביקשתי ממך מיד בבואך מן הדרך עוד בטרם הספקת לנוח, כבלתי הגיוניים.

דע לך, בני, שחש אני כי שעתי האחרונה קרבה. רציתי ללמדך, שלאחר פטירתי מהעולם, כאשר תהיה לך איזו שאלה או התלבטות, תחשוב לפני כן: מה היה אבי אומר על כך? מה היתה דעתו בשאלה כזו? ובדרך זו תנהג.

ואבקשך בני, גם אם דעתי נראית בעיניך בלתי נכונה והפוכה מההיגיון, עשה בכל אופן כפי שהיתה דעתי ורצוני בעולם הזה.

כנראה, שואל אתה את עצמך, לשם מה פקדתי עליך את כל הפקודות המשונות הללו?! הן יכולתי לומר לך זאת מיד!

תשובתי היא, כי אם הייתי אומר לך זאת, היית שומע ואכן מבטיח לי שכך תעשה, אולם בפועל אינני יודע אם כך אכן היית עושה.

אך כעת, שבפועל עשית מעשים תמוהים בעיניך רק משום שכך ביקשתי ממך, בטוח אני שנחקקו הדברים בעצמותיך וכן תנהג..."

בהנהגתו זו של רבי נח וינברג יש להסביר גם את כוונתו של יצחק אבינו שביקש מעשו להביא לו צבי בעבור קרבן פסח, אף שחיה אינה כשרה להקרבה.

מכיוון שלפני מותו ביקש ללמדו לקח זה: עשה את רצונו של אביך, אף כאשר נראים הדברים בעיניך תמוהים ובלתי הגיוניים!

למען יאריכן ימיך

העיירה **צאנז**, **גליציה**, שנת תש"ב. מחוץ תשכל חרב, ומחדרים אימה.

בחוץ נערכת אקציה רצחנית: יהודי העיירה מצטווים להתאסף בכיכר העיר עם צרורותיהם, משם יצאו למסע עלום - מסע שהסתיים בכבשני המוות באושוויץ.

איש לא ידע באותה שעה להיכן מועדות פניהן של רכבות המשא בהן נדחסו אלפי יהודים כבהמות, אך אף אחד מהיהודים שבעיירה לא השלה את עצמו שהנאצים דורשים את טובתו.

פחות משעה ניתנה ליהודי העיירה להתארגן לקראת שילוחם אל הבלתי נודע.

היה עליהם לארוז את כל חייהם בפרק זמן קצר ובלתי אפשרי שכזה, ולצאת ליעד עלום.

הבהלה היתה עצומה, בכל בית התרוצצו כולם, וניסו לארוז את החפצים הנחוצים ביותר, איש לא ידע מה ילד יום.

אנשים לקחו את הטלית והתפילין, מזון לדרך, בגדים חמים, מזכרות אישיות ותרופות. היו שלא יכלו לצאת לדרך ללא גמרא או משניות, ומי שהיו ברשותו חפצי ערך וכסף מזומן הטמין אותם באמתחתו. כל אחד נפרד מביתו, מחפציו ומחלק גדול מאישיותו.

בבית אחד בעיירה התנהלו הדברים בצורה שונה לחלוטין.

בבית משפחת **אפטרגוט**, קורא האב לבנו ואומר לו: "מוישל'ה תביא לי חולצה של שבת". הילד מציית לאביו ורץ במהירות להביא את החולצה.

הזמן דוחק, הילדים של שנות ה'ת"ש התבגרו טרם זמנם, ומוישל'ה הקטן חש בסכנה הממשמשת ובזמן הקצר שעומד לרשותם.

מבעד לחלון נשמעו היטב נביחות הכלבים וצרחות חיילי האס-אס ימ"ש.

"מוישל'ה, תכניס גחלים למגהץ ותחמם אותו". הילד תולה באביו מבט תמה; חימום מגהץ בתקופה ההיא לא היה ענין פשוט, היה עליו להדליק אש, לחמם גחלים, וכשרתחו - להכניסן למגהץ, אבל ילד טוב אינו שואל שאלות על אביו, הוא עושה מה שאומרים לו.

בזה לא תמה סדרת ההוראות המוזרות. צחצוח נעליים, חימום מים, וכהנה וכהנה בקשות מוזרות בשעה היקרה מפז. הדקות נוקפות, עוד רגע כבר מסתיימת השעה, ואבוי למי שלא יתייצב בשעה היעודה.

כמה רגעים לפני שמוכרחים לצאת, פונה האב לבנו ואומר לו:

"בני יקירי, נראה שאנו עומדים להיפרד זה מזה, מי יודע מתי אני ואמך נזכה לראותך שוב, אם נזכה לכך, איש אינו יודע להיכן מוליכים אותנו ואם נצא מזה בחיים.

הרוצחים עומדים מוכנים בכיכר העיר, ודבר טוב לא עתיד לצאת מהם.

רציתי להעניק לך צידה לדרך. מה יכולתי לתת לך, שיילווה אותך לכל החיים?

כסף מזומן? יהלומים? הרי הם יחרימו הכל! מזון? כעבור זמן קצר ביותר לא יישאר ממנו כלום!

בני היקר, נתתי לך את הדבר החשוב ביותר: את מצוות כיבוד אב ואם, שעל קיומה זוכים לאריכות ימים.

זכית לקיים את המצווה בזמן קשה כל כך ומתוך חוסר הבנה מוחלט, אך ורק כדי לקיים את רצון ה'. בזכות זה תזכה להאריך ימים ותשרוד את המלחמה הארורה הזאת..."

וכשר' **משה אפטרגוט** היה מספר את הסיפור הזה, הוא היה אומר:

"והנה רואים אתם בעיניכם, זכות המצווה עמדה לי!

מכל בני עירי ומשפחתי - נשארתי אני בחיים.

ראיתי את מלאך המוות מול העיניים פעמים רבות מאוד, עברתי צרות נוראות וייסורים מרים - ושרדתי. בזכות מסירות נפש למצוות 'כבד את אביך ואת אמך', זכיתי ל'למען יאריכון ימיך'!"

כי טוב מצוה

ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה
(בראשית כז לג).

רש"י מפרש כי החרדה העצומה שאחזה ביצחק באותו רגע היתה מפני שהוא ראה גיהינום פתוחה מתחת עשו.

הקשה **רבי אריה צבי פרומר** הי"ד ה'גאון מקוז'יגלוב' בספרו **'ארץ צבי'** (פרשת תולדות): הרי לא היתה זו הפעם הראשונה שבה עשו נכנס אל אביו. מדוע ראה יצחק את הגיהינום פתוחה מתחתיו דווקא כעת, ולא באף אחת מהפעמים הקודמות שבהן עשו הגיע אליו?

מעבר לכך, קשה להבין: ישנם סיפורים רבים על גדולי ישראל שידעו להבחין מיד בטיבו של האדם שעומד מולם, האם הוא צדיק או חלילה להפך. כיצד ייתכן שיצחק אבינו טעה לגבי עשו במשך זמן רב כל כך, ורק כעת התגלה לו שהוא רשע מרושע?!

הדבר יובן על פי מעשה שהיה:

הרב הקדוש **רבי יעקב יצחק מלובלין** זי"ע, היה ידוע בכוח ראייתו הרוחנית וברוח קדשו, עד שבעבורם זכה לכינוי **'החוזה מלובלין'**. באחד הימים הגיעו אליו שליחים מעירה שבה פעל 'מוסר' - יהודי שהידרדר והלשין לשלטונות על בני קהילתו, הלשנות שהעמידו את חייהם בסכנת מוות ממשית.

פרנסי העיירה, שלא מצאו מוצא אחר מול האיום, שלחו את נציגיהם אל ה'חוזה' כדי שיעתיר בתפילה שהמלשין יסתלק מן העולם. השליחים רשמו את שמו של אותו מוסר על פתק והגישו אותו לרבי. ה'חוזה' הביט בפתק, ואז פנה אליהם בתמיהה: "מה אתם רוצים מהאדם הזה? נשמתו מאירה בכל העולמות!"

השליחים נדהמו. הם הכירו היטב את פשעיו של אותו אדם, ולא הצליחו להבין כיצד הרבי אינו מבחין ברשעותו ואף טוען שנשמתו מאירה בכל העולמות. הם החליטו להמתין להזדמנות אחרת, וכעבור זמן מה הגישו את שמו של המלשין לרבי פעם נוספת.

הפעם, כשהביט ה'חוזה' בפתק, אחז בו זעזוע עמוק. הוא אמר בכאב: "אדם שפל כזה, המוכן להסגיר יהודים אחרים ולסכן את חייהם עבור בצע כסף... בעזרת השם הוא יסתלק בקרוב מן העולם, ולא יוכל עוד להרע לאיש".

השליחים המופתעים פנו לרבי ושאלו: "מדוע בפעם הקודמת שהבאנו את הפתק אמר הרבי שהוא מאיר בכל העולמות, ואילו כעת התגלתה האמת על מעשיו הרעים?"

השיב להם ה'חוזה': "צאו ובדקו מה עשה אותו אדם בשעה שהגשתם לי את הפתק בפעם הראשונה".

והנה התברר שבאותם רגעים שבהם באו אל ה'חוזה' בפעם הראשונה, עסק המלשין בהדלקת נרות חנוכה.

אמר להם הרבי: "אם כן, מה אתם תמהים? כשיהודי מקיים מצווה, נשמתו מאירה בכל העולמות באור כה גדול, שבאותה שעה פשוט אי אפשר לראות בו שום רע".

לפי זה אפשר לתרץ את השאלה, כיצד רק עתה יצחק ראה את הגיהינום הפתוחה מתחת עשו.

בכל השנים, היה עשו מסור בכל ליבו למצוות כיבוד אב. הוא זה שדאג במסירות לכל מחסורו של יצחק, ובכל פעם שנכנס אל אביו - עסק במצווה הגדולה הזו. לכן, יצחק פשוט לא יכול היה לראות בו שום רע; בזמן שיהודי מקיים מצווה, נשמתו מאירה באור כה גדול שמכסה על כל חטאיו.

אבל הפעם הזו היתה שונה לחלוטין. עשו נכנס אל אביו כשיעקב כבר הקדים אותו והביא ליצחק את המטעמים, כך שלמעשה אביו כבר קיבל את מבוקשו. הפעם עשו לא בא במטרה לשרת ולכבד את אביו, אלא מתוך רצון לקבל את הברכות, בנוסף, הוא כלל לא מלא את מבוקשו של אביו, שכן יצחק ביקש ממנו להביא לו בשר כשר, והנה מובא בתרגום יונתן (כז לא), שעשו הביא ליצחק בשר כלב.

בעת הזו, ללא אור המצווה שהסתיר את מעשיו הרעים של עשו, נחשפה האמת המרה לנגד עיניו של יצחק, והוא נחרד חרדה גדולה כשראה גיהינום פתוחה מתחתיו.

'רצה באשר ירצה יצרך'

לאחר שהבין יצחק כי יעקב הוא זה שקיבל את הברכות בפועל, אמר: 'מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה'.

רש"י מבאר את פשר המילים 'גם ברוך יהיה' כי יצחק ביקש למנוע טענה עתידית, שאלמלא התרמית של יעקב, הוא לא היה זוכה לקבל את הברכות כלל. לכן, ברגע שהבין את האמת, הסכים יצחק עם המעשה מרצונו ומדעתו.

אך כאן מתעוררת תמיהה עצומה: הרי יצחק חפץ בכל ליבו לברך את עשו. מה ארע באותו רגע שבו גילה כי בירך את יעקב בטעות, שגרם לו לשנות את דעתו ולהחליט שהברכות אכן ראויות ליעקב? מדוע בחר יצחק להסכים עם הברכות, ובניגוד לפעם הראשונה בה בירך אותו במחשבה שהוא עשו, כעת בירך אותו בידיעה גמורה שהוא יעקב, ואמר 'גם ברוך יהיה'? היה עליו לכעוס על יעקב ואף לקלל אותו על כך שנטל את הברכות במרמה!

סיפור מצמרר מימי השואה יכול לשפוך אור על הענין:

ר' בנימין אריה גולדשטיין, מהעיירה הודאהזי שבהונגריה, סיפר על הלילה הנורא שבו פרצו הנאצים ועוזריהם לבית משפחתו ולקחו בכפייה את אביו, ר' פישל גולדשטיין, לעבודת כפייה.

בתוך הבהלה והחטיפה המהירה, האב לא הספיק להיפרד מבני משפחתו כראוי או לומר להם מילות פרדה ארוכות. אך ממש ברגע האחרון, תוך כדי שהנאצים גוררים אותו החוצה אל הבלתי נודע, הצליח לצעוק לעברם:

"בימים האלה, כשכולם נתונים בסכנה, אף אדם אינו יכול לדעת מה באמת טוב עבורו. לכן, אל תנסו לבחור בעצמכם את הגורל שלכם, אלא לכו לכל מקום שיוליכו אתכם מהשמים. קיימו בעצמכם את שנאמר בתחנון 'נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמו', אבל אתם - אל תבחרו דבר!"

לאחר אותו לילה שבו נחטפו כל הגברים לעבודות כפייה, ניסו תושבי העירה שנותרו למצוא מקלט ומסתור אצל איכרים גויים מהסביבה, שהסכימו להעסיק יהודים בחוותיהם ובכך להגן עליהם.

"אני, אימי וששת אחי פנינו אל מרכז העירה, המקום שבו התקבצו כל המשפחות היהודיות בניסיון למצוא מעסיק גוי שייקח אותן אליו. זכרנו היטב את מילותיו האחרונות של אבא, והחלטנו שלא לפנות מיוזמתנו לאף אחד, אלא פשוט להמתין בשקט שמישהו יפנה אלינו.

לפתע הבחנו בתוך ההמון באזרח אוסטרי שהיה נראה אדם הגון ומכובד מאוד, בעל חזות של איש דת רחום ומיטיב. יהודים רבים פנו אליו בתחינה שיסכים לקחת אותם איתו. גם אימי החלה לצעוד לכיוונו, אך באותו רגע תפסתי בידה בבהלה גדולה וזעקתי בבכי: **"אמא, אבא אמר לא לבחור כלום!"** אימי השתכנעה מדברי ונעצרה על עמדה. בסופו של דבר, אדם אחר פנה אלינו מיוזמתו, וכולנו - שבעת האחים - הלכנו עימו, מלבד אימי שמצאה מקום מסתור נפרד.

כעבור מספר חדשים נכנעה גרמניה הנאצית והמלחמה הנוראה הגיעה לקיצה. מיהרנו לברר מה עלה בגורלם של חברינו ומכרינו שהלכו עם אותו אוסטרי בעל המראה האצילי, שהתגורר בסמוך למקום שבו שהינו. כשהגענו לשם, נגלה לנגד עינינו מחזה מחריד: כל היהודים שבחרו ללכת עם אותו אדם 'הגון' היו שרועים על הארץ ללא רוח חיים, לאחר שזה רצח אותם במו ידיו. התברר שברגע ששמע אותו אזרח אוסטרי על השחרור הקרוב, הוא פקד על כל היהודים שהיו עמו לשכב על הרצפה, שלף את אקדחו ורצח את כולם אחד אחרי השני - השם יקם דמם.

לאחר המלחמה התאחדנו מחדש ומצאנו הן את אימי והן את אבי; המשפחה כולה שרדה בנס".

"מאז אותו יום", סיכם ר' בנימין אריה גולדשטיין, "אינני בוחר לעצמי דבר. אני מתמסר לחלוטין לתכניותיו של הקדוש ברוך הוא, הולך רק לאן שהוא מוביל אותי, ומשתדל בכל רגע רק לראות להיכן הקדוש ברוך הוא מוביל אותי".

למעשה הנהגה רוחנית זו כבר נכתבה על ידי רבנו **הרא"ש** בספרו **'ארחות חיים'** (ליום רביעי, אות סט): **'רצה באשר ירצה יוצרך'**. על האדם להתבונן ברצונו של הבורא, לקבל את המציאות כפי שהיא ולהתאים את עצמו אליה, מבלי לנסות להאבק במה שהועידו לו השמים. כך בדיוק נהג גם יצחק אבינו. כאשר ראה שלמרות כל תכניותיו ורצונו העז לברך את עשו, יעקב הוא שקיבל את הברכות, הוא לא ניסה להילחם בכך או להתנגד. הוא הבין מיד שזהו רצונו של הקדוש ברוך הוא, והסכים עם הברכות מדעתו, בבחינת 'רצה באשר ירצה יוצרך'.

תהילים

המשך מעמוד א'

וכך פחתה האמונה והלכה במקביל לירידת הדורות. אם בזמן דוד המלך, יכול היה לצאת למלחמה ולפעול בגבורתו בלא חשש שיהרהרו שזרועו היא שהושיעה להם, בימי אסא היתה אמונתם פחותה, אך ברדיפתו אחרי אויביו עדיין לא היו ישראל נכשלים בביטחון בכוח הזרוע, ובדור הבא בימי יהושפט, כבר עלה החשש כי רדיפה אחר האויבים תגרום להחלשות האמונה, וביקש לומר שירה בלבד.

אכן, בימי חזקיהו המלך, חשש שאף אם יאמר שירה בלבד, עלולים ישראל לחשוב שיכולים הצדיקים לחולל פלאות בכוחם הרוחני בלבד, ועל כן ביקש שהישועה תעשה בשעה שהוא ישן על מיטתו.

מכך נלמד, כי אמירת שירה אינה דבר הנתון ביד כל אדם, ואפילו ביד מלכי ישראל, וזקוקים לזכות מיוחדת כדי לאמרה. ובשעת סכנה רוחנית ממחשבת עצמיות, מחשבה של כחי ועצם ידי המחלישה את האמונה בה' - אין אומרים אפילו שירה.

שם אלקי יעקב

יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב
(תהלים כ ב).

בשעת צרה מבקש דוד המלך עליו השלום: 'ישגבך שם אלקי יעקב'. לא בשמו של אברהם ולא בשמו של יצחק נתלה המזמור, אלא דווקא בשמו של יעקב אבינו. סודו של שם זה טמון בדרכו של יעקב לדבוק במידותיו של הבורא ולהמשיך רחמים וחנינה לעולם.

ביאור לדבר נמצא בדברי **רבנו משה אלשיך**, שכתב בספרו **'תורת משה'** על התורה (במדבר יד כ) בשם הספר הקדמון **'לבנת הספיר'** (פר' וירא), שקיבל ממורו שדקדק בלשון חכמינו שאמרו: "כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה", ולא אמרו 'יאמרו לפני כסדר הזה'.

והכוונה היא, שלא די שיאמרו בני ישראל את שלוש-עשרה המידות בלבד ובכך יסולח להם עוונם, אלא שעליהם 'לעשות כסדר הזה'. כלומר, לדבוק בשלוש-עשרה המידות של הבורא, שהוא 'א-ל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת' וכל המידות הנאמרות שם. וכדרך שאמר התנא הקדוש **אבא שאול** (שבת קלג:): "הווי דומה לו. מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום".

ובדומה לזה מצאנו בדברי **חכמינו** (ספרי עקב מט) שדרשו על הכתוב (דברים יא כב) 'ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו': "ואלו הן דרכי המקום: 'ה' ה' א-ל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת'". ואמרו שעל האדם לדבוק במידותיו, מה הוא נקרא רחום, אף האדם יהיה רחום, ומה הוא נקרא חנון אף האדם ידבק במידת החנינה.

וכאשר ינהגו כן ויזכו לדבוק במידותיו, ימחל להם הבורא יתברך על כל עוונותיהם.

וכאן המקום להביא את ביאורו הנפלא של הגאון הקדוש **רבי פינחס הורוויץ מפרנקפורט** זי"ע בעל ה**'הפלאה'** בספרו **'פנים יפות'** (ויקרא ז כא), שם הסביר שיעקב אבינו, עליו השלום, דבק במידותיו של הבורא יתברך במידה כזו, עד שאמרו **חכמינו** (מגילה יח:) על הפסוק (בראשית לג כ) 'ויקרא לו אל אלהי ישראל', שהקדוש ברוך הוא קראו ליעקב 'אל', ועל כן זכה

המשך בעמוד ד'

המשך מעמוד ג'

לשנים-עשר שבטים, כנגד שתים-עשרה המידות הנותרות שדבק בהן.

וזה פרושו של הכתוב שלפנינו: 'יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב', שבעת צרה ידבקו ישראל במידותיו של הקדוש ברוך הוא, כשם שדבק יעקב אבינו שזכה לכינוי 'אל', ואזי מובטחים הם שיענו.

מזעקה להדיוטה

אלי אלי למה עזבתני... אלהי אקרא יומם ולא תענה... ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (תהלים כב ב-ד).

יש שעות שבהן זעקתו של היהודי בוקעת מעומק לבו, אך נדמה לו כי שערי שמים ננעלו בפניו: 'אלי אלי למה עזבתני... אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי'. והנה, בתוך אותה זעקה עצמה, עובר דוד המלך עליו השלום ואומר: 'ואתה קדוש יושב תהלות ישראל'. כיצד משתלבת כאן התהילה, בשעה שהלב מלא כאב והתפילה עדיין לא נענתה?

את התמיהה הזאת מעמיד הגאון **רבינו משה סופר** זי"ע, בעל ה'**חתם סופר**', **בדרשותיו** (פר' זכור תקנ"ד), ותשובתו אינה אמורה רק לאותה שעה שעמדה אסתר בחצר הפנימית של המלך אחשורוש, אליו לא הורשתה להכנס; היא מגלה דרך בעבודת הבורא לכל יהודי העומד בעת צרה.

את תשובתו מבאר ה'חתם סופר' על פי מאמר **חכמינו ז"ל במסכת אבות** (פ"ד מט"ו): "אין בידינו לא משלוות הרשעים ולא מייסורי הצדיקים", כלומר, אין אנחנו מבינים מדוע מתנהל העולם באופן שישנו רשע וטוב לו, ולעומתו, צדיק הנאלץ לסבול ורע לו, אבל זו מציאות קיימת שאי אפשר בעולם הזה להגיע לזיכוך ולתיקון האמיתי בלא קושי, צער ומשיכה אל החומריות הגשמית.

כי רק על ידי שהאדם מצטער בכל הניסיונות העוברים עליו ועומד מול יצרו המושכו לגשמיות ומתרחק ממנה, הוא מתקרב אל הבורא יתברך, ועל כן שיבח דוד המלך בתהלים (קיח כא) וייקר את הקושי שזימן לו השם יתברך - 'אודך כי עניתני' מלשון עינוי, כפרושו של המלבי"ם, כי ידע שדווקא על ידי העינוי והצער תצמח הישועה וההתקרבות - 'ותהי לי לישועה'.

על פי יסוד זה מוכח שרצון ה' האמיתי הוא שיתעצם האדם כנגד כל הקשיים ודווקא מתוכם ידבק בו, וכשאין האדם מסוגל לעמוד בכך, לעיתים אכן נעשה לו נס, אבל אין זה רצון הבורא שיעבדו אותו כך, אלא מתוך הקושי דייקא.

כיוצא בזה מסופר **בגמרא** (שבת נג:) על אדם אחד שנעשה לו נס בשינוי סדרי הטבע, ואמרו עליו חכמים: "כמה גרוע הוא אדם זה שבגללו נשתנו סדרי בראשית".

ללא ספק היה אותו אדם ראוי לנס שנעשה לו, אבל אם היה עובד את הבורא יתברך מתוך הקושי והצער ללא צורך בניסים, היה זה חשוב יותר בשמים.

שב ה'חתם סופר' אל לשון המזמור ומיישב את התמיהה שבה פתחנו.

כל זמן שזעקתו של האדם באה מתוך תרעומת, מפני שאינו מוכן לקבל את הדרך שבה בחר הקדוש ברוך הוא להנהיגו באותה שעה, מתקיים בו 'אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי'. הבורא יתברך כביכול 'יושב' - ממתין ומצפה ל'תהלות ישראל': שהיהודי יצרף אל תפילתו גם שבח והודאה, ויקבל באמונה ובשמחה את הנהגתו יתברך. כאשר הזעקה נעשית לתפילה של אמונה ולא לטענה, נפתחים לפניו שערי ישועה.

אסתר המלכה עצמה היא דוגמה לכך. היא לא חדלה מלזעוק ולהתפלל, אך לצד תפילתה פעלה מתוך אמונה וקבלת הנהגת הבורא. במשתה שעשתה ביטאה, לפי ביאור ה'חתם סופר', קבלת עול הגלות בשמחה ובהכנעה; ובכך החלה הישועה עוד קודם שביקשה מאחשורוש על אחיה היהודים.

ואם כך, שמא מוטב לאדם לשתוק ולא להתפלל על צרתו?

בוודאי שלא. הבורא יתברך חפץ בתפילתם של ישראל, ואף אסתר עצמה ביקשה והתחננה. אלא שתפילה שלמה אינה באה מתוך תרעומת על הנהגת הבורא, אלא מתוך אמונה שגם מה שאין האדם מבין בא מאתו יתברך ולתכלית טובה. תחילה מקבל היהודי את רצון קונו באמונה ובשמחה, ומתוך כך הוא שופך לפניו את לבו ומייחל לישועתו.

אפשר לבכות, לזעוק ולהתחנן, ועם כל זאת להוסיף ולומר: 'ואתה קדוש יושב תהילות ישראל'. הזעקה אינה סותרת את ההודאה; אדרבה, כשהיא כרוכה באמונה ובקבלת הנהגתו יתברך, נעשית גם היא עצמה פתח לישועה.

הרועה המלווה

ה' רעי לא אחסר... גם כי אלך בגיא צלמות... אך טוב וחסד ירדפוני (תהלים כג א-ו).

רועה נאמן אינו עוזב את צאנו בשעה שהדרך נעשית קשה. הוא מוליך אותו בנאות דשא, יורד עימו אל הגיא החשוך, ובשבטו ובמשענתו מחזירו אל הדרך העולה.

כך ראה דוד המלך עליו השלום את הנהגת הבורא עמו: 'ה' רעי לא אחסר' - וממילא 'גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, כי אתה עמדי'.

על מנת לזכות למידת האמונה זקוק כל אדם לסיוע מן השמים, ותמיד עליו להתפלל על כך, שיעזרהו ה' יתברך לתת בו מבטחו בכל תהלוכותיו בעולם, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום ה' רעי לא אחסר, ופרש הרב הקדוש **רבי מנחם מנדל מלינסק** זי"ע שהיה דוד המלך מתפלל שאף פעם לא תחסר לו אמונה זו שה' הוא הרועה אותו מעודו.

זו הכוונה 'ה' רעי', שהידיעה הזאת לעולם לא אחסר, שלא תחסר ממנו האמונה בה' יתברך הרועה ומנהיג את האדם בכל דבריו.

ועל דרך זו פירש בנו הרב הקדוש **רבי נפתלי מרופשיץ** זי"ע בספרו **'זרע קדש'** (תולדות ד"ה ועוד י"ל ויעתר הד') את הפסוק (בראשית כה כא) 'ויעתר יצחק' שכל ימיו היה מתפלל 'יצחק לה', ומה היתה תפילתו? 'לה' לנכח אשתו', 'אשתו' היא כנסת ישראל, ועל דבר זה ביקש יצחק אבינו, שיהיה ה' תמיד לנוכח עיני כנסת ישראל, שבכל עת ובכל זמן יפנו כנסת ישראל לנוכח ה' יתברך, לדעת שהכל בא ממנו יתברך שמו לעד.

אמונה זו אינה רק בשעה שהדרך נוחה ומאירה. עיקר מבחנו של האדם הוא כאשר הרועה מוליכו בנתיב שאינו מבין, בתוך 'גיא צלמות', גם שם עליו לזכור 'כי אתה עמדי'.

וגדול הוא כוח האמונה בשעת הצרה, שכפי מה שמאמינים שתכלית הדין היא רחמים, כך זוכים להתגלות הטוב בפועל.

וזהו שביקש דוד המלך 'גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע', גם בעת צרה שאין רחמי ה' נגלים לעין גם כן לא אירא רע, והוסיף לבקש 'אך טוב וחסד ירדפוני', שירדפהו חסד, הן חסד נגלה והן חסד נסתר, הן טוב שהוא חס"ד במספר קטן, והן חסד נגלה, ובכוח האמונה נזכה שיתהפך ה'טוב' ל'חסד' ויתגלו רחמיו יתברך עלינו בשלמות.

וכאשר האדם נאחז בידיעה שהבורא עמו גם בתוך הגיא, הוא יודע שהירידה אינה סוף הדרך. שבטו של הרועה אינו בא לדחותו, אלא להוליכו אל המשענת ואל העלייה שתבוא אחריה.

על כל אדם עוברים בחייו זמני עלייה וזמני ירידה, והעצה להתחזק בזמני הירידה היא לדעת שהקדוש ברוך הוא, הוא העומד מאחרי כל הקשיים העוברים עליו, ואין שום צרה הנמשכת לעולם אלא ישוב הגלגל ויתהפך עליו למוטב.

וכן מצינו בדוד המלך עליו השלום שעברו עליו זמנים קשים בימי חייו, והיה מחזק עצמו באמרו 'שבטך ומשענתך המה ינחמני', ופרש **רבנו עובדיה ספורנו** שדוד נתן אל לבו שכבר היה כן בעבר, שהכה אותו ה' בשבט חובלים, ואחר כך תמך אותו לעזרו במשענתו, וכמו שהיה כן בעבר שאחר המכה באה הסמיכה, זו היא נחמתו שגם להבא ישוב ה' לסמכו במשענתו אחר שהכה אותו בשבטו, וזהו החיזוק לכל אדם בשעת קושי וסבל, לדעת שכל קושי הוא זמני ואחריו תבוא הרווחה.

זהו חוט האמונה השזור לאורך המזמור: 'ה' רעי' - שלא תחסר מליבנו הידיעה שהוא מנהיגנו; 'כי אתה עמדי' - גם במקום החשוך ביותר, 'שבטך ומשענתך המה ינחמני' - מפני שגם הירידה עצמה נתונה ביד הרועה, והוא המוליך ממנה אל הטוב והחסד. היודע זאת אינו נשאר בגיא, אלא הולך בו בלב בטוח עד שישוב וישב בבית ה' לאורך ימים.

לה' הארץ – לאחד הברכה

לה' הארץ ומלואה תבל וישבי בה (תהלים כד א).

האדם יוצא אל שדהו, זורע וקוצר, טוחן ולש, ולבסוף עומדת לפניו פת הראויה לאכילה. בשעה זו עלול הוא להרגיש כי עמל כפיו הוא שהביא לו את לחמו. כנגד מחשבה זו פותח דוד המלך עליו השלום ואומר: 'לה' הארץ ומלואה'. אולם במקום אחר נאמר: 'והארץ נתן לבני אדם'. אם הארץ לה' היא - כיצד ניתנה לבני אדם?

על כן צריך האדם להיות בבחינת "מאמין בחי עולמים וזורע", ולזכור בכל שלב שהכול מאת הבורא יתברך שמו. לשם כך ניתנו התרומות, המעשרות והביכורים, כדי שבכל מלאכת השדה יכיר כי לא כוחו ועוצם ידו עושים לו חיל; יש מנהיג לבירה והכול מאתו יתברך.

כל עוד הוא ממתין לגשמים, הרי הוא חש היטב כי תלוי הוא בחסדי שמים. אבל לאחר שצמחה התבואה והוא קוצר, טוחן ולש, עלולה להתגנב ללבו המחשבה שהדבר תלוי בחריצותו. דווקא בסוף המלאכות, כשהבצק עומד להיכנס לתנור, נצטווה להפריש חלה מראשית העיסה. אף שכבר הפריש תרומות ומעשרות בשדה, חוזרת מצוות חלה ומזכירה לו שהקדוש ברוך הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, והוא הקוצב לכל בריה די מחסורה.

זו היא עקירת שורשה של עבודה זרה: שלא לייחס כוח לשום דבר מלבד אלוקותו יתברך. האדם ממתין ואינו אוכל מיגיעו עד שייתן חלק למקום, ובכך הוא מבטל מלבו גאווה וישות ומכיר שהוא וכל קניינו שייכים לאדונו יתברך.

האדם עשוי לחשוב שככל שירבה בחריצות ובהשתדלות, כך תרבה הצלחתו. אולם ביחס למצוות חלה אומר הנביא **יחזקאל**: 'וראשית עריסותיכם תתנו לכהן, להניח ברכה אל ביתך', וחכמינו ז"ל אמרו כי המפריש חלה זוכה לברכה (שבת לב:). נמצא שלא היגיעה לבדה היא המביאה את השפע; דווקא כשהאדם נותן מראשית עמלו לשמים, מונחת הברכה בביתו.

הפרשת החלה מקשרת אפוא את האדם עם בורא העולם, ומשרישה בו כי הלחם וכל אשר לו מאת ה' הם. אך גם לאחר שהפריש חלה והפת מותרת באכילה, עדיין לא הושלם סדר העבודה; קודם שייהנה ממנה עליו לברך.

כך אמרו **חכמינו ז"ל** (ברכות לה.): "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר 'לה' הארץ ומלואה'". רבי לוי הקשה: מצד אחד נאמר 'לה' הארץ ומלואה'', ומצד שני 'והארץ נתן לבני אדם'. ותירצו: "כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה".

קודם שבירך האדם, המזון אינו שלו כלל; הוא עומד עדיין ברשותו של אדון הכול. בברכה נוטל האדם רשות: הוא מודה לבורא על מזונו ומכיר כי אין הוא בעל הבית אלא מקבל מתנה. רק מתוך הכרה זו נעשית הארץ 'נתונה לבני אדם'. נמצא שמצוות חלה והברכה משלימות זו את זו. לאחר כל העמל מפריש האדם מראשית עיסתו לשמים, וברגע האכילה הוא מברך על הפת. כך נשמרת בלבו הידיעה כי גם הארץ שניתנה לבני אדם לא יצאה מרשותו של הבורא: לעולם 'לה' הארץ ומלואה'.

לשמיעת השיעורים - קול הלשון:
03-6171077
ספיר והלום

בס"ד, גליון קל"א | פר' תולדות תשפ"ז

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה בהלכה

פניני הלכה למעשה, בעניינא דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

באר ישראל

בית מדרש להוראה ודיינות

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

מסירת מוצר שנמכר לנכרי לשליח בשבת

יחזקאל מכר מוצר משומש באתר מכירות לקונה נכרי, וקיבל את התשלום באשראי לפני שבת. בעיצומה של סעודת השבת נשמע לפתע צלצול פעמון בביתו של יחזקאל. הוא קם לפתוח את הדלת, ובפתח עומד משלוחן גוי שהגיע לביתו על מנת לאסוף את המוצר שנמכר ולהביאו לידי הקונה. כעת הסתפק יחזקאל, האם הוא רשאי למסרו לשליח בשבת הואיל ותמורתו כבר שולמה לפני השבת, או שמא יש חשש מראית העין גם כשהמוצר כבר שייך לנכרי?

תשובה:

א. מסירת מקח שנמכר מערב שבת

בברייתא (שבת יח:) **מבואר, שאף לבית הלל שהתירו למכור לנכרי בערב שבת, ההיתר הוא בתנאי שיצא מפתח ביתו של ישראל מבעוד יום. ופירש רש"י** (שם ד"ה אלא כדי שיגיע לביתו), **שהחשש הוא שיתחלף בשלוחו. וברמב"ם** (הלכות שבת פ"ו ה"י"ט) **נתפרש חשד נוסף, שמא יאמר הרואה שעכשיו מכרו לו. וכן נפסק בשולחן ערוך** (או"ח סי' רנב סעיף א).

במשנה ברורה (שם סק"ט) **הביא את שני הטעמים: חשד שציווהו להוציא, וחשד שמכר לו בשבת. ולפי הטעם השני אסור גם בעיר המוקפת חומה או שיש בה עירוב, אף שאין לחשוש להוצאה האסורה, מכל מקום יש לחוש לחשד הרואים שיסברו שמכר לו בשבת.**

מעתה, מה שהקונה הזמין את השליח מדעת עצמו, אינו טעם מספיק להתיר למסור לידיו. אמנם אין המוכר מצווהו לעשות מלאכה, אבל הרואה את מסירת המוצר בבית המוכר אינו יודע מי הזמינו ומתי נעשתה המכירה. לענין חשד זה אין לחלק בין הקונה הבא ליטול בעצמו ובין שליח שבא מטעמו.

המשך בעמ' ג'

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

השמיט 'לברכה' בשאילת גשמים

לאחר תפילת שחרית באחד מימות החורף נזכר אבישי שבברכת השנים אמר 'ותן טל ומטר על פני האדמה', ודילג על תיבת 'לברכה'. את שאר הברכה אמר כרגיל. הוא הסתפק האם עצם בקשת טל ומטר מספיקה, או שהבקשה שיהיו לברכה מעכבת. האם עליו לחזור ולהתפלל?

ת. אינו צריך לחזור ולהתפלל, אף אם נזכר באמצע התפילה לאחר שסיים את ברכת השנים[1].

תספורת לפני מנחה בזמננו

יצחק ביקש להסתפר אחר הצהריים, לפני שהתפלל מנחה, אולם חברו העיר לו שחז"ל אסרו להסתפר סמוך למנחה. האם אפשר להקל בזמננו בטענה שהתספורת נעשית במהירות והתקלות אינן שכיחות כל כך, והאם יש הבדל בין מספרה לבין תספורת בבית?

ת. גזרו חז"ל שלא ישב לפני הספר לאחר שכבר הגיע זמן מנחה שמא ישברו המספרים וישכח ולא יתפלל[2]. וכתבו הפוסקים כי אם יש לפניו מספריים או מכונת תספורת חלופיים, אפשר להקל ולהסתפר קודם מנחה[3]. אבל כשאין לפניו כלי חלופי, גם בזמנינו על אף שהתקלות נדירות או שהתספורת קצרה, נכון לנהוג כדברי חז"ל ולהתפלל קודם שמסתפר, ובכל אופן צריך שיישאר זמן מספיק להשלים את התספורת ולהתפלל, ואין להתחיל תספורת כשעלול להפסיד את זמן התפילה[4].

חימום קוגל בליל שבת להשבחת טעמו

בליל שבת רצה אהרן להניח קוגל שהוכן מערב שבת על מכסה סיר החמין העומד על הפלטה, ולהשאירו שם עד סעודת הבוקר. מטרתו לא הייתה רק לחממו, אלא שהשהייה הממושכת תעשה את הקוגל משובח וטעים יותר. האם שינוי זה אסור משום 'בישול', אף כשההנחה נעשית בדרך המותרת?

ת. אם הקוגל כבר נאפה או נתבשל כל צורכו, והוא יבש בלא רוטב[5], מותר לחממו אף שכוונתו להשביח טעמו והוא 'מצטמק ויפה לו'[6], ויניח את הקוגל על גבי מכסה סיר, אך אין להטמין את הקוגל בתוך כיסוי הסיר[7], וכן מותר להניחו בליל שבת לצורך סעודת הבוקר, ואין בכך איסור הכנה[8]. אולם אם לא נגמר בישולו, אף שכבר אפשר לאוכלו בדוחק, אסור להניחו על הסיר

המשך בעמ' ב'

1 מאחר שהמתפלל ביקש על טל ומטר ואמר את שאר הברכה וחתימתה כראוי, ולא החסיר את עיקר שאלת הגשמים, דילוג תיבת 'לברכה' אינו מעכב בדיעבד, וכמבואר בביאור הלכה (סי' קיט ד"ה אם דילג) שחיסרון בדבר שהוא מעיקר הברכה, כגון שאלת גשמים בימות הגשמים, מעכב, אך השמטת דבר שאינו מעיקר ענינה אינה מעכבת. ועל פי זה בנידון דידן שעצם שאלת המטר נאמרה והברכה נחתמה כראוי, אינו צריך לחזור. ואף שכתב הט"ז (או"ח סי' קיד סק"ח) שעיקר מה שמבקשים על הטל בברכת השנים הוא כדי שיהיה לברכה, מכל מקום אין ללמוד מכך שתיבת 'לברכה' היא מעיקר הברכה ומעכבת, שהרי הריטב"א (תענית ג. ד"ה תאנא בטל וברוחות) כתב שנהגו לשאול על טל של ברכה, ואף על פי כן אם לא שאל טל אין בכך כלום, וכן נפסק בשו"ע (או"ח סי' קיז ס"ד) שאם שאל מטר ולא טל או מחזירין אותו. ועוד שבנידון דידן שאמר את שאר הברכה כרגיל, הבקשה לטובה ולברכה עולה מתוך מה שאמר 'ברך עלינו', 'לטובה' ו'וברך שנתנו כשנים הטובות'. ובפרט שבנוסחאות הישנות של סדר התפילות לרמב"ם (נוסח ברכות התפילה, ברכה ט), הנוסח הוא 'ותן טל ומטר על פני האדמה', בלא תיבת 'לברכה'. אמנם בנוסח הדפוסים (שם) מופיע 'לברכה', אך הנוסח הנזכר מלמד שאין לתלות בזה את הכשר ברכת שאלת הגשמים.

2 במשנה (שבת ט:): לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל, ואמרו בגמרא הטעם, שמא ישבר הזוג, ופירש רש"י (ד"ה שמא ישבר הזוג): של מספרים, ויהא צריך לחזר אחר זוג אחר. וכן פסקו הרמב"ם (הל' תפילה פ"ו ה"ה) והשולחן ערוך (סי' רלב ס"ב) לאסור אף בתספורת רגילה סמוך למנחה גדולה. ובמשנה ברורה (שם סק"ז) נתבאר שתחילת זמן זה היא חצי שעה זמנית קודם מנחה גדולה, דהיינו מחצות היום.

3 המגן אברהם (סי' רלב סק"ג) כתב שאפשר להקל כשיש שניים או שלושה זוגות מספריים מוכנים לפניו, הביאו במשנה ברורה (שם סק"ז). ובשער הציון (סק"ג) כתב שהאליה רבה (סק"ג) מפקפק בזה, ומשום דלא פלוג רבנן. ובברכי יוסף (סק"ג) הביא מהארחות חיים (דין תפילת המנחה אות ב) שכתב ג"כ שאם יש לו זוגות אחרים מותר וכדעת המג"א. וכתב הברכי יוסף, שאף שמצאנו בכמה גזירות חז"ל שאמרו 'לא פלוג רבנן', יש לחלק שכאן אף אם ישבר הזוג ויחזר אחר זוג אחר, עדיין יתכן שבכל זאת ישאר לו זמן להתפלל, ואף אם יעבור זמן המנחה, אין בזה רק ביטול מצוה דרבנן בשב ואל תעשה. וכן בבן איש חי (שנה ראשונה, ויקהל אות יא) הביא את החולקים על המג"א ואף על פי כן כתב שיש לסמוך על המקילים, ושכן נהגו בבבדאד גם לאחר שהגיע זמן מנחה קטנה. ובשו"ת אור לציון (ח"ב פט"ו סי' קי) פסק ג"כ להתיר אם יש לו או לשכנו עוד זוג מספרים, וכתב שיש מי שרצה לאסור במכונת גילוח אף אם יש עוד כמה מכונות גילוח, שמא יפסק זרם החשמל, ודחה מכמה טעמים: שהרי הפסקת חשמל אינה שכיחה ואין לחוש לה, ועוד שאין לנו לגזור גזירות מדעתנו מה שלא גזרו חז"ל, ועוד שכל החשש לענין מספרים הוא שמא ישבר הזוג ויהא צריך לחזר אחר זוג אחר ויטרד בזה ולא יתפלל, אבל לא חששו שלא ילך להתפלל אם לא גמר להספתר, ואם כן בהפסקת חשמל שאין לו במה להטרד אין לחוש.

4 בקצות השלחן (סי' כו, בדי השולחן אות טו) כתב שמנהג העולם היום להסתפר אף סמוך למנחה קטנה, ואולי לפי שאנו רואים בחוש שמלאכת התספורת עם מכונות התספורת המצויים בזמנינו, היא עבודה קלה הנגמרת בזמן קצר, ואף שאין לנו לחדש חילוקים מדעתנו, מכל מקום יש להקל בצירוף הדעה המובאת ברמ"א להתיר גם סעודה קטנה אף סמוך למנחה קטנה.

5 הלחלוחית הבלועה בתוך הקוגל אינה כרוטב נפרד, אך אין לחמם עמה רוטב שהצטנן לגמרי, כמבואר בשו"ע (סי' שיח סט"ו) ובמשנה ברורה (שם ס"ק ק - קו) בדין פשטידה ששומן נימוח בתוכה: כשאינו נעשה משקה מרובה הזב וניכר בפני עצמו, אין ההפשרה אוסרת את החימום. ולכן לחלוחית פנימית אינה נחשבת רוטב נפרד. אולם ברוטב שהצטנן שייך בישול אחר בישול, כמבואר (שם ס"ק קד) ובשו"ע (שם ס"ד). כשיש שומן קרוש רב שיימס ויזוב לחוץ, יש לדון גם משום נולד.

6 בשו"ע (או"ח סי' שיח ס"ד) התיר חימום חוזר של מאכל יבש המבושל כל צורכו, אף לאחר שנצטנן. ודין הנחתו על מיחם מבואר שם (ס"ח). במשנה ברורה (שם ס"ק נ) הובא בשם מאמר מרדכי, שאף אם ההעמדה משביחה את התבשיל בדרך של מצטמק ויפה לו, מותר.

7 בשו"ע (סי' רנג ס"ה) ובמשנה ברורה (שם ס"ק פה-פז) שמותר להניח על פי קדירת חמין העומדת על האש, שאין דרך בישול בכך. בספר וביום השבת (סי' ב ס"ג וס"י, סי' ג ס"ד) הובאה דעת הגרי"ש אליישיב והגרב"צ פלמן, שמיחם חשמלי דינו ככירה משום שגוף החימום מחובר אליו, ומכיוון שניתן להעבירו למצב הרתחה, דינו ככירה שאינה גרופה וקטומה, וכיסוי המיחם אינו הופך את האש לגרופה וקטומה, שכן הוא כיסוי קבוע, וכמבואר במשנה ברורה (סי' רנג ס"ק פא, ובשער הציון ס"ק עה) שנדרש כיסוי אחר, שיהווה היכר שאינו חפץ בחום רב ולא יבא לחתות באש שלמטה. ולפיכך אין להניח מאכלים בשבת אף על כיסוי המיחם, כי הכיסוי והמיחם נחשבים כלי אחד, והמים שבתוך המיחם אינם מפסיקים, כדין מים שבתוך הכירה עצמה, שאינם מפסיקים. אמנם הרבה פוסקים חולקים על כך וסוברים שהמכסה של המיחם נחשב כקדירה העומדת מעל האש, ולכך מותר לחמם על גבו תבשילים המבושלים כל צרכם אפילו כאשר האש אינה גרופה וקטומה, וכמבואר בשו"ע (סי' שיח ס"ח) שמותר להניח לכתחילה מאכלים על גבי מיחם העומד על אש שאינה גרופה וקטומה, משום שאין דרך בישול בכך. ואם רוצה להניח את הקוגל עטוף בנייר כסף, דעת האגרות משה (ח"ד סי' ע"ד) שאין דין הטמנה בנייר כסף כיון שאינו עשוי לשמירת חום, אמנם שאר הפוסקים חלקו עליו ולדעתם יש בו דין הטמנה משום שלפעמים הוא נועד גם לשמירת חום, ולכן הדבר תלוי בכוונת הנותן, ראה בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"א הערה רנד). אם כוונת העטיפה הוא בכדי למנוע התפוררות, או משום שחפץ שהקדירה תישאר נקיה, אין בזה איסור הטמנה, אפילו כשהוא עטוף מכל צדדיו.

8 ראה משנה ברורה (סימן שכג סקכ"ז), שהתיר להדיח

לגמור בישולו בשבת[9].

השלמת כוס הקידוש בקוביית קרח

בסעודת שבת בשמחה משפחתית עמד ר' מיכאל לקדש על יין משובח ויקר. גיסיו כבר קידשו לפניו, וכשמזג מן הבקבוק התברר שלא נותר בו די יין למלא את כוסו. פנחס הילד הציע להוסיף מים, אך ר' מיכאל חשש שהדילול יפגום בטעם היין ובעונג שבת. הציע לו פנחס להניח קוביית קרח ולקדש מיד, קודם שתימס. האם הכוס נחשבת מלאה אף שר' מיכאל מקפיד שהקרח לא יתערב ביין?

ת. אם יש בכוס רביעית יין, רשאי להוסיף קוביות קרח כדי להגביה את מפלס היין ולהשלים את הכוס[10]. אך אין לרסק את הקרח כדי להמיסו[11]. אפשר גם להעביר את היין לכוס קטנה המחזיקה רביעית כדי שתהיה הכוס מלאה. אם אין דרך למלא את הכוס, יכול לקדש על כוס שיש בה רביעית, גם כאשר היא חסרה[12].

לפרוס לייבוש שמיכת פוך שנרטבה בשבת

בשבת אחר הצהריים ישב אריאל על הספה, ולידו התהפכה כוס מים. מעט מים נשפכו על שמיכת הפוך הטבעי, ובני הבית חששו שהלחות תפגע במילוי. בימות החול הם רגילים לפרוס את השמיכה על סורג החלון כדי לאווררה. האם מותר לעשות זאת בשבת? ואם כבר הניחוה שם בלי לדעת שהדבר אסור, האם צריכים להסירה, ובאיזו דרך מותר לאווררה?

ת. אין לפרוס את השמיכה על חבל או על סורג כדרך שתולים כביסה לייבוש, מפני מראית העין, שיחשבו שכיבסוה בשבת. ואין להתיר זאת משום שנרטב רק חלק ממנה, ואף בחדר סגור אסור לפרוס[13]. מכל מקום אפשר להניחה כרגיל על הספה או על גב כיסא במקום מאוורר, ולפתוח את החלון. אך אסור למתוח את השמיכה בין כיסאות כמתקן לייבוש כביסה[14]. אם השמיכה נרטבה מכוס מיץ וכדומה מותר לשוטחה, כיון שניכר שלא כובסה[15].

אם כבר פרוסה בשבת, אין חובה להסירה, לפי שהגזירה היא על מעשה הפריסה, והסרתה אינה מתקנת את האיסור שכבר נוצר, ויש מחמירים בזה[16].

השארת כביסה תלויה על החבל בשבת

ביום שישי בבוקר כיבסתי כמה בגדים ותליתי אותם על החבל לייבוש. מכיון שהיה זה יום שישי קצר, של שעון חורף, שכחתי להסיר את הבגדים לפני הדלקת נרות. האם מותר לי להשאיר את הבגדים תלויים בחוץ במהלך השבת?

ת. מעיקר הדין מותר, כיון שהכביסה נתלתה טרם כניסת השבת[17]. אולם יש שהקפידו על כך[18].

טלטול מפה רטובה בשבת

בליל שבת לאחר הסעודה נשפך כד מלא מים על מפת השולחן שבבית'י. האם מותר לי להוריד את המפה כדי להחליפה באחרת?

ת. מפה הרטובה ברטיבות מועטה, מותרת בטלטול. אך מפה הספוגה במים בכמות שמקפידים לסחוט יש איסור לטלטלה[19]. יש להטות את השולחן על הצד כדי שהמפה תיפול על הארץ, ואחר כך להזיזה ברגליים לפינת הבית[20].

חימום חלה כדי שתהיה פריכה

האם מותר לחמם חלה על סיר כשהחימום מקשה את תחתיתה, עד שהיא נעשית פריכה כצנים?

ת. אם החלה רק מתחממת ותחתיתה מתקשה מעט ונעשית פריכה, מותר. אבל אין להניח לחם כדי לייבשו ולהקשותו עד שייעשה צנימים ממש, והמיקל בזה יש לו על מי לסמוך[21].

המשך בעמ' ד'

כלים בליל שבת לצורך מחר, על פי זה, כשאופן החימום מותר, רשאי להקדימו ללילה לצורך האכילה בבוקר, ואין צריך לסמוך את החימום לשעת הסעודה.

9 השו"ע (סי' שיח ס"ד) אסר את השלמת בישולו של מאכל שלא נתבשל כל צורכו. ובמשנה ברורה (שם ס"ק כו) ביאר שאף מעבר למאכל בן דרוסאי שייך בו בישול מן התורה. לכן לא די בכך שהאטריות מבושלות אם הביצים שבתערובת טרם נתבשלו כל צורכן. עוד ביאר (שם ס"ק מא) שלפי הדעה שיש צלייה אחר בישול, אף קדירה מפסקת אינה מתירה זאת. ומכל מקום אין צלי אחר צלי ואין אפייה אחר אפייה.

10 בגמרא (ברכות נא.) נמנה 'מלא' בין דיני כוס של ברכה. ובשו"ע (או"ח סי' רעא ס"י) מבואר לעניין כוס של קידוש שיש לקדש על כוס מלאה יין, והושוו שאר דיני כוס הקידוש לדיני כוס של ברכת המזון. וכן כתב הרמ"א (או"ח סי' קפז ס"ב) לעניין כוס של ברכת המזון שיש למלאותה על כל גדותיה. וראה במשנה ברורה (סי' קפב ס"ק יט) שמותר להוסיף לכוס שאינה מלאה חתיכת פת, כדי להגביה את היין ולמלא את הכוס. וביאר, שאין צורך שתהיה הכוס מלאה כולה ביין, שהרי די ברביעית יין, ורק שלא תהא הכוס חסרה. אולם הביא (שם ס"ק לב) מהאליה רבה (ס"ק יד) שהמילוי מועיל דוקא בחתיכת פת אחת, לפי שבהרבה חתיכות היין נמאס ואין לקדש עליו, משום (מלאכי א ח) 'הקריבהו נא לפחתך'. ולפי זה, בקוביות קרח מותר להוסיף אפילו מספר קוביות, כיון שאין היין נמאס על ידן.

11 בשו"ע (סי' שכ ס"ט) מבואר שאסור מדרבנן לרסק בידים כאן קודם, אך מותר ליתנם לתוך כוס יין או מים והם נימוחים מאליהם. ובמשנה ברורה (ס"ק לד) ביאר שבאופן זה לא אסרו רבנן כיון שאינו עושה מעשה בידיים. בנוסף, יש להקפיד שלא להניח מידי הרבה קרח בתוך המים, שהרי ברמ"א (סי' קפז ס"ב) מבואר שאין צורך למזוג יין במים כשאינו חזק, ובמשנה ברורה (סי' קפב סק"ל) התנה את המזיגה בכך שטעם היין לא יתקלקל על ידי מזיגתו, לפיכך אין לדלל באופן הפוגם את טעמו כדי למלא את הכוס.

12 במשנה ברורה (סי' רעא ס"ק מב, נב) כתב שאם יש כוס קטנה המחזיקה רביעית ישפוך היין לתוכה כדי שתהא מלאה, ואם אין לו אפשרות לכך מותר לקדש על רביעית בכוס שאינה מלאה, כיון שכוס מלאה היא מצוה רק לכתחילה אך אין זה מעכב בדיעבד. ובפרט כאשר הכוס מלאה כמעט עד סופה שיכול לקדש כן אף לכתחילה, כיון שהט"ז (סי' קפז סק"ד) הביא שיש הסוברים שגם כשאינו ממלא את הכוס עד סופה, עדיין שם 'מלא' על הכוס, ולפי שאם תהיה הכוס מלאה הרבה ישפך היין ויתבזה. וכן הביאו האליה רבה (סק"ד) והמשנה ברורה (סק"ט).

13 בשו"ע (או"ח סי' שא סמ"ה): 'מי שנשרו כליו במים וכו' ולא יטחטח לנגבם מפני מראית העין שלא יחשדוהו שכבסן בשבת, ואפילו בחדרי חדרים שאין שם רואים אסור'. וביאר המשנה ברורה (ס"ק קסה) שבחשד לכיבוס שהוא איסור תורה, לא חילקו חכמים בין מקום גלוי למקום נסתר. עוד הביא המשנה ברורה (ס"ק קסג) מהמגן אברהם (ס"ק נה) שמלשון השו"ע שכתב מי שנשרו כליו, משמע דוקא נשרו במים, אבל אם נשפכו עליהם מים מועטים שאין חשש שיחשדוהו בכיבוס, מותר לטחטח בשבת. אבל דעת האליה רבה (ס"ק עז) והשלחן עצי שיטים (סי' ג ס"א) לאסור אפילו כאשר הבגד נרטב במים מועטים, וכן כתב המגן אברהם (שם) בסוף דבריו שממה שאסר השו"ע (שם סמ"ז) לשטוח בשבת בגד שנרטב מזיעה מבואר, שאף בגד שנרטב במים מועטים אסור לשטוח בשבת. ולפי דבריהם נראה שיש לאסור הן כאשר נרטב כל הבגד והן כאשר נרטב מקצתו. אבל הערוך השולחן (סעי' קיט) כתב שבדברי המגן אברהם מבואר להתיר לשטוח בשבת בגד שנרטב רק מקצתו, ולפי שאין שייך חשש מראית העין שיחשדוהו שכבסן בשבת, שהרי רואים שמקצתו של הבגד יבש, וכן כתב הבני ציון (ליכטמן, ס"ק סח). אמנם במאמר מרדכי (ס"ק לה) כתב שאף באופן כזה יש משום מראית העין, שהרואה יחשוד שכיבס מקצת הבגד אחר שנתלכלך אותו מקום. וכן כתב בתורת שבת (ס"ק מא) שאין לחלק בין נרטב מקצת הבגד או כולו, שאם כן נתת דברך לשיעורים שהרי אין ידוע מה נחשב מקצת בגד רטוב, ומה הוא שיעור מים מועטים. וראה בבן איש חי (שנה שנייה, ויחי, אות א) שסובר שאפילו בגד שהוא יבש לגמרי, אסור לשטחו בשבת, ומפני שהרואה אינו מבחין שהבגד יבש.

14 כל האיסור הוא רק כדרך ששוטחים בגדים אחר כיבוסם בימות החול, אבל אם אינו פורס ושוטח את הבגד כדרך שנוהגים לאחר כביסתו אין בזה איסור, וכמבואר במשנה ברורה (ס"ק קעו) שמותר להניח את הבגד שלא בדרך שטיחה. וכן כתב הבן איש חי (שם) שמותר לתלות את הבגד על החבל מבלי לשטחו.

15 במשנה ברורה (סי' שא ס"ק קסד) הביא בשם החיי אדם (כלל כב סק"ז) להתיר שטיחת בגדים המלפפים בהם תינוקות בשבת, מפני שלכלוכם מוכיח שלא כובסו. ועוד כתב כי אפשר שמותר גם כשהבגדים נרטבו במי רגליים, כיון שהרטיבות מצויה בהם ומוכרת לרואים, ולא יבואו לחשוד בו שכיבסם בשבת. וכן כתב הבן איש חי (שנה שנייה, ויחי, אות ג) שמותר לשטוח אותם, מפני שהכול יודעים שהדרך לשטוח בגדים אלו בלא כיבוס. והוסיף (שם אות ג) שלדברי החיי אדם יש להתיר לשטוח גם מטפחות של גדולים שניכר בהם קצת לכלוך, שכן לכלוכן מוכיח שלא כובסו, וכן כתב הכף החיים (ס"ק רנט). ובשמירת שבת כהלכתה (פכ"ו הערה לט) כתב שיש לעיין לפי דבריהם, האם מותר גם לשטוח שאר בגדים שניתז עליהם לכלוך או משקה צבוע שניכר על הבגד, אולם בספר פסקי תשובות (סי' שא הערה 409) כתב בפשיטות שמותר, ואין בכך חשש מראית העין.

16 השו"ע (סי' שא סמ"ה) התיר להשאיר בגדים שנפרסו מערב שבת, ובמשנה ברורה (שם ס"ק קסז) ביאר שעיקר החשד אינו אלא בשעת הפריסה, שהרואה שהוא שוטחם בשבת חושד בו שכיבסו היום. ולפי זה כתב הבן איש חי (שם אות א) שהעובר ופורס בשבת אינו חייב להסיר, אפילו אם רואים שמקום התלייה היה ריק בכניסת שבת וכעת יש בו בגדים, ומפני שעיקר הגזירה היא על פעולת השטיחה בשבת. והביא דבריו להלכה בכף החיים (ס"ק ר"ס ורס"ב). אך בחוט שני (פל"א 'איסור תליית בגדים לייבשם' אות ד) כתב שלכאורה מטעם זה שיחשדוהו אותם בני אדם שראו שלא היו הבגדים שטוחים בכניסת השבת ועתה ישנם בגדים שטוחים, יש לומר שצריך לסלקם ולא כמו שכתב הבן איש חי, ונשאר בצריך עיון. וכן כתב בשו"ת מגדנות אליהו (ח"ב סי' לא) שמדקדוק דברי השו"ע הרב (סנ"ז) שכתב 'שהרואה אותם שטוחים לנגב, יאמר שכבסן בשבת', משמע שגזירת חכמים היתה שלא יראו אותם שטוחים בשבת ולא רק על עצם השטיחה.

17 הבית יוסף (או"ח סי' שא סמ"ה) הביא את דברי הרשב"א (שו"ת ח"ז סי' צז) שכתב שמי ששטח בגדים בערב שבת יכול להשאירם בשבת אף שעדיין אינם יבשים, ואין לחוש למראית העין כיון שלא אסרו חכמים אלא את השטיחה עצמה בשבת. והוכיח כן מהמבואר במסכת ביצה (ט.) שאסור להוליך סולם משובך לשובך ביום טוב מחשש מראית העין שלא יאמרו להטיח גגו הוא מוליכים, ומכל מקום אינו צריך לסלק סולם המונח שם מערב יום טוב. וכן פסק השו"ע (שם סמ"ה). ובלבוש (סמ"ה) ביאר שבאמת אין אדם נחשד לעבור עבירה לפי שכל ישראל בחזקת כשרות, ועל כן הרואים את בגדו שטוח בשבת אינם חושדים שמא כיבסו ושטחו בשבת אלא יאמרו ששטחו מערב שבת, אך אדם השוטח בגד בשבת יש מקום לחושדו שכיבסו בשבת, לפי שאילו כיבסו אתמול מדוע לא שטחו מיד אחר הכיבוס, ואין בני אדם יודעים שלא כיבסם כלל אלא נשרו במים.

18 בדינים והנהגות להחזו"א (פרק ט אות ד) כתב שלא היה ניחא לו שישאירו בשבת בגדים מכובסים תלויים על החבל מערב שבת, מפני מראית העין אף שמעיקר הדין מותר. וכן כתב בטעמא דקרא (הנהגות והוראות ממרן החזון איש אות י) שהחזון איש הקפיד בביתו שלא יישארו בגדים מכובסים תלויים על החבל אף מערב שבת מפני מראית העין, ואף שמעיקר הדין אין צורך להסירם מן החבל. ובחוט שני (פל"ג) כתב שהחזון איש הקפיד על כך במקום שיש חשש חילול ה', שנמצאים שם אנשים שאינן שומרים תורה ומצוות ויחשדוהו שכיבס בשבת. אמנם בדינים והנהגות (שם) מבואר טעמו של החזון איש, שכיון שהדור יותר פרוץ יש יותר להקפיד על חשש מראית עין. ומכל מקום כתב בקובץ מבית לוי (ח"ו עמ' מח) בשם הגר"ש ואזנר שאם שכח ולא הסיר את הכביסה מהחבלים לפני כניסת השבת שלא יסירה בשבת, ומפני שאם אינו צריך את הבגדים לשימוש בשבת זו יש בסילוקן מחבל הכביסה משום איסור הכנה משבת לחול.

19 הרמ"א (סי' שא סמ"ו) אסר לטלטל בגדים הספוגים מים, מחשש סחיטה. ובמשנה ברורה (שם ס"ק קעא-קעב) חילק בין מים מרובים למועטים, וכפי שמבואר ברמ"א (סי' שב ס"ט) שבמים מרובים יש חשש סחיטה, אך לא במים מועטים. וראה בדברי המשנה ברורה (סי' שח ס"ק סג) שהגדר של מים מרובים הוא טופח על מנת להטפיח, אבל בגד שנרטב בפחות משיעור זה אינו מוקצה ומותר לטלטלו בשבת. וראה בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ו סי"ז) שהביא מהגרש"ז אויערבאך שאף כאשר נרטב רק חלק מהבגד אסור לטלטלו כולו, אם החלק הרטוב הוא ניכר וחשוב בבגד, אך אם נרטב רק חלק מועט מהבגד מותר לטלטלו, וכמבואר במשנה ברורה (סי' שיט סק"ס) שבאופן זה אינו חושש לסוחטו. וכתב המגן אברהם (סי' שא ס"ק נח) שאף בגד שנרטב ממש מותר לטלטלו על ידי עשרה בני אדם יחד, וכמבואר במשנה (שבת פכ"ב מ"ד) 'אבל עשרה בני אדם מסתפגים באלונטית אחת ומביאין אותה בידיהם', ולפי שהרבים מזכירים זה לזה שלא לסחוט. וכן כתבו התוספת שבת (סי' רעה סק"ד, וסי' שא ס"ק פו) והתהלה לדוד (סי"ק מד) שדוקא בעשרה בני אדם יש להקל ולא בפחות מכך, וכן נראה מדברי הבן איש חי (שנה שנייה, ויחי, אות ד). אבל האליה רבה (סק"פ) כתב שעשרה לאו דוקא, והוא הדין לשניים. בנוסף, יש להזהר מלנער את המפה וכפי שכבר הזהיר על כך בביאור הלכה (סי' שא ד"ה ואינו חושש), ועל פי המבואר בשו"ע (סי' שב ס"א).

20 כיון שהמפה היא מוקצה, אין לטלטלה אלא באופנים שהותרו לטלטול מוקצה. ולכן מותר להטות את השולחן כדי שהמפה תיפול על הארץ, שהרי זה לטלטול מן הצד המותר בשבת כמבואר בשו"ע (או"ח סי' שט ס"ד). וכן לאחר שנפלה המפה לארץ מותר לו להזיזה ממקום למקום ברגליו, שהרי זה טלטול כלאחר יד וכמבואר בשו"ע (או"ח סי' שיא ס"ח) ובמשנה ברורה (סי' שח ס"ק יג).

21 כאשר החלה נהיית מעט קשה ופריכה (-קראנץ') מותר, ואין לחשוש בזה לאיסור בישול וכמבואר במשנה ברורה (סי' שיח ס"ק מא) שאין אפיה אחר אפיה. אמנם לגבי עשיית צנימים בשבת כתבו האחרונים לאסור לעשות כן מחמת כמה טעמים: א. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תליתאה ח"ב סי' כ) העלה חשש מצד הקשיית גוף רך, ועל פי מה שכתב הרמב"ם (שבת פ"ט ה"ו) 'כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך, הרי זה חייב משום מבשל', ונשאר בזה בצ"ע. ב. בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' נב) דחה את ההשוואה לדברי הרמב"ם ולפי שהאיסור בזה הוא מחמת מבשל, והרי קיימא לן שאין אפיה אחר אפייה, ועוד שכל האיסור בהקשיית דבר רך הוא כאשר צריך זאת למלאכתו, ואילו כאן עושה זאת בדרך אכילתו. אולם למעשה כתב לאסור עשיית צנימים בשבת משום גמר מלאכה ומכה בפטיש [ויש לציין שהביאור הלכה (סי' שיח ד"ה והדחתן) כתב שאין משום מכה בפטיש באוכלים]. ג. בכף החיים (סי' שיח אות עח) הביא משו"ת אורח לצדיק (סי' ו) לאסור אפיה אחר אפיה כשפעולת האפייה השנייה משנה את המאכל, ואינה חימום חוזר בלבד, וכמו שכתב הט"ז (סי' שיח סק"ו) לעניין בישול אחר בישול במצטמק ויפה לו. ד. בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד סי"ו) כתב שיש לחשוש בזה לצלייה אחר אפיה. ולהלכה דעת הגרש"ז אויערבאך (שולחן שלמה סי' שיח ס"ק נו) שאין להפוך לחם לצנימים, וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פ"א סע"א). אמנם בשו"ת דעת (ח"ג סי' כב) התיר עשיית צנימים, משום שאין אפייה אחר אפייה. והביא שם את דעת המהרש"ם בדעת תורה (סי' שיח

ב. מראית העין בחפץ שכבר שייך לנכרי

בתוספות (שבת ג. ד"ה בבא דרישא) העמידו את הבבא ברישא של המשנה שבעל הבית מוציא ואין בכך איסור "לפני עור" שמדובר בנכר והחפץ של הנכרי, דאפילו מכניס ומוציא כל היום אין כאן איסור כלל כיון שאין החפץ של בעל הבית. אולם הרא"ש (שבת פ"א סי' א) הביא פירוש זה ודחהו וכתב: 'ובאשכנז ראיתי מורין לאיסור אף בחפץ של עובד גילולים'. וביאר הטעם מפני שהרואה אינו מכיר של מי החפץ, והסכים לאסור.

וכן נפסק בשולחן ערוך (סי' שכה סעיף א), שאסור ליתן לנכרי חפצים שדרכו להוציא, אפילו הם שלו, 'שהרואה אינו יודע שהחפצים של נכרי'. הרי שאף כשהמקח יצא מרשות המוכר ועומד בבעלות הגוי, אסור למסור לידו מצד מראית העין שיאמרו שהוא של ישראל.

וכן נשאל בשו"ת מגן שאול (ליקוטים סי' נז) במי שמכר סחורה לנכרי בחול, והנכרי השאירה אצלו עד שיצטרך לה, ובא בשבת ליטלה, והעלה שיש לחוש ולהחמיר אם אפשר. ובתשובת גיסו ר' יוסף ב"ר יעקב בן חסון שנדפסה שם (סוף הסימן) הוסיף, שלשיטות שנכרי קונה במשיכה, הרי שהמכר נגמר בשבת ובודאי דאסור'. והובאו הדברים בכף החיים (סי' שכה אות יא). הרי לנו מדבריהם שאף לאחר קניין יש לחוש לחשד מראית העין במסירה לידו, וקודם הקניין הדבר אסור מצד שגמר המקח נעשה בשבת ואסור משום 'מקח וממכר' בשבת.

ג. קבלת התשלום וקניין הנכרי

והנה שלוש דעות נאמרו בראשונים בדין קנין הגוי הקונה מטלטלין מישראל: א. דעת רש"י (בכורות ג: ד"ה קנין גמור) שהקנין המועיל בגוי הלוקח מישראל הוא קנין כסף בלבד. ב. דעת הרמב"ן (הל' בכורות ריש פ"ב), ורבינו תם (תוס' ע"ז עא. ד"ה רב אשי ועוד) שהקנין המועיל בגוי הוא רק קנין משיכה וכן פסק הרא"ש (בכורות פ"א סי' ב). ג. דעת הרמב"ם ועוד (פ"א מזכיה הי"ד כפי שביארו דבריו המ"מ ובכס"מ שם) הקנין המועיל בגוי הלוקח מטלטלין מישראל הוא בין קנין כסף ובין קנין משיכה.

ובמשנה ברורה (סי' תמח סקי"ז) הביא את השיטות, אם קונה בכסף או במשיכה, והצריך לכתחילה במכירת חמץ לצרף כסף ומשיכה, כדי לצאת ידי כולן. ומעתה, אין קבלת הדמים מוכיחה שהמקח כבר יצא מרשות המוכר.

ואכן לשיטה שכסף קונה, יש לומר שהחפץ נקנה כבר קודם שבת, אמנם לשיטה המצריכה משיכה, עדיין צריך הנכרי למעשה קניין. ומה שהקל המשנה ברורה (שם) בדיעבד במכירת חמץ בכסף בלבד, נאמר לאחר הפסח, לגבי דיני הקנס המיוחדים לחמץ שעבר עליו הפסח, אבל לא הכריע שכסף קונה בוודאי בכל מקח.

ד. סיטומתא ותשלום באתר מכירות

אמנם מלבד קניין כסף יש לדון מצד קניין 'סיטומתא' שהוא קנין שנהגו בו הסוחרים. בשולחן ערוך (חו"מ סי' רא סעיפים א-ב) נפסק, שרושם שעושה הקונה על המקח אינו קונה קניין גמור בסתם, אבל במקום שנהגו לקנות בו נקנה המקח, וכן בכל מעשה שנהגו התגרים לקנות בו. וכבר כתב בשו"ת הרשב"א (מיוחסות להרמב"ן סי' רכה) דקנין הנהוג, מועיל אף בגוי, וכן כתב הרמ"א (בתשובה סי' פז) וכן העלה בנתה"מ (סי' קצד ס"ק ח), וכן הביא המגן אברהם (או"ח סי' תמח סק"ד) מתשובת משאת בנימין (סי' צז), וכ"כ בשו"ע הרב (סי' תמח סי"א), וכן הסיק המשנה ברורה (סי' תמח סקי"ט) שדרכי קניין אלו מועילות גם במכירה לנכרי.

אלא שיש לדקדק בגדר המנהג. יען שלא כל פעולה המחייבת את הצדדים לעמוד בדיבורם מקנה את גוף החפץ, אלא צריך שדרך אותו מסחר תהיה להקנות את המוצר המסוים באותה פעולה, ולא רק להתחייב לספקו לאחר מכן. לפיכך, אישור העסקה באתר יהיה נחשב כקניין סיטומתא, במקום שהדבר מחייב כגמר קניין וכך מקובל ונהוג באותו מקום.

אף בכסף עצמו מצינו מחלוקת אם קונה מכוח המנהג. בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' יח) צירף את הסברא שבזמננו תשלום כל המעות קונה משום סיטומתא. אולם הכרעתו שם היתה שלא להוציא מן המוכר המוחזק, בצירוף טעמים נוספים עיי"ש. לעומתו בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תה אות יא) שלל את תוקפו של מנהג שכסף קונה בין בישראל ובין בנכרי, וחילק בין מנהג זה ובין מעשי קניין חשובים, כרשימה, מסירת מפתח ולחיצת יד.

אמנם בנידון שלפנינו הקניין נעשה על ידי מסירת פרטי אשראי, ויש לדון שזהו בגדר קנין 'סיטומתא', אך יש בזה כמה פרטים משתנים באופן התשלום, ועל כן אין להכריע שהבעלות עברה קודם שבת.

ה. נטילת שליח עבור קונה נכרי

אם לא נקנה המוצר בתשלום, יש לדון אם נטילת השליח משלימה את הקניין. בשולחן ערוך (חו"מ סי' קפח סעיף א) פסק שאין ישראל נעשה שליח לנכרי. ואף מדין זכייה אינו זוכה לו, כמבואר בשולחן ערוך (סי' רמג סעיף יד). ממילא, אילו היה המוביל ישראל, אין הגבהתו קונה לנכרי מכוח שליחות רגילה או זכייה.

ובנכרי שמינה נכרי אחר לשלוחו נחלקו האחרונים. בשו"ת משאת בנימין (סי' צז, במגן אברהם סי' תמח סק"ד הביא דבריו ואת דעת החולקים) כתב שהמיעוט מדין שליחות נאמר כשהמשלח ישראל והשליח נכרי, או להיפך, אבל נכרי נעשה שליח לנכרי חברו. לפיכך, נכרי שקנה מקח מישראל ומינה נכרי אחר למשכו עבורו, קונה במשיכת שלוחו. אין היות המוכר ישראל גורעת משליחות זו, שהמשלח והשליח שניהם נכרים. וכן סתם הש"ך (חו"מ סי' רמג סק"ה) בשם משאת בנימין.

והבית שמואל (אה"ע סי' ה סקי"ט) הוכיח להיפך מדברי תרומת הדשן (סי' רצט). שם דן בישראל המוכר תרנגולים לנכרי שעתיד לסרסם, שלדעה שבני נח מצווים על הסירוס יש במכירה חשש 'לפני עיוור'. אולם אם הקונה אינו מסרסם בעצמו, אלא מוסרם לעבדו או לשפחתו לסרסם, צידד להתיר משום 'לפני דלפני', שהישראל אינו מוסר את התרנגולים לעובר העבירה, אלא למי שימסרם אליו. והבית שמואל למד מכך שאין מעשה המסרס מתייחס לקונה ששלחו, ומכאן שאין שליחות אף מנכרי לנכרי.

אולם הקצות החושן (סי' קפח סק"א) דחה ראיה זו, וכתב שהתרומת הדשן דן בשליחות לעשות עבירה, ובזו יש לומר שאין שליח לדבר עבירה אף מנכרי לנכרי. ממילא, אין לייחס את הסירוס למשלח, אף אם בדבר היתר שליחותו מועילה. כשם שאין שליח לדבר עבירה בישראל, ואין בכך כדי לשלול את שליחותו בשאר דברים, כך אין ללמוד מן הסירוס שאין נכרי נעשה שליח לנכרי בקניית מקח. ואף דקדק הקצות מלשון תרומת הדשן כדעת משאת בנימין, שבשאר דברים יש שליחות לנכרי חברו.

אלא שהמגן אברהם (סי' תמח סק"ד) הביא ראיה מהירושלמי (דמאי פרק ו), שאין נכרי עושה שליח לנכרי חברו, ומשום כך הסיק שאין להקל בזה. וכן הכריע הביאור הלכה (סי' תמח סעיף ג ד"ה ובלבד שיתננו לו), שאין לסמוך על משיכת שליח נכרי עבור קונה נכרי. לפיכך, כשהמוצר עדיין לא נקנה, אין לומר שנטילת השליח בבית המוכר מקנה אותו לקונה מכוח שליחות רגילה.

ומכל מקום, הביאור הלכה הביא בשם מטה יהודה, שאם הגיע החפץ לבית הקונה ממש מדעת המוכר, וקיבלו הקונה מדעתו, הקניין קיים אף שהמוביל ישראל. כאן אין צורך שפעולת המוביל תיחשב מעשה הקונה, שהרי החפץ הגיע לרשות הקונה עצמו.

וכל זה כשעדיין צריך להקנות את המוצר. אבל אם כבר נקנה לנכרי קודם שבת, אין צורך בשליחות הקונה כדי להקנותו שנית, שהרי המוביל נוטל ממון שכבר שייך לקונה.

ו. שליח בשכר ויד פועל כיד בעל הבית

עוד יש לדון מצד דין 'יד פועל כיד בעל הבית'. בבבא מציעא (י.) מבואר, שאף לדעה שהמגביה מציאה לחברו לא קנה חברו, פועל שנשכר לכך קונה לבעל הבית. הרי שיש בפועל יסוד קניין שאינו תלוי בשליחות רגילה, ויש לברר אם מכוחו תועיל גם הגבהת פועל נכרי.

במחנה אפרים (הלכות מכירה, קניין מעות סי' טו) הסתפק במי שקנה מקח, ופועלים נכרים הגביהוהו עבורו והניחוהו בפונדק. מצד אחד, יד הפועלים כיד בעל הבית. מאידך גיסא, אם באנו להחשיב את ידם כחצרו, הרי זו חצר המהלכת שאינה קונה. ואף שצידד בסוף דבריו לומר שיקנה מכוח עשיית הפעולה עבור בעל הבית, סיים שאין בידו ראיה גמורה לנידונו. ואין החיסרון תלוי בהליכת הפועל באותה שעה, שבגיטין (כא.) מבואר שאף כשהעבד עומד או יושב אין ידו קונה לאדונו, מפני שראוי להלך.

ובנתיבות המשפט (סי' קפח ביאורים סק"א) חילק בין קניין יד לקניין הגבהה. יד קונה בעצם החזקת החפץ, אף בלא שיעור הגבהה. ואילו הגבהה קונה גם כשהחפץ אינו ביד הקונה, אם הוגבה מכוחו. יד הפועל אינה קונה לבעל הבית מצד עצם ההחזקה, שהרי היא כחצר המהלכת. אבל כשהפועל מגביה כראוי בציווי בעל הבית, ההגבהה מתייחסת לכוח בעל הבית, ש'יד וכח פועל כיד וכח בעה"ב'.

וכן במשיכה, כשמושך הפועל לרשות בעל הבית, הרי זו משיכה מכוחו, כעין 'קורא לה והיא באה'. אבל משיכה לרשות הפועל או לסימטא אינה מועילה כשאין הפועל בן שליחות, שאין רשות הפועל כרשות בעל הבית. ועוד הצריך שבעל הבית יתכוון לקנות באמצעות מעשה פועליו, והפועלים עצמם אינם צריכים להתכוון לזכות לו.

ולפי יסוד הנתיבות יש לדון גם בקונה הנכרי שלפנינו: אם המוביל הוא פועלו, מגביה הגבהה הראויה לקנות על פי ציוויו, והקונה מתכוון לקנות בה, יש לומר שתועיל הגבהתו אף בלא שליחות. ואולם במוביל מטעם חברת הובלה יש לומר שאין לו דין פועל של הקונה לעניין זה.

המשך בעמ' ד'

הנחת מעיל רטוב ליד פלטת השבת

בשבת חזרתי מבית הכנסת ובדרך המעיל שלי נרטב כולו מגשם. כשנכנסתי הביתה הציע הבן שלי הציע שאניח את המעיל על כסא סמוך לפלטת השבת, כדי שהוא יתייבש מהר יותר. האם מותר להניח אותו במקום חם?

ת. אין לייבש את המעיל במקום שהרטיבות עלולה להתחמם לחום שיהיד סולדת בו[22].

בצל שנחתך בסכין חלבית בתוך שש שעות מבשר

אברהם חתך בצל להכנת סלט ירקות, ואחר כך הבחין שהשתמש בסכין חלבית נקייה. הוא עדיין בתוך שש שעות מאכילת בשר. האם מותר לו לאכול את הבצל, או שחריפות הבצל עושה אותו לחלבי גם לעניין ההמתנה אחרי בשר?

ת. אם הסכין הייתה נקייה משיירי חלב, אפשר לאכול את הבצל גם בתוך שש שעות מאכילת בשר, אפילו הסכין הייתה בת יומה[23], ויש מחמירים כשהסכין בת יומה[24]. דין זה הוא רק לגבי המתנת שש שעות, אך אסור לאכול את הבצל עם בשר ממש[25].

החזרת רכב שהושאל כשהבעלים הקדימו לשוב מחו"ל

לצורך עסקיי תכננתי לנסוע לחודש לארה"ב, וידידי ביקשני שאשאיל לו את רכבי בתקופה בה אשהה בחו"ל, והסכמתי. לאחר כשבוע וחצי הקדמתי לחזור לארץ בגלל המתיחות והחשש מתקיפה אירנית, וכעת אני זקוק לרכב. האם החבר חייב להחזירו, או שכבר זכה להשתמש בו חודש שלם? ומה הדין אם השכרתי לו את הרכב בתשלום?

ת. אם לשון הסיכום היה שהרכב יעמוד לרשות החבר במשך זמן שהייתו בחו"ל, והחודש הוזכר כמשך זמן הנסיעה המשוער, עליו להחזירו עם שובו של בעל הרכב[26]. אולם אם הסיכום היה להעמיד את הרכב לחודש קצוב ללא תלות במועד חזרתו, יש לחלק בין שכירות להשאלה. בשכירות, אפילו אם כשדיברו גילה דעתו שהוא משכיר את הרכב לחודש מאחר שבדעתו לשהות בחו"ל באותו זמן, אך לבסוף חזר בעקבות המצב הבטחוני, אי אפשר לדרוש את הרכב בחזרה קודם תום החודש[27]. אבל בשואל אף אם לא גילה דעתו בפרוש לפני ההשאלה רק שיש 'אומדנא דמוכח' שהשאילו כל זמן שלא יהיה בארץ, וכל שכן אם גילה דעתו, יכול לדרוש את רכבו בחזרה[28].

ס"ה), שהתיר מטעם זה. וכן דעת החוט שני (פכ"ט ס"ק יט) שמותר, ומשום ששינוי בטעם אינו נחשב כבישול.

22 בשו"ע (או"ח סי' שא סמ"ו): 'בגדים השרוים במים, אסור לנגבם סמוך לאש'. ובמגן אברהם (ס"ק נז) הביא מהמרדכי (רמז תלג-תלד) כי טעם האיסור הוא משום שהמים הספוגים בבגד מתבשלים, וכן משום איסור מלבן, כמו שאמרו בגמרא (שבת כז:) על אינון של פשתן שהם מתלבנים על ידי החום. ולפי זה כתב המגן אברהם שאפילו אם הבגדים שרויים במעט מים בלבד גם כן אסור. אולם הוסיף שדין זה נאמר דוקא כאשר המים יכולים להתחמם לשיעור 'יד סולדת בו', אך בפחות מכך אין בו משום בישול או ליבון. והנה, אף שמפשטות דברי המרדכי משמע שהעושה כן עובר על איסור מהתורה, כתב המאמר מרדכי (ס"ק לו) שאפשר שאין זה אלא איסור דרבנן ואין בו חיוב חטאת, מאחר שאין כוונתו ללבן או לבשל אלא לייבש בלבד, אלא שעל כל פנים אסור משום פסיק רישיה, וציין שעדיין צריך עיון. מאידך, האליה רבה (ס"ק עט) כתב שהדבר אסור מדאורייתא, וכן העתיק המשנה ברורה (ס"ק קסט) שהוא אסור מן התורה. וראה בשער הציון (ס"ק רי) שהביא מהאליה רבה (שם) שהסתפק האם מותר למי שבגדיו רטובים לעמוד כנגד האש כדי לחמם את עצמו, כיון שלעניין הבגדים הרי זה 'דבר שאינו מתכוון', או שיש לאסור משום פסיק רישיה, ונשאר בצ"ע.

23 הפרי מגדים (או"ח סי' תצד, אשל אברהם סק"ו) כתב שאסור לאכול צנון שנחתך בסכין חולב לאחר בשר תוך שש שעות. אמנם ראה בדברי הרמ"א (יו"ד סי' פט ס"ג) שכתב שאם אכל תבשיל שהתבשל בקדרה בשרית, שאינו צריך להמתין שש שעות אח"כ, ובשו"ת תמה שזה פשיטא, שאפילו לאכלו עם גבינה מותר משום דהוי נ"ט בר נ"ט. ובחידושי רעק"א (שם ד"ה דהוי) תירץ, דנפקא"מ שאפילו בישל דבר חריף בקערה של בשר, אעפ"כ מותר לאכול גבינה אחריו. הרי אף שדבר חריף דינו כבשר, מכל מקום לעניין המתנת שש שעות אין צריך. ובדעת תורה (סי' פט ס"ג, אור"ח שם) הוכיח מדברי רעק"א דסובר שמותר לאכול דבר חריף שבלע בתוך שש שעות מאכילת בשר, והוסיף לצדד שגם הפמ"ג לא החמיר אלא בסכין שאינו מודח, וכתב: 'ולכן יש להקל, בפרט אם היה הסכין אינו בן יומו, ועכ"פ אחר שעה אחת מאכילת הבשר בודאי יש להקל'. אמנם היד יהודה (פיה"א סק"ה) ומשמרת שלום (שפ"ד סק"ט) כתבו שלא מוכח מדברי הרעק"א לענין זה, דיש לחלק בין אם מתחילה אכל את הדבר החריף, שא"צ להמתין שש אחריו כיון שאינו מושך טעם כבשר עצמו, לבין אם מקודם אכל בשר בעין ואח"כ בא לאכול את הדבר חריף שאסור לאכלו כיון שבלע מהבשר. ובדרכי תשובה (שם סקמ"ב) כתב בשם שו"ת מור ואהלות שנהגו להקל אף בבן יומו, וכן הורו להקל הגר"ש ואזנר (קובץ מבית לוי ענייני יו"ד עמ' לה), והגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"א סי' תלג).

24 חומרת הפרי מגדים (הנ"ל). והסכימו הרבה פוסקים לאסור כשהסכין בת יומה, ולהקל באינה בת יומה, כמו שכתב בידי יהודה (יו"ד סי' פט). ובספר דבר חריף (פ"א סט) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שמעיקר הדין נקטינן לקולא ורק בתורת חומרא יש מקום להחמיר בבן יומו. ובשו"ת ויען דוד (ח"ג סי' קלו הערות לסי' קלו) הביא שהרה"ק ה'דברי יואל' מסאטמר החמיר בזה.

25 בשו"ע (יו"ד סי' צו ס"א - ב) נתבאר דין צנון ובצלים שנחתכו בסכין בשרית, ובש"ך (שם סק"ב) ביאר שאף בסכין נקייה, החריפות ודוחקה דסכינא מוציאים את טעם הבליעה, ואין דינו כשאר נ"ט בר נ"ט, והוא הדין בכיוון ההפוך, בסכין חלבית.

26 אין זו חזרה מהשאלה בתוך זמנה, אלא סיום התקופה שעליה הייתה ההסכמה, גם אם חזר מוקדם מהצפוי. ראה בשו"ע (חו"מ סי' סא סט"ז) שם מבואר שפירוש התנאי נקבע לפי הכוונה ולא לפי הלשון בלבד. ובשו"ע (סי' שמא ס"ה) כתב שזמן ההשאלה הוא בהתאם למלאכה או לנסיעה שביקש את הדבר. לפי זה, כשסוכם על שימוש עד חזרת המשאיל, רק המועד ששב מסיים את ההשאלה.

27 בשו"ע (סי' שיב ס"א) פסק שהמשכיר בית לזמן קצוב אינו יכול להוציא את השוכר אף כשנפל ביתו ואין לו מקום לדור בו. אולם כאן יש גילוי דעת מצד בעל הרכב שלא היה משכיר את רכבו כלל, וכל סיבת השכרת הרכב היא רק מפני שלא יצטרכו בזמן שהותו בחו"ל וכעת שחזר י"ל שיש כאן גילוי דעת גמור. אמנם גילוי דעת מועיל במכירת קרקע כמ"ש בשו"ע (חו"מ סי' רז ס"ג), ואילו במכירת מטלטלין כתב הרמ"א (שם) שלא מועיל גילוי דעת עד שיתנה בפירוש. הטעם הוא, דרק במכירת קרקעות שהוא דבר שאין רגילים למכור לפי שאדם מתפרנס מהקרקע, ואם לא שדעתו לעקור לא היה מוכרה, לפיכך גילוי דעת לבד מספיק, משא"כ במכירת מטלטלין שהוא דבר מצוי לא מועיל גילוי דעת. אלא שהיה מקום לומר ע"פ מה שכתב הנתיבות (סי' שיב סק"ב), שם יישב דברי הרמ"א (סי' שיב ס"ט) שהמשכיר בית לחבירו ואמר לו מתחילה שאינו משכירו רק משום שהוא אוהבו, ונעשה שונאו, שיכול להוציאו, דמועיל גילוי דעת בשכירות בתים אף שלא עשה תנאי מפורש ולא כפלו. ותמה עליו הקצות (סי' שיט סק"א) שמסברא יש להשוות שכירות בתים למכירת מטלטלין לפי שדרך הוא להשכיר בתים, שמדובר בבעה"ב שאין דרכו להשכיר את ביתו ולא נתרצה להשכירו אלא לאדם זה שהוא אוהבו, וגם גילה בדבריו בשעת ההשכרה שאינו משכירו אלא לו לפי שהוא אוהבו, לפיכך הדבר נחשב קפידא גמורה ואומדנא דמוכח ולכן מועיל גילוי דעת. לפי זה יש צד לומר, כי לענין בעל רכב זה יועיל גילוי דעת, שהרי אין הוא מתעסק בהשכרת רכבים, וכל עיקר הטעם שהשכיר הוא רק מפאת העדרו מהארץ באותה תקופה, וראה משפט שלום (סימן ר"ז ס"ג) שכתב לענין מכירת מטלטלין ושכירות בתים שהכל לפי הענין והאומדנא, וא"כ לכאורה גם בנ"ד שאינו רגיל להשכיר את רכבו ורק במקרה שטס לחו"ל משכירו לאחרים יועיל גילוי דעתו, אולם מספק נראה שא"א להוציא מהשוכר, ואין זה בוודאי בגדר אומדנא גלויה לבטל את השכירות, מאחר וההשכרה היא לזמן קצר ואפשר להסתדר בזמן קצר בדרכים חלופיות, ע"י שישכור רכב אחר וכדומה, ולכן לא יוכל לבטל את השכירות אם לא עשה תנאי מפורש.

28 בשו"ע (סי' שמא ס"א) פסק לגבי שאלה לזמן קצוב, שלאחר שהשואל משך וזכה, א"א לחזור בו קודם הזמן. והרמב"ם (הלכות שאלה ופיקדון פ"א ה"ח) ביאר שהשואל קונה את הגוף לפירותיו עד הזמן שנקבע, אף שלא נתן דמים, וסיים: 'כך המשאיל כמשכיר שאינו יכול לחזור בתוך הזמן'. הרמ"א (סי' רז ס"ד) הביא בשם יש אומרים שבמתנה דברים שבלב נחשבים דברים. וביאר הסמ"ע (שם סק"י) שבנתינה בחינם אומדן דעת כל דהו מבטל המעשה. ומבואר בתוספות (כתובות מז: ד"ה שלא כתב לה) שבמתנה יש ללכת אחר דעת הנותן, ואילו במקח יש גם דעת הצד שכנגד. לכן מאחר שיש כאן אומדנא שהשאילו בגלל שלא יהיה בארץ, וכ"ש אם גילה דעתו בפירוש, וודאי יועיל וחייב השואל להחזיר את הרכב לבעליו מיד עם חזרתו לארץ.

ז. גמר קניין בשבת וחלות הנעשית מאליה

הרמב"ם (הלכות שבת פכ"ג הי"ב-הי"ג) פסק שאסור לקנות ולמכור בשבת גזירה שמא יכתוב, והוסיף: 'אחד המוכר בפה או במסירה אסור'. הרי שאיסור מקח וממכר אינו תלוי בנתינת מעות בשבת, ואף המסירה הגומרת את המקח אסורה. אך יש לדון במעשה קניין שנעשה בחול וחלות הקנין נעשה בשבת.

בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדורא קמא סי' קנט) נידונו שני אופנים: האחד, שהקנה בערב שבת ואמר 'תקנה לך למחר', שהמעשה נעשה בחול והקניין חל בשבת. והשני, שהקנה בערב שבת 'מעכשיו' על תנאי שיעשה הלוקח דבר מסוים, והוא מקיים את התנאי במעשה בשבת. באופן השני הקניין חל למפרע בערב שבת, אבל מעשה שבשבת הוא המקיים אותו. ולמסקנתו שניהם אסורים: הראשון מפני גמר הקניין בשבת, אף שאין בו מעשה חדש. והשני מפני עשיית המעשה המקיים את הקניין, אף שחלותו למפרע.

ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קיז) צידד להתיר מכונת ממכר שהנכרי מפעילה והישראל אינו משתתף במכירה בשבת. וחילק מדברי רעק"א, ששם נקבע מראש שיחול המקח בשבת, ואילו בעל המכונה אינו קובע מתי יקנו, ואף אינו יודע אם יקנו בשבת. ומכל מקום החמיר למעשה כשהמכונה בחצרו או בחנותו משום מראית העין, ואסר למלאותה בסחורה בשבת.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' לד אותיות ג-ה) הצריך שיתנה קודם שבת שהמוצר יהיה קנוי מערב שבת למי שיוציאנו, ושלא יזכה המוכר במעות עד מוצאי שבת. וביאר על פי האבני נזר (או"ח סי' נא), שבזה אין הישראל עושה בשבת מעשה לקיום התנאי, אלא הקניין מתברר למפרע בלא מעשה שלו בשבת. ולעניין איסור מקח וממכר, שהוא מדרבנן, סמך על ברירה, שתתברר בשבת זהות מי שקנה למפרע. בכך חילק מהאופן השני שבערעק"א, שבו הישראל מקיים את התנאי במעשה בשבת. והתנאי בעניין המעות נצרך בפני עצמו, כדי שלא יקנו לו כלי המכונה את הדמים בשבת. בצירוף שאר התנאים, ובהם שהמכונה מחוץ לרשות ישראל ואין ידוע מי בעליה, סיים שיש מקום להתיר.

ולנידוננו, אם המוכר מוסר בשבת את המוצר באופן שהמסירה משלימה את קניינו, הרי הוא משתתף במעשה המקח בשבת. ואין ללמוד היתר ממכונה הפועלת בלא השתתפותו, ואף תנאי שהקניין יחול למפרע אינו מתיר את מעשה המסירה.

ח. ייחוד מקום ונטילה בידי הנכרי

הרמ"א (סי' רנב סעיף א) הביא שיש מתירים אם ייחד לנכרי מקום מבעוד יום, וסיים שיש להחמיר. ובט"ז (שם סק"ג) ביאר שייחוד המקום אינו מסלק את החשד, שהרי הרואה אינו יודע שהחפץ של נכרי. ומכל מקום התיר לצורך גדול והפסד. וכן פסק המשנה ברורה (שם סק"י-סק"א), שאין לסמוך על ייחוד המקום אלא במקום הפסד וצורך גדול.

ובשולחן ערוך הרב (שם סעיף ג) כתב שאף אם בא הנכרי ליטול בעצמו מן המקום שיוחד לו, לא יניחנו להוליכו בשבת. הרי שאין די בהנחת החפץ ליד הדלת ובאמירה שהשליח ייקחנו בעצמו.

המשך בעמ' ו'

האם לשותף מותר להכניס אנשים אחרים לבית המשותף לו ולאחר

לייבל וחבריו רכשו לפני שנים רבות דירת מרתף בירושלים. דירה אמורה הייתה לשמש להם אכסנייה ["סטנציא"] כאשר יבואו ל'נסיעות' בשבתות ובי"ט לשהות בצל רבם בעיר הקדושה, הסיכום ביניהם היה שכל אחד מבני החבורה יכול להביא יחד עימו גם את ילדיו. עם השנים ר' לייבל הלך והתבגר ומשכך הפחית את נסיעותיו לירושלים, ביקשוהו נכדיו שיתן להם את המפתחות בכדי שיוכלו המה וילדיהם ללון באותה דירה במקומו. אולם שותפיו לדירה הוותיקים, התנגדו לדבר, טענתם בפיהם כי הסיכום היה שרק השותפים עצמם יכולים לבא עם ילדיהם, ולא שישלחו אחרים במקומם, לא לזה הייתה כוונתם. האם יכולים לעכב עליו?

תשובה:

נתחיל לבאר משורש הדברים, המהר"ם מרוטנבורג (הו"ד במרדכי ב"ב פ"ג רמז תקנח) נשאל שותפים בבית שאחד מהם רוצה להכניס עוד אנשים אחרים לבית וטוען שמכניסם לחלקו האם שותפו יכול לעכב עליו והשיב המהר"ם שיכול לעכב והביא לזה ראיה ממה שכתוב במשנה (ב"ב נ"ט) שאחד שקנה בית בחצר אחרת ורוצה לפתוח עוד פתח לחצר שיש לו בו שותפות שותפיו יכולים לעכב עליו ולטוען שמרבה עליהם את הדרך.

מכאן מביא ראיה שגם בבית יכול השותף לעכב, אך מקשה המהר"ם שהרי אנו פוסקים כשיטת ר"א בן יעקב שסובר שאחד שמודר הנאה מחברו ולחברו יש חצר בשותפות הוא יכול להיכנס לחצר שיכול לומר לחלק חברך אני נכנס ואם כך גם בבית יוכל להכניס עוד אנשים ולומר שמכניסם לחלקו.

ומישב המהר"ם שכל מה שר"א התיר זה דווקא בחצר משום שבחצר אנשים לא מקפידים וויתור מותר במודר הנאה מה שאין כן בבית שאנשים מקפידים שלא יכנסו עוד אנשים אחרים יהיה אסור למודר הנאה להיכנס וכן לגבי דיני ממונות יהיה אסור לשותף להכניס עוד אנשים אחרים, ואכן כך פסק הרמ"א (חו"מ סימן קנ"ד סעיף ב) שלאחד מהשותפים בבית אסור להכניס אנשים אחרים ללא הסכמת השותף השני אך בחצר יכול להכניס ללא רשות השני כיון שלא מקפידים בחצר.

אך ה"בעי חיי" (שו"ת חו"מ ח"א סימן קי"ב) הקשה על דבריו של המהר"ם שהרי בגמרא מבואר שהסיבה שר"א מתיר למודר הנאה להיכנס לחצר זה בגלל שסובר שיש ברירה ויכול לומר לחלק חברך אני נכנס ולא לחלק של שותפו שהוא מודר הנאה ממנו ואם כך טעם זה שייך גם בבית של שותפים ולא רק בחצר ומדוע המהר"ם פסק שבבית אסור, ותירץ שהמהר"ם לומד כשיטת ר"ת שסובר שפוסקים אומנם כר"א אך לא מטעמיה שיש ברירה שהרי אנו פוסקים שבדאורייתא אין ברירה אלא הסיבה שמותר משום שויתור מותר במודר הנאה ואם כך יפה חילק המהר"ם בין חצר שלא מקפידים לבית שמקפידים.

ויש לכאורה להקשות סתירה מר"ת הנ"ל לר"ת כי התוספת הביאו בשם ר"ת שכל מה שאנשים לא מקפידים בחצר זה דווקא שותף אחד כלפי שותפו השני אך שותף כלפי איש אחר שלא שותף בחצר כן מקפידים ואם כך איך ר"ת פסק כר"א הרי ר"א התיר גם לאיש אחר שלא שותף כלל להיכנס לחצר.

תירץ על זה "השלמי נדרים" (נדרים מ"ה ד"ה ועיין) שגם אחר שלא שותף בחצר אם נכנס כי צריך את השותף או כי השותף צריך אותו גם על זה לא מקפידים וכל מה שר"ת אמר שעל אחר כן מקפידים זה כשנכנס לצורך עצמו בלבד וכל מה שר"ת פסק כר"א זה כשנכנס לצורך השותף, ולפי זה צריך לומר שכל מה שהמהר"ם התיר לשותף להכניס בחצר עוד אנשים אחרים זה דווקא כשהוא צריך אותם או שהם צריכים אותו אבל אם מכניסם לצורך עצמם אסור גם בחצר.

כתב הסמ"ע שלכאורה יש להקשות על המהר"ם שהרי במשנה כתוב שאסור לפתוח פתח בבית שנמצא בחצר אחרת לחצר השותפים כי שותפיו יכולים לטעון שמרבה עליהם את הדרך בחצר כלומר שגורם להם צפיפות בחצר יותר ממה שהיה ממקודם ואם כן מוכח שגם בחצר מקפידים, ותירץ על כך הסמ"ע שיש חילוק בין תשמיש קבוע לתשמיש עראי שתשמיש קבוע מקפידים גם בחצר אך בתשמיש עראי לא מקפידים בחצר והגמרא מדברת שיעברו בקביעות בחצר ולכן אסרה לפתוח פתח אך המהר"ם דיבר על שימוש עראי אך הקשה על זה הבעי חיי (שם) שאם כך איך הוכיח המהר"ם מהגמרא של פתח שאסור להוסיף דיורין בבית המשותף הרי שמה מדובר בתשמיש קבוע ולפי דברי הסמ"ע המהר"ם דיבר על תשמיש עראי שאפילו זה אסור בבית המשותף ותירץ שתשמיש עראי בבית שווה לתשמיש קבוע בחצר ואם תשמיש קבוע בחצר המשנה אסרה אז אותו דבר תשמיש עראי בבית יהיה אסור, אך כתב הפתחי חושן (ח"ז פ"ד הערה ס"ט) שכל מה שאסרו בבית אפילו דרך עראי זה רק אם יש בזה קצת קביעות אך אם זה ביקור ממש קצר מותר גם בבית.

ובדין של המהר"ם שאסור לשותף להכניס לבית אנשים אחרים נאמרו בזה שלושה טעמים, טעם הסמ"ע שע"י הוספת דיורין זה מקלקל את הבית, טעם הלבוש שהשותף יכול לומר איתך נוח לי לגור אך עם האחרים לא נוח לי, טעם הט"ז כיון שמרבה דיורין כלומר שעושה יותר צפוף ממה שהיה מקודם, ויש נפקא מינה בין הטעמים, לסמ"ע יהיה מותר להכניס מעט אנשים באופן שזה לא מקלקל את הבית אך להכניס הרבה אנשים יהיה אסור אפילו שהשותף לא נמצא כעת בבית, ללבוש ולט"ז אם השותף נמצא בבית יהיה אסור להכניס אפילו מישהו אחד אך אם לא נמצא בבית יוכל להכניס אפילו רבים, ומוסיף הט"ז חידוש שאם השותף שהכניס אחרים לא נמצא בבית אז יכול להכניס אפילו כמה אנשים שהרי אם היה רוצה היה מוכר לכמה אנשים וכיון שלא משתמש כעת בבית נחשב כאילו הסתלק מהבית אך אם נמצא בבית לא יכול להכניס אחרים שהרי לא יכול לטעון שאם היה רוצה היה מוכר לאחרים שהרי הוא עדיין נמצא בבית ואם היה מוכר הוא לא היה משתמש בבית, הנתיבות המשפט(ביאורים ס"ק ד) דחה את דברי הט"ז משני סיבות, אחד כי מי אמר באמת שיכול למכור ליותר אנשים ממה שהוא היה בעצמו, סיבה שניה כי אם הט"ז צודק מדוע כשהוא נמצא בבית אסור לו להכניס אחרים הרי אם היה רוצה היה מכניס שותף עמו יחד ומוכר חצי מהחלק שלו אלא חייב להיות שבאמת אי אפשר למכור למספר אנשים יותר ממה שהוא עצמו היה.

סיכום הדינים ע"פ כל הנ"ל:

1. בחצר: בדך קביעות אסור. בדרך עראי. אם נכנס לצורך עצמו אסור, אם נכנס כי צריך את השותף או שהשותף צריך אותו מותר.

2. בבית: יש לפסוק כסמ"ע שאפילו שהשותף לא נמצא כרגע בבית אסור להכניס אנשים רבים שיכולים לקלקל את הבית ואפילו דרך עראי [כך משמע מהט"ז שלסמ"ע זה דווקא אנשים רבים אבל אחד יותר מהכמות הרגילה שמשתמש השותף מותר משום שלא מתקלקל הבית על ידי כך] אך הפתחי חושן מתיר לביקור קצר בכל אופן.

העולה לדינא:

בנידון דידון לגבי ה'סטנציא', הדבר תלוי בכמות הנכדים. אם יגיעו לשם אותה כמות אנשים שהוא עצמו היה שם כשנסע עם ילדיו מותר. אך אם יגיעו לשם כמות גדולה יותר, שותפיו של הסבא יכולים לעכב עליו שלא יבאו ואפילו שהם עצמם כבר לא נמצאים שם, מהסיבה שזה גורם לקילקול הבית.

ט. מסירה בצנעא בשעת הדחק

בביאור הלכה (סי' רנב סעיף א ד"ה מבעוד יום) כתב, שבנכרי שהשאיר חפץ אצל ישראל ובא בלילה ליטלו, יש להקל בשעת הדחק במקום שאין רואים. טעמו, שכאן החשד הוא באיסור דרבנן, ובצנעא יש להקל בו. יסוד החילוק בתוספות (כתובות ס. ד"ה ממעכן ברגלו), שלא בכל מראית העין של איסור דרבנן אסרו גם בחדרי חדרים.

ולפי טעם זה יש להקל גם במקח שכבר נקנה לנכרי קודם שבת, אם בא ליטלו בלילה במקום שאין רואים, ויש שעת הדחק.

אמנם אין להפוך היתר זה של צנעא לסדר קבוע של מסירת מקח בשבת, שהרי כתב במשנה ברורה (סי' רנב סק"ח) שאם הנכרי מתנה בשעת המכירה שייטול את המקח בשבת, אף המכירה בערב שבת אסורה.

עוד כתב במשנה ברורה (סי' שכה סקי"א), שגם באופני ההיתר המבוארים שם יניח לנכרי ליטול בעצמו, ולא ימסור לידו באופן שהישראל עושה את העקירה. כמו כן, היתר המסירה אינו מתיר טלטול מוצר שהוא מוקצה, או שאר פעולות אסורות.

להלכה:

א. אין למסור לשליח את המוצר בבית המוכר בשבת כדרך מסירת מקח, אף אם השליח נכרי ואף במקום שיש עירוב, אלא יש לדחות את האיסוף לאחר השבת. גם אם נקנה המוצר קודם שבת, נשאר איסור 'מראית העין' שיבואו הרואים לחשדו שציווה על הוצאתו או שמכרו עתה.

ב. תשלום באתר נחשב לקניין במקום שכך הוא המנהג והדרך המקובלת.

ג. נטילת השליח אינה קונה לקונה הנכרי. שליח ישראל אינו קונה עבורו מכוח שליחות רגילה או זכייה, ובשליח נכרי נחלקו הפוסקים. בשליח שכיר יש אומרים שקונה עבורו מצד יד פועל.

ד. בשעת הדחק, כשנתברר שהמקח נקנה קודם שבת, ובא שליח נכרי ליטלו בלילה במקום שאין רואים, יש להקל מצד מראית העין, ובלבד שאין במסירה איסור נוסף, ויניח לנכרי ליטול בעצמו, ולא ימסור לידו. ייחוד מקום מבעוד יום יש להתיר רק במקום הפסד וצורך גדול.

ה. אין לקבוע איסוף בשבת כדרך מסחר על סמך היתרים אלו.

קילוף תפוח במקלף

נשאלתי אם שרי לקלף תפוח בשבת **במקלף**, דמצד **בורר** אין לאסור כלל, דדרך העולם לאכול תפוח **בקליפתה** ולא חשיב כפסולת כלל, ודינו **כמין אחד** דקיי"ל (סי' שי"ט ס"ג) דאין בזה משום בורר כלל, אלא שיש לאסור מצד **עובדא דחול**, כדאיתא (בסי' שכ"א ס"י), אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות, אף דאין בזה משום טוחן, ומה"ט שרי לחתוך בשר בסכין, מ"מ **בכלי המיוחד** לכך אסור משום עובדא דחול, כמ"ש בפוסקים ובמשנ"ב שם (ס"ק ל"ו) עיי"ש.

א. הנה באמרי יצחק (שכ"א סי' ל"ב אות ז') הארכנו בזה, ונביא כאן כל דברינו שם, עוד נראה דבסכין המיוחד כגון **מקלף** דשכיח האידנא, מלבד שיש בזה חיוב חטאת דבורר כנ"ל, יש בזה נמי איסור דרבנן **דעובדא דחול**, וכדאיתא לעיל ס"י דאסור לגרור הגבינה במורג חריץ, אף דבגבינה ליכא טחינה דלא הוי גדו"ק, מ"מ אסור דבכלי המיוחד הרי"ז דרך חול, כדאיתא שם במג"א הובא במשנ"ב ס"ק ל"ו עיי"ש, וביותר מפורש כן במשנ"ב (ס"ק מ"ה), שכתב דלחתוך בסכין המיוחד אף לאלתר אסור, משום עובדא דחול כהאי דס"י עיי"ש, וא"כ נראה דה"ה גבי קילוף אין לקלוף בסכין המיוחד לכך.

ונפ"מ דאף במקום דליכא משום בורר, כגון בקליפות תפוח דעת הפרמ"ג, דשרי לקלוף לאח"ז משום שראוי לאכילה, מ"מ אין לקלפם **במקלף** משום עובדא דחול, אולם באגל"ט בורר (ס"ו) כתב להדיא, דפירות שרוב העולם אוכלים עם קליפתן, שרי לקולפם אפי' בכלי **המיוחדת לקילוף** עיי"ש, ועיין באגל"ט טוחן (ס"ח) שהביא דינא הנ"ל, דאסור לטחון הגבינה במורג חרוץ משום עובדא דחול עיי"ש.

ואפשר ס"ל לאגל"ט דדוקא במורג חריץ חשיב עובדא דחול, ולא בכל סכין המיוחד, אולם במשנ"ב הנ"ל מבואר דגם בסכין המיוחד, אסור משום עובדא דחול, וגם נראה דמקלף חשיבי עובדא דחול כמו מורג חרוץ, וע"כ נראה דאין לקלוף במקלף תפוחים, וגם לא בדברים המקולפים כבר, אסור לקלף יותר במקלף משום עובדא דחול, ע"כ דברינו שם באמרי יצחק.

ב. הנה בשו"ע (סי' שי"ט ס"י) איתא, יין או מים שהם צלולים, מותר לסננן במשמרת, ואע"פ שיש בו קסמין דקין, הואיל וראוין לשתות בלאו הכי, ולהרמב"ם במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים, ולהלכה נקטינן דשרי **במשמרת**, כמ"ש בשו"ע הרב שם (סי"ג), ומשנ"ב (ס"ק מ"א) עיי"ש, והרי אין לך כלי המיוחד לכך יותר ממשמרת, ומבואר דהיכי דליכא משום בורר, אין איסור לעשותו אף בכלי המיוחד לך, ואין בזה משום עובדא דחול.

אלא דקשה ע"ז ממה דאסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ, דמזה מבואר דיש בזה משום **עובדא דחול** כמ"ש לעיל, וע"כ צריך לחלק דשאני התם, שבפועל עושה **טחינה גמורה** כמו כל טוחן, שמחתך לחתיכות **דקות וקטנות**, אלא שאין בזה משום טוחן, דאין איסור טוחן אלא **בגידולי קרקע** ולא בגבינה ובשר, כה"ג אמרינן דכל שעושה כן בכלי המיוחד לכך, אף שאין בזה משום טוחן, מ"מ יש בזה משום עובדא דחול, דעושה פעולת טחינה בכלי מיוחד שהוא עובדא דחול.

ג. וכן מש"כ במשנ"ב הנ"ל, דאסור לחתוך לאלתר בסכין המיוחד לכך, דגם התם בפועל הוא עושה פעולת טוחן שמחתך לחתיכות דקות, אלא דאין בזה משום בורר, משום **דלאלתר** שרי לטחון דדרך אכילה הוא, כה"ג אם עושה כן בכלי המיוחד, יש בזה משום עובדא דחול, שכל **טחינה** בכלי המיוחד אף דאין בזה משום איסור טוחן, יש בזה עובדא דחול.

משא"כ במים ויין צלולים דשרי לסננם מקסמין דקים שיש בהם, הטעם דאין בזה משום בורר, משום שרוב העולם שותים אותם אף שיש בהם קסמים אלו, וחשיב **כמין אחד** דשרי לברור ביניהם, כה"ג לא חשיב כפעולת בורר, דרק בבורר שני מינים חשיב כבורר, וכל דלא חשיב כלל **כפעולת בורר**, שרי לעשותו אף בכלי המיוחד לכך, דשרי לחתוך **פרי לשנים** בכלי המיוחד לכך, דלא חשיב לא כטוחן ולא כבורר, ה"נ בורר במין אחד לא חשיב כלל כבורר, ולא דמי לטוחן גבינה או לאלתר, דמצד פעולתו הוא טוחן גמור, אלא דאין בזה **איסור** טוחן, כה"ג אמרינן דבכלי המיוחד לכך, אין לעשות פעולת טוחן מצד עובדא דחול ודו"ק בזה.

ד. וברור דמש"כ באגל"ט הנ"ל, דפירות שרוב העולם אוכלים עם קליפתן, שרי לקולפם אפי' בכלי **המיוחדת לקילוף**, מקורו טהור מדינא דקסמין דקין הנ"ל, דשרי לסננן אף **במשמרת**, משום דרוב העולם שותין אותו בלי סינון, והוא ממש דינא דהאגל"ט, דכה"ג שרי אף בכלי המיוחד לקילוף, וע"כ צריך לחלק בין טחינת גבינה דאסור מצד עובדא דחול, דבפועל עושה פעולת טחינה כמ"ש לעיל.

מסקנא לדינא דודאי שרי לקלף **תפוח** במקלף בשבת כדברי אגלי טל הנ"ל, כדמוכח מדינא דקמחין דקים הנ"ל, ואין ראיה נגד זה מדברי משנ"ב כמו שחילקנו למעלה, וכ"ז בשבת אך **ביו"ט** שרי לקלוף אף קליפה שאינה ראויה כלל, כמו **תפוח אדמה ואבוקדו וקיווי**, כדאיתא ברמ"א (סי' תק"ד ס"ג), דמותר לגרור גבינה ביו"ט על הכלי שהוא מורג חרוץ, אף **שבשבת** אסור כדאיתא (סי' שכ"א ס"י) הנ"ל.

ה. ובאמרי יצחק (שכ"א סי' י"ד) כתבנו דיש להוכיח ממשנה ערוכה, דליכא איסור ביו"ט משום עובדא דחול, דבמתני' שבת (קל"ז ע"ב) תנן, דלת"ק דקיי"ל כוותיה נותנים ע"ג משמרת התלויה מעיו"ט, והיינו דשרי לסנן יין עם שמרים במשמרת ביו"ט, וכן הוא בשו"ע (סי' תק"י ס"ד) דשרי אף לכתחילה עיי"ש.

והרי אין לך כלי המיוחד יותר **ממשמרת**, ואמאי לא אסרינן מצד **עובדא דחול**, והתם בורר גמור הוא דהשמרים אינם ראויים לשתיה, אלא דביו"ט שרי מלאכת בורר, ובבאה"ל שם ד"ה מותר ליתן נתקשה, ממה שאסרינן לברור ביו"ט בנפה וכברה, ותי' דבנו"כ דרכן לעשותן **לימים רבים**, משא"כ במשמרת אף שמיוחד לסינון, מ"מ אין דרכן לעשות בזה לימים רבים עיי"ש, עכ"פ יש לנו ראיה ברורה, דביו"ט לא אסרו מצד עובדא דחול, אף במקום שהוא עושה **ברירה גמורה** אוכל מפסולת ודו"ק.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com